

HARTIAPANKILLA HYVEELLISTÄ KANSALAISUUTTA
RAKENTAMASSA.

Suomalaiset 2000-luvun alun omakotitalorakentajat ja 1900-
luvun omakotitaloaatteen perintö.

Taija Holmberg
Pro gradu-tutkielma
Sosiologia
Sosiaalitieteiden laitos
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Turun yliopisto
Elokuu 2024

TURUN YLIOPISTO
Sosiaalitieteiden laitos

Tekijä:	Taija Holmberg		
Tutkielman nimi:	Hartiapankilla hyveellistä kansalaisuutta rakentamassa: Suomalaiset 2000-luvun alun omakotitalorakentajat ja 1900-luvun omakotitaloaatteen perintö		
Tutkinto:	Valtiotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Sosiologia		
Työn ohjaaja:	Suvi Salmenniemi		
Valmistumisvuosi:	2024	Sivumäärä:	96

TIIVISTELMÄ:

Suomalaisessa kulttuurissa omakotitalolla on merkittävä asema. Sankarillisen materialismin kaudeksi kutsuttu sotien jälkeinen jälleenrakennus tehtiin pääasiassa omakotitaloja rakentamalla ja edelleen omakotitalo on asumisbarometriänsä mukaan monen suomalaisen haaveena. Opinnäytteessä tarkastellaan, millaista modernia ja millaista kansalaisuutta omakotitalo representoi ja miten yhteiskunnalliset luokkarakenteet, sukupuoliroolit ja tuottava valta kytkeytyvät omakotitalon käsitteeseen. Aineistonani käytän 2000-luvun alun rakennusboomin eli ns. Nurmijärvi-ilmiön aikakautena ilmestynyttä, omakotitalon rakentamista käsittelevää tietokirjallisuutta.

Tutkielma jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä muotoutuneen omakotitaloaatteen syntyä. Se kumpusi puutarhakaupunkiaatteesta, työväen asuntokysymyksestä sekä aikakauden väestönkehitystä ja -laatia painottaneesta ajattelusta. Siihen vaikutti myös funktionalismi, joka Suomessa sai ilmiänsä lamellitalojen lisäksi juuri omakotitalojen rakentamisena. Ensimmäisessä osassa asumista ja omakotitaloa tarkastellaan osana vallan, uusintamisen, sukupuolen, kansalaisuuden ja luokan kehikkoa.

Jälkimmäisessä osassa kuvataan, miten edellä hahmotettu omakotitaloaate ja funktionalismin perintö näkyvät 2000-luvun omakotitalon rakennuttajien kertomuksissa. Kirjoittajat refleктоivat suhdettaan modernismin perinteeseen, osoittavat sen tuntemuksella hyvää kulttuuritahtoa sekä rakentavat hyveellistä kansalaisuutta. He suunnistavat luokkaerontekojen hienovaraisessa kentässä sisustusvalintoja tehdessään, ja kesken rakennusprosessin huomaavat omaksuneensa perinteiset sukupuolien roolit. Keskittyneen rakennusalan ja työmailla käytävät valtakamppailuista kirjoittajat selviävät hartiapankkimyyttiin ja jälleenrakennuskaudella hyödynnettyyn korvenraivaajamyyttiin turvautuen. Aineistossa asumista ja omakotitalon rakennusta käsitteellistetään tavoilla, jotka tulevat ymmärretyiksi vain 1900-luvun omakotitaloaatteen ja funktionalismin perintöä vasten tarkasteluna.

AVAINSANAT: Omakotitalo, rakentaminen, omakotitaloliike, modernismi, funktionalismi, sukupuoli, yhteiskuntaluokka

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Käsitteellinen näkökulma	8
2.1. Omakotitalosta ja suomalaisesta asuntopolitiikasta	8
2.2. Tutkimuskysymykset	17
2.3. Naisten päiväkirjat ja miesten rakennusmanuaalit	18
2.4. Aiempi tutkimus	20
2.5. Keskeiset käsitteet	24
3. Teoreettinen konteksti	27
3.1. Oma koti luokkanousun välineenä	27
3.2. Uudet aatteet	31
3.3. Modernin tilajärjestyksen muotoutuminen	35
3.4. Modernin kurivalta	38
4. Analyysi	42
4.1. Arkkitehtuuri ja modernismin velvoittavuus	42
4.2. Sisustamisen luokkatapaisuudet	55
4.3. Rakennusalan käytännöt ja hyväuskoinen kuluttaja	60
4.4. Työmaan luokkaristiriidat	64
4.5. Sukupuoliroolit ja perhe	68
4.6. Rakentajien heimo ja kansallinen kuva	76
5. Lopuksi	82
5.1. Johtopäätökset	82
5.2. Pohdinta	87
Lähteet	92

1. Johdanto

”1970-luvulla alkanut suuri muutto kaupunkeihin siirsi itse tehtyjen talojen asukkaat betonilähiöihin – ja toisten tekemiin taloihin. Silloin luovuttiin yhdellä kertaa kaikista neljästä vuosisataisen rakennuskulttuurimme peruspiirteestä: puurakennusaineesta, luontoon sopeutetusta yhden perheen asuinpaikasta, ihmisen mittaisesta, orgaanisesta rakentamistavasta ja asujan itsemääräämisoikeudesta oman asumisympäristönsä asioissa. Tuo ratkaisu latasi suomalaisen kaupunkiasumiseen ankaran perusristiriidan, joka on epäilemättä ollut eräs painava syy lähiöasumisen moniin ongelmiin.

Kerrostalo hallitsee vieläkin kasvukaupunkien kaavoitusta ja asuntotuotantoa. Silti asumisen valtavirta on vienyt viime vuosikymmenien mittaan monet kerrostaloihin asutetut vähitellen takaisin omakotitaloihin, tosin monen asunnonvaihdon ja ehkä tuskallisenkin muuttamisen jälkeen. Sosiologit kutsuvat viileästi tuota muuttamisen ketjua asumisuraksi. On jälkiviisautta, mutta helppoa sanoa nyt, että tämäkin siirtolaisuus olisi ollut kivuttomampaa, jos kaupunkien uudet asunnot olisi tehty jo alun alkaen pääasiassa omakotitaloihin.” (Kukkonen 2004, 7)

Näin on kuvannut suomalaisen asumisen suurta linjaa arkkitehti ja tekniikan tohtori Heikki Kukkonen. Kuvaus tiivistää oivallisesti suomalaisen asuntopolitiikan keskeiset tapahtumat. Agraari asuminen perustui puurakenteisille rakennuksille, ja sellaisilla myös sotien jälkeinen Suomi jälleenrakennettiin. Elinkeinorakenteen muutos 1970-luvulla synnytti suuren muuttoliikkeen kaupunkeihin ja taajamiin, jolloin kodit vaihtuivat puurakenteisista omakotitaloista lähiöiden betonirakenteisiin kerrostaloasuntoihin. Kukkonen luonnehdinta paljastaa syvän vastakkainasettelun kerrostalo- ja omakotitaloasumisen välillä, ja viittaa jopa asuntopolitiikan mahdolliseen virheratkaisuun. Katkelma nostaa esiin myös omakotiasumisen realiteetin; varsinkin kasvukeskuksissa oma talo mahdollistuu vasta useiden muuttojen jälkeen. Omakotitalo näyttäytyy siten tekstissä asumisen idyllinä; jonakin josta suomalainen ei koskaan olisi halunnut lähteä, mutta josta yhteiskunnan suurten muutosten tuulet tempaisivat pois.

Tekstissään arkkitehti Kukkonen nostaa esiin myös asumisuran käsitteen, jonka viitekehyksessä omakotitalo näyttäytyy huipentumana. Katkelma kuvaa asumisuralla etenemistä kivuliaaksi ja näkee sosiologiensa suhtautuvan siihen viileästi, aivan kuin he eivät täysin kykenisi hahmottamaan asumiseen liittyvää koko tunnekirjoa ja omakotitalon merkitystä suomalaisessa kulttuurissa. Onko sosiologeilta siis jäänyt jotain näkemättä? Eikä Kukkonen omakotitalon suosioista väärässä taida olla, ainakaan jos

lukuisia asumispreferenssitutkimuksia ja -barometrejä on uskominen. Edelleen halutuimmaksi asumismuodoksi nousee vuosi toisensa jälkeen pientalo luonnonläheisellä ja rauhallisella alueella (Juntto 2007, 65; Kortteinen ym. 2005, 122; Strandell 2017, 127). Omakotitalo tuntuu siis olevan etenkin lapsiperheiden toiveena myös 2000-luvulla. Se ei kuitenkaan näytä olevan kaikille mahdollinen, sillä esimerkiksi vuonna 2007 toteutetussa tutkimuksessa 56 prosenttia kotitalouksista piti omakotitaloa tavoiteasuntonaan, mutta sellaisessa asui vain 40 prosenttia vastaajista. Tämä kertoo toisaalta asuntotarjonnan pullonkauloista ja toisaalta omakotitaloasumisen vaatimasta tulotasosta, sillä niissä asuvat olivat keskimääräistä parempituloisia. Toisaalta taas kaikkein suurituloisimmilla tavoiteasuntona oli tyypillisemmin kerros- tai rivitaloasunto. (Juntto 2007, 110.)

Suomalaisten kaipuu omakotitaloihin ei ole jäänyt asumistutkimuksessakaan huomioimatta. Koska pientalotoive ei näytä riippuvan vastaajien tulo- ja koulutustasosta, alueesta ja ammatillisesta suuntautumisesta riippumatta, ovat tutkijat puhuneet jopa asumisen yhtenäiskulttuurista (Kortteinen ym. 2005, 123). Toiset taas ovat kuvanneet suomalaisten omakotihaaveita dominoivaksi pientaloasumisen kulttuuriksi, joka häivyttää näkyvistä muut asumistoiveet (Lapintie ja Hasu 2010, 151). Samaan aikaan julkisessa keskustelussa sekä yhdyskuntasuunnittelun diskurssissa omakotitalot ja etenkin niiden rakentaminen ovat joutuneet vastatuuleen. Väljän pientaloasumisen nähdään edesauttavan ilmastonmuutosta ja kaupunkien hajautumista sekä edellyttävän yksityisautoilua. (Heininen-Blomstedt 2013, 40.)

Yllä siteeratun tekstikatkelman mainitsema ”ankara perusristiriita” on siis suomalaisten asumistoiveiden sekä toisaalta yhdyskuntasuunnittelun ja asuntopolitiikan välillä vallitseva jännite. Aivan kuin ihmiset uppiniskaisesti haluaisivat omakotitaloihin asumaan, vaikka päättäjät, kaavoittajat ja etenkin rakennusliikkeet suosivat tiivistä, kaupunkikeskustoihin sijoittuvaa kerrostaloasumista. Tämä jännite on kiinnostanut ja pitänyt minua otteessaan dekkarin tavoin. Sen on tunnistanut myös pientaloalueiden täydennysrakentamista tutkinut Kirsi Heininen-Blomstedt, joka on pohtinut mistä

omakotiasumisen kiistanalaisuutta käsittelevä ”pientalopuhe” kertoo. (Heininen-Blomstedt 2013, 39). Tällä pientalopuheella on pitkät juuret. Omakotitalot ovat kautta historiansa nähty samanaikaisesti sekä parhaana asumismuotona lapsiperheille että yhdyskuntarakenteen rikkojana.

Vaikka asuntokysymyksen käsittely on vielä edelleenkin lukkiutunut kiistaksi talotyypeistä (Juntto 2010a, 9), kantaa omakotitalo silti erityisiä merkityksiä. Itse asiassa jopa itsenäisen Suomen historia niveltyy tiiviisti omakotitalon historiaan, sillä sotien jälkeinen jälleenrakennus oli pitkälti rintamamiestaloiksi nimettyjen pientalojen rakentamista. Siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisen mittava kansallinen ponnistus johti institutionaalisen asuntopolitiikan syntymiseen sekä uudisti kaupunkirakentamista. (Palomäki 2011, 12). Sodan jälkeen rakennetut tyyppitaloalueet muistuttavatkin meitä niin evakkotiestä, valtaisasta muuttoliikkeestä kaupunkeihin kuin kansallisesta modernisaatiostakin (Heininen-Blomstedt 2013, 34). Suomesta on rakennettu myös tietoisesti kodinomistusyhteiskuntaa tarkoituksena lisätä yhteiskunnallista vakautta ja suojata radikalisoitumiselta (Palomäki 2011, 16).

Omakotitalon nähdään olevan erityisesti lapsiperheen koti. Anneli Juntto on todennut, että tarina kaupungin vaarallisuudesta ja pientalon, perheasunnon ja oman puutarhatilkun jalostavasta vaikutuksesta näyttää olevan yksi asuntopolitiikan ikuisista tarinoista (Juntto 1990, 288). Siinä tapauksessa tämä asuntopolitiikan myytti on vaikuttanut myös minuun, sillä tunnistan omakotitaloon liittyvän syvän tunnesiteen; sellaisessa olen itse kasvanut ja sellaisessa omat lapseni kasvatan. Omakotitalo kiehtoo siis minua niin tutkimuksellisesti kuin asujana.

Kirsi Heininen-Blomstedt on huomauttanut, ettei omakotitaloasumisen merkityksiä voi ymmärtää tarkastelematta suomalaisen asumisen kulttuurista ja historiallista taustaa. (Heininen-Blomstedt 2013, 39.) Onkin kiinnostavaa, että huolimatta omakotitalon ilmeisestä sosiologisuudesta ja yhteiskunnallisuudesta, sitä ei ole yhteiskuntatieteissä syvällisesti tarkasteltu. Onko liian tuttua vaikea nähdä? Mielestäni omakotitalo ansaitsisi

Kortteisen lähiötutkimukseen (1982) rinnastettavan tarkastelun. Omakotitaloasumista on tietoisesti edistetty pitkin 1900-luvua ja sen nähdään kuuluvan olennaisena osana suomalaista kulttuuria ja maisemaa. Kodin ja erityisesti omakotitalon voidaan näin ollen ajatella olevan myös yhteiskunnallista tilaa, sillä yhteiskunnalliset keskustelut ja arvot vaikuttavat siihen, miten kodeissa asutaan ja miten asukkaat itsensä näkevät. Monin tavoin latautuneena käsitteenä omakotitaloa ei siten voi tarkastella vain tässä ajassa, ottamatta huomioon sen historiallisia juuria.

Omakotitalo ei kuitenkaan ole vain ideologisesti kiistanalainen, vaan sillä on myös materiaalista voimaa. Materiaalisena objektina se mahdollistaa tiettyjä asioita ja hankaloittaa toisia. Kirsi Saarikangas on korostanut, että rakennetussa ympäristössä materiaallinen tila ja sen saamat merkitykset kietoutuvat asumisen käytäntöihin sekä ideologisiin aspekteihin synnyttäen ja ylläpitäen tietynlaisia asumisen konventioita. Saarikangas nojaa ajattelussaan Foucault'n tila-analyysiin, jonka mukaan tilan merkitykset syntyvät arkkitehtuurin, tilan käyttämisen tapojen ja diskursiivisen tason vuorovaikutuksesta. Arkkitehtuuri järjestää ja luo tilaa. Sillä, miten tila järjestetään, on aina myös poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Tämän vuoksi tilan voidaan ajatella olevan myös osa vallan kenttää. Asuntoa ei voi siten typistää vain fyysiseksi taideobjektiksi, vaan sitä on tarkasteltava käytössä ja historiallisessa kontekstissa rakentuvana monimerkityksellisenä sosiokulttuurisena rakennelmana. Näin ollen asuntokin jäsentää ihmisten välisiä suhteita sekä ylläpitää tietynlaisia olemisen tapoja. Asukkaiden päivittäiset käytännöt muovautuvat tilassa ja vastavuoroisesti tila saa merkityksensä arjen käytännöissä, olemisen tavoissa ja siirtymisissä. Rakennuksia voi analysoida rakennustaiteellisesti julkisivujen ja tilan formaalina jäsentelyinä, mutta myös elettyinä tiloina eli tilajärjestelyiden ja käyttäjien välisenä suhteena. Tilajäsentelyn analysointi osana vallan kenttää ei myöskään tarkoita, että sen takana olisi johdonmukaista tietyn tahon vallankäyttöä. Tilaa säätelevät ja normalisoivat käytännöt muodostuvat tilassa sosiaalisten suhteiden ja vallan verkostona. Tilan jaottelu rakentaa yhdessä ajan järjestämisen, valvonnan ja normalisoinnin kanssa modernin yhteiskunnan

vallan verkostoa. Asukkaat eivät kuitenkaan ole vain vallankäytön kohteita tai passiivisia uhreja, vaan myös aktiivisia subjekteja. (Saarikangas 2002, 15, 20–21, 32.)

Omakotitaloon siis niveltyy tiiviisti koko suomalaisen modernin yhteiskunnan historia. Samalla sen materiaalisuus muovaa tapaamme elää ja olla. Se, kuten koko asumisen kenttä kokonaisuudessaan, on tavattoman ristiriitainen – kuten työni edetessä käy ilmi – ja samalla niin rakas. Omakotitalolla on ideologista ja materiaalista voimaa, joka muovaa tapaamme elää. Tutkielmassani kysyn, miksi juuri omakotitalolla on suomalaisessa kulttuurissa niin merkittävä asema. Minua kiinnostaa se, millaisen käsityksen perheestä ja kansalaisen suhteista yhteiskuntaan omakotitalo sisältää. Aineistonani käytän omakotitalon rakennuttamisesta kertovaa, 2000-luvun alun rakennusbuumin eli ns. Nurmijärvi-ilmiön aikakautena ilmestynyttä tietokirjallisuutta.

Työssäni tarkastelen omakotitaloa ikään kuin kaleidoskooppina; jokainen alaluku näyttää uuden kuvakulman, joka osaltaan auttaa ymmärtämään, miksi suomalaiset edelleen haaveilevat omakotitaloasumisesta. Luvussa kaksi tarkastelen omakotitalon käsitteen sekä suomalaisen asuntopolitiikan muotoutumista. Esittelen myös tutkimuskysymykset ja käyttämäni aineiston sekä käyn läpi aiempaa tutkimusta. Kolmannessa luvussa kuvaan omakotitaloaatteen muotoutumiseen liittyviä tekijöitä eli maaseudun tilattoman väestön asemaa, Lex Kallioksi nimettyä maanhankintalakia, puutarhakaupunkiaatetta ja funktionalismia. Käsittelen myös modernin tilajärjestelyn muotoutumista sekä modernin kurivaltaa. Neljännessä luvussa päästään aineiston eli 2000-luvun alun omakotitalorakentajien kirjoittamien teosten analyysiin. Tarkastelen kuinka modernismin keskeiset piirteet velvoittavat omakotitalorakentajaa tässäkin ajassa, ja kuinka sisustamalla paikannetaan omaa luokka-asemaa. Lisäksi luvussa tarkastellaan, miten kokemattomat rakentajat selviävät rakennusalan toimijoiden kanssa sekä miten työmaan valtakamppailut ratkotaan. Luvussa syvennyttään myös rakentamisprosessin vaikutusta perheen sukupuolien työnjakoon sekä rakentajien selviytymisstrategiana toimivaa samaistumista entisajan hartiapankkirakentajiin. Viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkielman tulokset. Astukaa sisään!

2. Käsitteellinen näkökulma

2.1. Omakotitalosta ja suomalaisesta asuntopolitiikasta

Käsitteellisesti omakotitalo on verrattain uusi, sillä se nivoutuu yhteen modernin teollisen ja kaupungistuneen yhteiskunnan synnyn kanssa. Sanana omakotitalo sisältää merkityksen sekä kodista että omistajuudesta, sekä painottaa asumisen yksityisyyttä ja henkilökohtaisuutta. (Saarikangas 2004b, 14, 23.) Käsitteenä omakotitalo on myös läheistä sukua toiselle 1800-luvulla muotoutuneelle asumismuodolle, huvilalle. Siinä missä omakotitalo oli vuokratontilla sijaitseva työväenluokan asunto, edusti huvila porvariston ja vauraan keskiluokan asumismuotoa. Vähitellen käsitteiden rajat hämärtyivät luokkaerojen tasoittuessa. Termi 'omakotitalo' ilmestyi suomalaiseen kirjallisuuteen 1920-luvulla, ja virallisesti omakotitalo määriteltiin vuoden 1927 omakotirahastoa koskevissa laissa ja asetuksissa puutarhan ympäröimäksi yhden tai kahden perheen asunnoksi. Aluksi omakotitalo miellettiinkin juuri ruumiillisen työn tekijän asumismuodoksi. (Saarikangas 2004b, 14, 17.)

Vaikka omakotitalo nivoutuu modernin teollistuneen yhteiskunnan syntyyn, yhden perheen käytössä olevan asuntotyyppin juuret ulottuvat toki kauas historiaan. Yhden perhekunnan asuttamia taloja oli jo antiikin Kreikassa, jossa varakkaat perheet rakennuttivat itselleen esikaupunkeihin huviloita köyhemmän työväestön asuessa vuokralla kerrostaloissa. Antiikin rakennusperintö jäi elämään keskiajan kaupunkisuunnittelussa samalla kun suuri osa Euroopan maaseudun asukkaista eli käytännössä maaorjan asemassa yksinkertaisissa puu- tai savitaloissa. Antiikin aikana kehitetty hirsitalojen lamasalvostekniikka oli asumusten rakennustapana aina 1900-luvulle saakka. Keskiajan suomalaiset talonpojat siirtyivät yksitupaisista asuinrakennuksista paritupataloihin, joka oli vallitseva rakennustapa koko Skandinaviassa. Taloihin alettiin ruotsalaisen mallin mukaan rakentaa toinen asuinkerros 1700-luvulla, ja asuintalot sekä piharakennukset olivat samanlaisia sekä maaseudulla että kaupungeissa aina 1800-luvulle saakka. Vaikka Euroopassa asuttiin

aina 1700-luvulle saakka pienissä asuinrakennuksissa, ei niitä kuitenkaan voida pitää nykyaikaisen kaltaisina pientaloina. Vasta uuden ajan alussa Englannin kaupungeissa alettiin rakentaa rivitaloja, jotka voidaan jo tunnistaa modernien pientalojen edeltäjiksi. Nykyisten kaltaisten omakotitaloaluiden juuret taas ovat jäljitettävissä Keski-Euroopan ja Skandinavian ruukkien ja käsiteollisuuslaitosten yhteyteen perustettuihin asuintaloalueisiin. (Lampi 2007, 18–19).

Omakotitalo asuntotyyppinä on leimallisesti työväenluokan asumismuoto, sillä sen synty liittyy työväenliikkeen vaatimukseen parantaa köyhän kansanosan elinolosuhteita. Asuntokysymys eli halu parantaa köyhien asumisololoja syntyi Englannissa 1840-luvulla, jossa kuolleisuus oli suurinta teollistuneiden kaupunkien ahtaissa slummeissa (Juntto 1990, 59). Köyhien asumisololoja pyrittiin kohentamaan lainsäädännöllä, jonka avulla työväestölle rakennettiin kunnollisia ja edullisia vuokra-asuntoja. Ensimmäiset pientaloista muodostuvat teollisuusyhdyskunnat rakennettiin Englantiin, Saksaan ja Ranskaan. Nämä alueet toimivat puutarhakaupunkiliikkeen esikuvana. Vaikka vähävaraisten asumisololoja pyrittiin kohentamaan yhteiskunnallisen säätelyn kautta, syntyi kaikkien suurten kaupunkien liepeille työväestön oma-aloitteisesti rakentamia mökkialueita, joissa talot suunniteltiin ja rakennettiin itse. Tämä omatoiminen rakentaminen herätti usein vastustusta yläluokan ja viranomaisten piirissä, etenkin Englannissa ja Ranskassa. Siitä huolimatta työväestön omatoimirakentaminen oli suosittua ja tapa levisi useisiin maihin. (Lampi 2007, 19–21.)

Englannissa ja Saksassa äkillinen kaupungistuminen lieveilmiöineen herätti vastareaktioita ja synnytti puutarhakaupunkiaatteen, joka korosti luonnonläheisyyttä ja oman viljelypalstan tärkeyttä palkkatyöstä huolimatta. Luonnon ajateltiin suojaavan myös kumouksellisilta aatteilta. Puutarhakaupungit olivat varta vasten suunniteltuja, ja ne muodostettiin teollisuuslaitoksen, yksityisen maanomistajan, kaupungin tai yleishyödyllisen rakennusyhtymän toimesta. (Juntto 1990, 122–123.) Puutarhakaupunkiliikkeen ideologisena taustana oli siis yhteiskunnallisen sopuinnun

säilyttäminen ja vasemmistolaisten ääri liikkeiden suosion kaitseminen (Palomäki 2011, 180–181).

Suomessa omakotitaloliike linkittyi työväenliikkeen nousuun. Köyhemmän kansanosan sivistystaso alkoi kohota, jolloin he alkoivat vaatia parempia elinoloja itselleen. Varakkaampien keskuuteen jo 1700-luvulla syntynyt kodin ja yksityisyyden ideologia levisi vähitellen laajemmalle ja työväkikin alkoi omaksua oman kodin ihannetta. Enää 1800-luvulla ihmisarvoiseksi elämäksi ei katsottu sitä, että oli nukkumapaikka tuvan lattialla, varsinkin jos oli perheellinen. Tilaton väestö ja teollisuustyöläiset perustivat torppari-, mäkitupalais- ja työväenyhdistyksiä asemansa parantamiseksi. Laajamittainen rakentaminen käynnistyi kuitenkin ylempien yhteiskuntaluokkien huvilarakentamisesta. Suomessa lähes kaikilla kaupunkilaisilla oli sukulaisia maaseudulla, joten maalla vierailu kesäkaudella oli tyypillistä. Varakkaimmat vuokrasivat kesäksi kokonaisia taloja sukulaisiltaan ja kun maanosituslainsäädäntö vapautettiin vuonna 1895, alettiin rakentaa runsaasti huviloita etenkin rannoille ja rautateiden varsille. Rakennustoiminta oli miltei kokonaan maakeinottelua harjoittavien yhtiöiden vastuulla. Nämä suuria voittoja tehneet yhtiöt ostivat halvalla maa-alueita muun muassa kartanoilta ja myivät niitä eteenpäin huvila- ja mökkitonteiksi. Suomen harvalukuinen taloudellinen ja poliittinen eliitti päätti vuosisadan vaihteessa jättää asuntorakentamisen yksityisen yritystoiminnan tehtäväksi. Näin Suomi valitsi Venäjän mallin Ruotsissa ja muissa kehittyneissä länsimaissa käytössä olleen yleishyödyllisen rakentamisen mallin sijaan. Tämä johtui siitä, että suomalaisella eliitillä oli yritystoimintaa emämaa Venäjällä ja virka- ja sotilasuralla toimiessaan he samaistuivat venäläiseen eliittiin ja halusivat ylläpitää hyväksi kokemaansa sääty-yhteiskuntaa. Näin suomalainen eliitti hylkäsi länsimaissa tehdyt uudistukset tarpeettomina ja jätti asutustoiminnan lähes yksinomaan markkinavoimien ratkaistavaksi. (Lampi 2007, 24–26.)

Pientalojen rakentaminen pääsi vauhtiin 1910-luvulla kaupungistumisen ensimmäisen aallon käynnistyttyä, jolloin kaupungit ja kunnat alkoivat kaavoittaa uusia asuinalueita työväestölle. Tuolloin järjestettiin ensimmäiset pientalojen suunnittelukilpailut, joiden

tarkoituksena oli luoda tyyppitalomallit eli työväelle ja keskiluokalle tarkoitetut ja rakentamiskustannuksiltaan edulliset rakennuspiirustukset. Tyyppitalojen kehittäminen ei kuitenkaan tuolloin edistynyt standardisoitujen rakennusosien puuttuessa. Tyyppitalojen idea linkittyi omakotitaloaatteeseen, joka korosti oman kodin tarjoamaa yksityisyyttä sekä oman pihan ja puutarhapalstan tarjoamaa omavaraisuutta. Tyyppitalot oli suunniteltu niin, että ne voitiin rakentaa omatoimisesti, mutta käytännössä ne rakennettiin kuitenkin usein grynderiperusteisesti. Työväen asuntojen rakentaminen pääsi kunnolla vauhtiin 1920-luvulla. Samalla klassismin romanttinen muotokieli vaihtui funktionalismin askeettiseen tyyliin. (Pesonen 2021, 14–20.)

1930-luvulla tyyppitaloaatteeseen liitettiin rakennustaiteellisten tavoitteiden lisäksi myös sosiaalisia tavoitteita. Funktionalismin aatteeseen liittyi olennaisesti usko siihen, että viihtyisä ja esteettisesti korkeatasoinen asuminen kasvattaa ihmisistä ja yhteiskunnista parempia. Suunnittelunormiksi vakiintui ajatus monilapsisesta ydinperheestä, ja syntyvyyden ajateltiin kasvavan juuri tyyppitalosuunnittelun avulla. Jälleenrakennus toteutettiin juuri tyyppitalopiirustusten avulla. (Pesonen 2021, 22–23.)

1930–1940-luvun julkisessa puheessa omakotitalo asetettiin voimakkaasti ”vuokrasarmien” vastakohtaksi, ja korostettiin sitä, miten omakotitalo on koti kun taas vuokrahuoneisto on vain asunto. Vielä 1900-luvun alussa omakotitaloa pidettiin liian kalliina asumismuotona työväenluokalle, mutta 1930-luvun loppuun mennessä kehitetty massatuotanto ja standardisointi toivat yhden perheen talot myös työväenluokan ulottuville. 1940-luvulla omakotitalotuotantoa käytettiin sekä yhteiskuntarauhan ylläpitämiseksi että yhteiskunnan tukeman yksityisomistuksen instrumenttina. Omakotitalotuotannon rationalisoituminen, sen rakentuminen tyyppien varaan ja massatuotanto, nähtiin sekä kustannusten säästämisenä että keinona parantaa asumisen estetiikkaa ja laatua. (Saarikangas 1993, 336.)

Omakotitalojen rakentaminen käynnistyi kunnolla kuitenkin vasta 1940–1950-luvulla Väestöliiton järjestettyä aiheesta valistuskampanjan. Työväestön asuttamiseksi omakotitalo oli väestöpoliittisesti edullisin asumismuoto, sillä puolitoistakerroksisen

talon pystyi rakentamaan hartiapankilla ja asumiskulujen pienentämiseksi vielä vuokraamaan yläkerran. Hartiapankkirakentamisella pystyi myös välttämään keskittyneestä rakennusteollisuudesta johtuvan hyväksikäytön ja ylihinnon. (Juntto 1990, 217–218, 285.)

Määrällisesti eniten omakotitaloja Suomeen rakennettiin sotien jälkeen, jolloin tyyppitalojen, eli ns. rintamamiestalojen, avulla keskityttiin asuttamaan siirtoväki sotien jälkeen. Tämä asutustoiminta keskittyi ensisijaisesti maaseudulle. Asuttamista ohjasi maanhankintalaki ja Maatalousministeriön asuntoasiain osasto. Muuten valtion asuntopolitiikka perustui vuosina 1949–1966 Arava-järjestelmään eli asuntorakennustuotantotoimikuntaan. Arava-toimikunta järjesti halpakorkoista lainaa asuntotuotantoon ja pyrki pitämään yllä rakentamisen laatutasoa sääntelemällä rakentamista. Asuntorakentaminen keskittyi siirtoväen asuttamisen jälkeen takaisin kaupunkiin. Aravalla rakentaessa tontin suositeltiin sijaitsevan kauniissa metsämaastossa ja olevan kaikilta sivuilta avoin. Arava säänteli tarkasti sekä asunnon sallittua kokoa että pohjaratkaisua, huoneiden kokoa ja muotoa. Aravan laatuvaatimukset ovat vaikuttaneet asuntojen suunnitteluohjeisiin nykyaikaan asti. (Sanaksenaho 2017, 55, 57.)

Jälleenrakennuskauden katsotaan päättyneen 1950-luvulla, kun siirtolaiset ja rintamamiehet oli saatu asutettua. Tämän jälkeen tyyppitalopiirustusten kysyntä hiipui ja sen sijaan kysyntä siirtyi talotehtaiden esivalmistettuihin malleihin. (Pesonen 2021, 51.) Suomalaista asuntosuunnittelun mallia haettiin 1960-luvulla erityisesti Tanskasta, Ruotsista ja Yhdysvalloista. Tanskan tyyppitalorakentaminen nähtiin esikuvana, jossa tyyppitalon nähtiin tarjoavan parempaa suunnittelua verrattuna yksilöllisesti suunniteltuun taloon. Syynä tähän oli vakioitujen, huolellisesti tutkittujen talonosien käyttö, joista saatettiin koota halutun kaltainen kokonaisuus. Suurena etuna tyyppitalorakentamisessa oli sen huokea hinta, jolloin työväestökin voisi asua omakotitalossa. Tyyppitalorakentamisen yleistymisen 1960-luvulla nähdäänkin osana työväenliikkeen kannatuksen nousua. Kun tyyppitalosuunnittelu oli vielä 1940–1950-

1960-luvulla yleishyödyllisten tahojen organisoimaa, käynnistyi 1960-luvulla markkinaehtoinen tyypitalotuotanto. (Sanaksenaho 2017, 192, 237, 260.)

1960-luku toi tullessaan uudet asumisen ihanteet. Talot olivat matalia ja tasakattoisia, mikä vapautti talojen tilasuunnittelua. Aikakaudelle tyypillistä olivat suuret olohuoneet, iso ikkunapinta-alta sekä oleskelu- ja ruokailutilojen saumaton liukuminen toisiinsa. (Pesonen 2021, 47, 51.) Vielä 1960-luvulla valmismallit ja arkkitehtien suunnittelemat pientalot olivat arkkitehtuuriltaan samanlaisia, toisin kuin myöhempiä vuosikymmeninä. Asutushallituksen ja Maatalousseurojen keskusliiton tilaamat tyypipiirustukset edustivat modernistista arkkitehtuuria vastakulttuurina jälleenrakennusajan isänmaalliseksi nähdylle arkkitehtuurille. Modernistinen tyyli oli Suomessa vallitsevana vielä 1960- ja 1970-luvuilla. Vasta 1970-luvun lopulla modernismille vastakulttuuriksi alkoi esiintyä postmodernismi, joka kopioi estottomasti eri tyyliä, pääasiassa alppi- ja espanjalaistyyliä. Postmodernismin suosiota on selitetty 1960- ja 1970-lukujen epäonnistuneella asuntopolitiikalla, joka johti ankeiden kerrostalolähiöiden muodostumiseen. (Ruotsalainen 2011, 39–41.) 1980-luvulta lähtien valmistalojen arkkitehtuurissa alettiin vapaasti hyödyntää niin aikakauden muoti-ilmiöitä kuin muista maista omaksuttuja tyylipiirteitäkin. Talotehtaat ottivat mallistoihinsa vaikutteita niin suomalaisesta perinnerakentamisesta, arkkitehtuurin postmodernismista kuin kulloinkin muodissa olevista ulkomaisista perinnerakentamisen tyyleistä. Modernistisen tyylipiirteet alkavat valmistalomallistoissa näkyä vasta 2000-luvulla postmodernistisesti värittyneenä uustyylinä. (Koskelo 2013, 89–94.) 2000-luvulle tultaessa talotehtaiden jalostusaste jatkoi kasvamistaan ja talopakettit tilattiin entistä valmiimpina, jopa muuttovalmiina. (Pesonen 2021, 61–63.)

Suomalaista asuntopolitiikkaa on luonnehtinut suhdanneherkkyys ja vähäinen puuttuminen, asuntokysymys on pääasiassa jätetty markkinatalouden ratkaistavaksi (Juntto 1990, 15; Palomäki 2011, 13). Vaikka asuntopolitiikka yleisesti ottaen ymmärretään sosiaalipolitiikan yhdeksi osa-alueeksi, jonka tehtävänä on turvata

asumisen minimitaso ja vähentää eriarvoisuutta. Näiden sosiaalisten tavoitteiden lisäksi sosiaalipolitiikalla on myös taloudellisia tavoitteita eli talouskasvun ylläpitäminen, työvoiman laatuun ja liikkuvuuteen vaikuttaminen, alueellisen kehityksen varmistaminen ja kulutuksen ylläpitäminen. Kolmas sosiaalipolitiikan tehtävä on poliittinen eli yhteiskunnan integraation ja legitimitietin ylläpitäminen. Sosiaalipolitiikan on myös nähty vähentävän kumouksen uhkaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin puuttumalla. Suomessa asuntopolitiikka on perustunut omillaan pärjäämisen ihanteeseen, ja sitä on hyödynnetty lähinnä vain talouskasvun edistämiseen. (Juntto 1990, 15–17.)

Anneli Juntto on osoittanut, että Suomessa asuntopolitiikkaa on harjoitettu vain poikkeusoloissa eli sodan, kumousuhan tai poikkeuksellisen rakennemuutoksen aikana. Ensimmäisen kerran asuntopolitiikkaan tartuttiin 1900-luvun alussa, jolloin teollisuusväestön huonot asunto-olot pakottivat kuntia kaavoittamaan alueita työväelle ja työväen asuntoyhtiöitä. Vähäisen omatoimisen asuntotuotannon lisäksi oli vain spekulatiivista asuntotuotantoa, ja asuntojen vuokraaminen oli merkittävä elinkeino. Työväestö asui ahtaasti, monilapsiset perheet vain yhdessä huoneessa ja usein vielä alivuokralaisten eli elättien kanssa. Työvoiman uusintaminen ei vielä ollut ongelmana, sillä maaseudulta – vielä kurjemmista asumisolosta – oli tarjolla käytännössä loputon työvoiman saanti. Asumisolaja ei siten tarvinnut parantaa valtion toimesta, vaan työvoiman uusintamisesta eli käytännössä lapsikuolleisuuden kaitsemisesta pidettiin huolta naisten harteille säilytettynä siisteysvalituksena. Konkreettisesti valtio puuttui asuntokysymyksen ratkaisuun vasta maaseudun tilattoman väestön osalta tilanteen vaarantaessa yhteiskuntarauhan. Tällöin laadittiin torpparivapautus vuonna 1918 sekä Lex Kallio vuonna 1922, jolla osoitettiin tilattomalle väestölle oma maapalsta. Seuraavan kerran asuntopolitiikkaan tartuttiin 1930-luvun talouslaman aikana, jolloin syntyvyys aleni. Työvoiman saannin turvaaminen edellytti sekä suurperheiden taloudellisten kannusteiden luomista sekä asumisväljyyden kasvattamista, sillä lapsiluku oli alkanut määritellä perheiden elintaso. Väestökysymyksen ratkaisuna pidettiin edullisten, mutta tyydyttävien perheasuntojen rakentamista, kuten Ruotsin mallin mukaisten

lamellikerrostalojen tai tyyppiipiirustusten mukaisten omakotitalojen rakentamista. Vuonna 1940 säädetty laki omakotirahastosta helpotti perheiden lainansaantia ja perheenasuntoavustusta oli mahdollista saada vuokramenoihin, mikäli täytti tiukat tuloraja- ja lapsilukukriteerit. (Juntto 1990, 130–131, 137, 166–169.)

Ripeintä asuntopolitiikkaa on Suomessa tehty sota-aikana siirtoväen asuntokysymyksen hoitamisessa sekä jälleenrakennuskauden asutustoimenpiteissä. Talvisota synnytti kansallisen yksimielisyyden, jonka seurauksena rintamalla sotaponnistuksiin osallistunut työväenluokkakin otettiin mukaan päätöksentekoon. Talvisodassa tuhoutui ja menetettiin yli kymmenesosa Suomen asuntokannasta, jonka seurauksena otettiin käyttöön laaja asunto- ja vuokrasäännöstely sekä kunnallinen vuokravälitys. Sotien jälkeen aloitettiin mittava jälleenrakennus, jota jälkikäteen on luonnehdittu sankarillisen materialismin kaudeksi. Aikakautta leimasi edistysusko ja vahva motivaatio korvata menetetyt aineelliset resurssit. Maanhankintalain turvin siirtoväelle ja rintamasotilaille osoitettiin pääasiassa maaseudulta tontti pientalolle, jonka pystyi rakentamaan kotimaisista rakennustarvikkeista pääosin omin ja talkoovoimin. Vuonna 1949 perustettiin asuntopolitiikkaa ohjaava asuntorakennustoimikunnan valtuuskunta eli ARAVA. Arava myönsi halpakorkoista lainaa rakentajille, mutta lainansaannin ehdoksi määritelty rakentamisen laatutaso oli liian kallis työväestölle ja pienituloisille. Näin ollen aravalainoja hyödynsivät aluksi lähinnä vain hyvätuloiset sekä grynderirakentajat. (Juntto 1990, 191–192, 200–202, 227.)

Talvisodan aikana perustettiin myös väestönkasvua ja sen tiimoilta myös omakotiliikettä voimakkaasti propagoinut Väestöliitto. Väestöliiton alulle panijana toimi ulkoministeri Väinö Tanner, joka puheessaan talvisodan rauhanteon päivänä totesi suomalaisten ainoan vian olevan sen, että meitä on liian vähän. Väestöliittoa oli perustamassa 21 merkittävää suomalaista yhdistystä, ja sille säilytettiin myös lakien toimeenpanotehtäviä perheellisten tukien ja tarvikehankintojen myötä. Perheiden lapsiluvun kasvattaminen oli Väestöliiton tehtävä, ja se ajoi voimakkaasti kotikulttia ja puutarhakaupunki-ideologiaa. (Juntto 1990, 197–200.)

Jälleenrakennuskauden päätyttyä Suomessa palattiin ns. residuaalisen asuntopolitiikan pariin, jolloin asuntotuotanto jätettiin grynderirakentamisen varaan. Tämä johti rakennusyritysten teollistumiseen ja keskittymiseen. Suuri maaltamuutto 1960-luvun lopulta alkaen johti mittavaan lähiörakentamiseen, jossa rakennettiin nopeasti ja halvalla kokonaisia asuinalueita. Tällöin asunnosta tuli teollinen, standardoitu tuote, eikä arkkitehtuurin laatuun enää kiinnitetty huomiota. (Juntto 1990, 247, 257, 275.)

Suomen asuntokannasta oli vuonna 2020 noin puolet oli kerrostaloasuntoja, reilu kolmannes omakoti- tai paritaloasuntoja ja loput rivitaloja (SVT 2021, 4). Omakotitaloissa asuvilla lapsiperheillä on suuremmat tulot ja suurempi kulutustaso kuin kerrostaloasunnoissa asuvilla lapsiperheillä. Vielä 1980-luvulla tehdyissä tutkimuksissa tulo- ja kulutustaso eivät eronneet omakotitalossa ja kerrostalossa asuvilla lapsiperheillä, vaan muutos tapahtui vasta 2000-luvulle tullessa. Omakotitalot liittyvät myös kaupungistumiseen, sillä 2000-luvulla omakotitaloissa asuvista perheistä runsas 40 prosenttia asui kaupunkimaisessa kunnassa ja vain kolmasosa maaseutumaisessa kunnassa. Omakotitaloasumisesta on tullut 2000-luvulle tultaessa kaupunkimaisempaa ja se on muuttunut hyvätuloisten perheiden asumismuodoksi. (Ahlqvist 2004, 130.) Suomessa asutaan eurooppalaisiin verraten ahtaasti, mutta asuntokantaa luonnehtii tasalaatuisuus ja hyvä varustelutaso. Pienasuntojen ja perheasuntojen rinnalle on kuitenkin syntynyt uusi arvoasuntojen kategoria, joilla tarkoitetaan suuria ja kalliita kaupunkien keskustoissa tai arvostetuilla pientaloalueilla sijaitsevia asuntoja. 2000-luvun alussa omakotitaloasuminen muuttuikin osin suurituloisten asumismuodoksi. Omakotitaloasuminen etenkin suurissa kaupungeissa on alkanut karata tavallisten palkansaajien ulottumattomiin. (Juntto 2004, 92–93, 98, 109) Asunnon koko määräytyykin lähes lineaarisesti kotitalouden tulotason mukaan (Purhonen ym. 2014, 228).

Historiallisesti pientalojen rakentamismäärissä on ollut suurta vaihtelua. Eniten omakotitaloja on rakennettu sotien jälkeen 1940- ja 1950-luvulla, jolloin valtio tuki

jälleenrakennusta sekä 1980-luvulla, jolloin kasvanut elintaso ja valmistalotuotanto toi omakotitalouksen toteuttamisen useamman ulottuville. Viimeisin pientaloasumisen piikki oli vuosina 2003–2008, jolloin Suomessa rakennettiin lukumääräisesti enemmän omakotitaloja kuin kerrostaloasuntoja. Tätä vaihetta kutsutaan ns. Nurmijärvi-ilmiöksi, jolla tarkoitetaan muuttoliikettä kaupunkikeskustoista suurten kaupunkien naapurikuntiin kohtuuhintaiseen omakotitaloon. Vuoden 2009 jälkeen omakotitalorakentaminen on vähentynyt merkittävästi. (Meriläinen & Tervo 2022, 15.) Koronapandemia ja siihen liittyneet rajoitukset johtivat omakotitaloasumisen suosion kasvuun, mikä näkyi omakotitalon hintojen nousuna. Tämän opinnäytteen kirjoitushetkenä taas asuntolainojen kohonnut korkotaso on lamaannuttanut asuntomarkkinat sekä ajanut useita rakennusliikkeitä ja talotehtaita konkurssiin. Aika näyttääkin, syntyykö Suomeen tulevaisuudessa vielä omatoimisen pientalorakentamisen aaltoja.

2.2 Tutkimuskysymykset

Kirsi Saarikangas on todennut, että arkkitehtuuri ja asumisen diskurssi eivät koskaan ole viattomia. Kumpaankin on sisäänrakennettu muun muassa sukupuoli-identiteetteihin ja perheeseen liittyviä ideologisia valintoja. (Saarikangas 1993, 26.) Tässä tutkielmassa tarkastelen omakotitaloa Saarikankaan hahmottaman viitekehyksen kautta. Minua kiinnostaa, millaisia merkityksiä perheen ja kansalaisen suhteesta yhteiskuntaan omakotitalo käsitteenä sisältää, eli miten yhteiskunnalliset luokkarakenteet, sukupuolirollit ja tuottava valta kytkeytyvät omakotitalon käsitteeseen. Tarkastelen myös, miten asumisen typologiat ohjaavat ja jäsentävät ihmisten arkea eli millaista materiaalista voimaa omakotitalolla on. Lisäksi minua kiinnostaa, millaiseen prosessiin omakotitalon rakennuttajat oikein joutuvat eli miten ensimmäistä taloaan hankkivat kertarakentajat selättävät rakennusalan moninaiset toimijat ja käytännöt. Ennen kaikkea kysyn, millaista modernia ja millaista kansalaisuutta omakotitalo representoi? Näihin kysymyksiin vastatakseni sukellan ensin omakotitalon historiaan ja tarkastelen sen käsitteellistä ja materiaalista muotoutumista.

2.3 Naisten päiväkirjat ja miesten rakennusmanuaalit

Aineistona käytän 2000-luvun alussa ilmestyneitä omakotirakentamisesta kertovia tietokirjoja. Naisten kirjoittamia ovat *Oma tupa ja takka* (de Wolff 2006, OTJT); *Oho kallista kotia. Bygattiin uus hima.* (Tervomaa 2007, OKK) sekä *Mistä on omat talot tehty* (Ahvenniemi & Lähteenmäki 2009, MOOTT). Miesten kirjoittamia taas *Kotitehtävä* (Leppänen 2007, K) ja *Suomalainen miehuuskoe* (Rantanen 2007, SM). Aineiston valinnan taustalla on halu saada omaäänistä, vapaasti pientalon rakennuttamista koskevaa aineistoa, joka voi tuoda uudenlaista tietoa strukturoituihin kyselytutkimuksiin verrattuna.

Aineistona käyttämäni kirjat ovat ilmestyneet viimeisimmän omakotitalojen rakennusboomin aikana. Vuosina 2003–2008 Suomessa rakennettiin lukumääräisesti enemmän pientaloja kuin kerrostaloja, ja erityisesti suurten kaupunkien ympäryskuntiin. Muuttoliikettä, jossa vetovoimatekijänä toimii kohtuuhintainen omakotitalo, kutsutaan yleisesti Nurmijärvi-ilmiöksi. (Meriläinen & Tervo, 2022, 15.) Vastaavaa omakotitalon rakentamisesta kertovien kirjojen julkaisupiikkiä ei vuosituhannen alun jälkeen ole ollut, vaikka aihetta käsitteleviä teoksia ilmestyy edelleen (esim. Airaksinen 2024; Matilainen 2021 & Ojala 2023). Vaikka omakotitalon rakentamista käsitteleviä teoksia julkaistaan nykyään vähemmän, näyttäyty talonrakennus silti dokumentoinnin arvoisena saavutuksena. Omakotitalon rakennusprojektien kokemuksia käsitellään edelleen vuosittain lukuisissa rakennusblogeissa sekä etenkin rakentamiseen ja uuden talon sisustamiseen keskittyvillä sosiaalisen median tileillä. Kiinnostavaa onkin, että talonrakennus näyttäyty edelleen dokumentointia vaativana prosessina ja ehkä jopa identiteettityönä. Julkaisuformaatin muutos vaikkapa kirjasta tai blogista Instagramiin ja muihin sosiaalisiin medioihin on myös korostanut visuaalisuuden merkitystä ja siten häivyttänyt rakennusalan käytäntöjen ja rakennusajan kokemusta kuvausta.

Vaikka kaikki teokset kuvaavat omakotitalon rakennuttamista, on miesten ja naisten kirjoittamissa teoksissa hieman eri näkökulma. Naisten kirjoittamissa teoksissa keskitytään rakentamisen lisäksi myös kodin ja perheen tematiikkaan sekä sukupuolien rooleihin rakennusprosessissa. Kirjojen nimekkeetkään eivät kuvaa niinkään talon rakennusta kuin kodin luomista. Teosten nimissä korostuu se, että talo on oma ja että se on rakennettu yhdessä. Miesten kirjoittamien teosten taas kerrotaan pohjautuvan rakentamisaikaisiin päiväkirjamerkintöihin ja sisältävän näin ”autenttisia” muistoja. Teokset keskittyvät konkreettisen rakennusprosessin kuvaamiseen ja niissä käsitellään tarkimmin rakennusalan toimijoiden ja rakenteiden epäkohtia. Miesten kirjoittamilla teoksilla on myös muita yhteisiä piirteitä. Kummankin kirjoittajat kuuluvat ylempään keskiluokkaan, Rantanen neuvottelee kirjan kuvaamana aikakautena sähköalan yrityksen ostamisesta, ja Leppänen taas on tullut tunnetuksi MTV3-kanavan uutistenlukijana. Kummallakin on lapsia sekä vaimo, joka työnsä ohella tai sen puuttumisen vuoksi kykenee paneutumaan rakentamiseen täysipainoisesti. Rantanen tuo kirjassaan esille myös elämäntapaansa; sukellusharrastusta, avoautoja ja maastopyöräilyä. Molemmat kirjoittajat edustavat siten tyypillistä pientaloalueen asukasta, eli korkeasti koulutettua sekä varakasta ydinperhettä (ks. Juntto 2010b, 290.) Nimi *Suomalainen miehuuskoe* viittaa prosessiin tai siirtymäriittiin. Talon rakentamisella testataan ja osoitetaan oma miehuus. Samalla teoksen nimi viittaa myös kansalliseen identiteettiin. *Kotitehtävä* sisältää sekin konnotaation työhön ja tekemisen määrään; omakotitalo ei synny itsestään.

Ulla Ahvenniemen ja Laura Lähteenmäen *Mistä on omat talot tehty* taas kuvaa rakentamisprosessia kahden perheenäidin näkökulmasta. Kaarina de Wolffin teoksessa *Oma tupa ja takka – rakentajan muistiinpanot* sekä Raija Tervomaan kirjassa *Oho kallista kotia* kuvataan varttuneemman pariskunnan taloprojektia. Ahvenniemen ja Lähteenmäen teoksen nimeämisessä on myös leikitelty vanhalla lastenlorulla ”mistä on pienet tytöt tehty”. Nimi luo konnotaatiota tyttöjen leikkimisiin kotileikkeihin ja synnyttää mielikuvan siitä, että omakotitalon rakentaminen tai ainakin siinä asuminen on lapsuudesta asti elätelty haave. Myös näissä kirjoissa paljastetaan

tietoja kirjoittajistaan. Ahvenniemen ja Lähteenmäen teoksen kansilieve kertoo molempien työskentelevän kirjoittamisen parissa, Ahvenniemi toimittajana ja Lähteenmäki kirjailijana. Osin stadin slangilla teoksensa kirjoittanut Tervomaa kertoo tekstissään tehneensä työuransa äidinkielen opettajana ja mainitsee myös puolisonsa olleen samalla alalla. de Wolff ei kerro tarkemmin ammattiansa, mutta kuvaa toimistotyön kaltaista työtä. Kaikki kirjoittajat edustavat siis sosioekonomisesti keskiluokkaa. Ahvenniemi ja Lähteenmäki erottuvat muista kirjailijoista silotellummalla ja yhdenmukaisemmalla tekstillään. Rakentamisen vaikutuksia parisuhteen ristiriitoihin sekä sopimuskiistoja urakoitsijoiden kanssa kuvataan heidänkin teoksessaan, mutta vain ohimennen viitaten. *Mistä on omat talot tehty* erottuu muista myös oppikirjamaisuudellaan. Leipätekstin lisäksi kirjassa on infolaatikoita, joissa käydään läpi rakentamiseen liittyvät keskeiset termit sekä käytännöt.

2.4 Aiempi tutkimus

Asumisen tutkimus on monitieteistä ja siinä on monta tutkimustraditiota. Erilaisia tutkimustraditioita on jopa niin monta, että on kyseenalaista voiko asumisesta ylipäätään laatia omaa teoriaa (Ruonavaara 2018, 178). Tutkimuksen moninaisuus on myös haaste, sillä esimerkiksi käsitteet voidaan ymmärtää eri tavoin, eivätkä artikkelimuotoiset tutkimukset edistä asumisen monitahoisen ilmiön syvällistä ymmärtämistä (Hasu 2017, 20). Tutkimusta on erityisen paljon tehty toisaalta asumisen valintakäyttäytymisen ja toisaalta asumispolun tai -uran viitekehyksessä. Asumisvalintojen kiinnostavuutta tarkastellaan usein asumispreferenssin käsitteen avulla. Tällä viitataan asuntoihin ja asuinympäristöön liittyvien piirteiden kiinnostavuuteen. (Hasu 2010, 41.) Taloustieteestä lainattu preferenssin käsitteellä ei kuitenkaan kyetä tarkastelemaan asumistoiveiden ja asunnon välistä suhdetta. Tämä johtuu siitä, että kuluttaja ei lähtökohtaisesti muuta asuntoon, jossa hänen preferenssinsä eivät toteudu. Ongelma liukuukin näin pois markkinamekanismin kautta. Asunnon valitsemiseen vaikuttaa myös asunnon ulkopuoliset tekijät, kuten asuinalueen palvelut, sosiaalinen rakenne ja status. (Lapintie 2010, 45.) Eija Hasu onkin kritisoinut

preferenssin käsitettä, sillä se ei kykene tunnistamaan niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita, jotka vaikuttavat asukkaan käsityksiin asumisvalintojen mahdollisuuksista. Yksilön asumisvalintoihin vaikuttavat niin yksilölliset kokemukset kuin yhteiskunnalliset rakenteetkin. Hasu on myös huomauttanut, että asuntomarkkinoiden tarjonta yhdessä hintatason kanssa ratkaisevat kuluttajien asumispäätökset, eivät halut, tarpeet tai toiveet. (Hasu 2017, 33, 45.)

Asumista on tutkittu myös asumisuran ja -polun viitekehyksistä. Asumisuran viitekehyksessä kuluttajan nähdään pyrkivän etenevän aina urallaan eteenpäin kohti ylellisempää tai parempaa asumista. Asumisuran huipuntumana nähdään velattomassa omistusasunnossa asuminen, mutta uralta voi myös pudota vaikkapa työttömyyden vuoksi. Asumisuran käsitettä onkin kritisoitu sen normatiivisuudesta. (Juhila, Jolanki, Vilkkö 2016, 12). David Claphamin muotoilema asumispolun käsite sen sijaan ottaa huomioon asumisen monet vaikutussuhteet, sillä asukkaat eivät tee asumistaan koskevia päätöksiä itsenäisesti vaan moninaisten vaikutussuhteiden alaisena (Clapham 2005, 27). Asumispolkuun ei liity asumisura-käsitteeseen liittyvää normatiivisuutta, joka voi näkyä vaikkapa oletuksena osoittaa omaa menestystään asumalla arvostetuilla asuinalueilla. (Juntto 2010a, 20–21.) Asumispolun käsite valottaa asumisen monitahoisuutta. Asumisen monitahoisuutta ei voi typistää vain yhdenlaisella uralla etenemiseksi, sillä joitakin polkuja kulkevat vain harvat ja toiset taas ovat niin yleisiä, että niitä voi kutsua asumisen mallitarinoiksi. Polkumetaforan käyttö saattaa kuitenkin häivyttää sen tosiasian, että asumisvalinnat eivät perustu pelkästään yksilöllisiin valintoihin. (Juhila, Jolanki, Vilkkö 2016, 14–16, 19.) Asumispolun viitekehystä on käytetty asumisen käytäntöjen, valtasuhteiden, identiteettien ja ideaalien tunnistamisessa. Ne vaikuttavat asumisen rakenteisiin ja vaikutussuhteisiin niin yksilötasolla kuin institutionaalisella tasolla. (Meeus & De Decker 2015, 1119). Vaikka asumispolun käsitettä on hyödynnetty laajasti asumistutkimuksessa, on käsitteellä nähty olevan myös omat haasteensa. Mikrotason asumisvalintojen ja laajempien yhteiskunnallisten muutosten suhteen tarkastelun on koettu olevan asumispolun viitekehyksessä vaikeaa (Jacobs 2002, 38). Tässä työssä olen kiinnostunut erityisesti

omakotitaloasumiseen vaikuttavista historiallisesti muotoutuneista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista, joita asumispolun viitekehysellä ei ole luontevaa tarkastella.

Vaikka suomalainen asuntorakentaminen herättää paljon julkista keskustelua, on asukkaiden kokemusta asumisen laadusta tutkittu vielä hyvin vähän (Kuoppa ym. 2020, 11). Eija Hasu on väitöskirjassaan tutkinut, millaisin keinoin voidaan vahvistaa asukkaiden roolia asuntomarkkinoita ohjaavana toimijana, sillä asuntotuotannossa ja poliittisessa päätöksenteossa on tyypillistä jättää asukasnäkökulma huomioimatta. Tutkimuksessaan Hasu on huomannut, että asukkaat ovat usein tyytymättömiä asuntotuotannon laatutasoon sekä usein ilmeneviin rakennusvirheisiin. He kuitenkin tyytyvät uudisasuntotuotannon virheisiin, sillä tietävät aiempien kokemustensa perusteella, ettei heillä ole vaikutusvaltaa rakennusalan toimijoihin. Lisäksi kyselytutkimuksissakin vastaajat pyrkivät usein vastaamaan tavoilla, joiden olettavat miellyttävän tutkimuksen tekijää. Näin ollen voi olla, etteivät kyselytutkimukset välttämättä tuo uusia näkökulmia. (Hasu 2017, 17–18, 89, 166.) Asumisuran, asumispolun tai asumispreferenssin viitekehukset kykenevät ainakin osin valottamaan kuluttajien käyttäytymistä asuntomarkkinoilla, mutta eivät välttämättä asukkaiden asumiselle antamia moninaisia merkityksiä.

Tässä työssä olen erityisesti kiinnostunut asumisen ja erityisesti omakotitaloon liittyvien kulttuuristen kontekstien historiallisista kaarista. Polkuriippuvuuden käsite kuvaa historiallista säännönmukaisuutta, jossa aiemmin tehdyt päätökset vaikuttavat seuraaviin, mutta eivät deterministisesti ohjaa niitä. Polkuriippuvuus voi näkyä niin pysyvyytenä kuin muutoksinakin, mutta tyypillistä sille on asioiden ohjautuminen tiettyyn suuntaan. Polkuriippuvuuden näkökulmaa hyödynnetään niin asuntopolitiikan tutkimisessa kuin asumisen fyysisen ympäristön sekä kuluttajien asuntomarkkinoilla tekemien valintojen tarkasteluun. Asumisen muutosten tarkastelussa polkuriippuvuuden näkökulmasta satunnaiset muutokset eli kontingenssit, historiallisesti rakentunut toimintaympäristö ja ulkoiset sokit, kuten pankkikriisit, vaikuttavat toisiinsa. (Juntto 2010a, 18–20.) Koska polkuriippuvuuden viitekehys

keskittyy historiallisiin tapahtumiin, ei sen avulla täysin kyetä tunnistamaan tilaan ja asumiseen liittyviä hallinnan ja vallan aspekteja. Tämän vuoksi hyödynnän työssäni myös foucault’laista tutkimusperinnettä, jota Suomessa on hyödyntänyt etenkin Kirsi Saarikangas ja osin väitöskirjassaan myös Anneli Juntto.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa arkkitehtoninen tila on usein jätetty huomioimatta, ja sen sijaan keskitytty tarkastelemaan rakennusten käyttöä tai kaupunkielämää. Toinen paljon käytetty näkökulma on ollut tutkia suunnitteluun vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä. Michel Foucault’n tilallisten käytäntöjen analyysit, Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn fenomenologinen lähestymistapa sekä Henri Lefebren tilan sosiaalisen tuottamisen näkökulma edustavat humanistis-yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ”tilallista käännettä”. (Saarikangas 1999, 11–12, 32–33.) 2000-luvulla yhteiskuntatieteissä jalansijaa on saanut ns. materiaalinen käänne. (Woodward 2015, 359.) Materiaalisuus on erityisen hyödyllinen asumisen tutkimuksessa, sillä tilaratkaisut ja vaikkapa materiaalivalinnat vaikuttavat aisti- ja ruumiillisiin kokemuksiin sekä muovaavat sosiaalista vuorovaikutusta. (Heininen-Blomstedt 2013, 24.)

Omakotitalon rakentamista on yhteiskuntatieteissä tutkinut Erja Lauronen (1991). Laurosen tutkimuksessa omakotitalorakentamista peilattiin toisaalta suhteessa kulutuksen kulttuurisiin merkityksiin ja toisaalta symbolisena minuuden rakentamisen projektina. Omakotiasumisella rakennettiin haastatteluissa vahvasti identiteettiä ja omakotitalo sekä sitä ympäröivä puutarha nähtiin oman tilan ja sen hallinnan ilmentymänä. Omakotitaloasumisessa oli asukkaiden mielestä kyse turvallisuuden ja yksityisyyden tarpeesta. (Lauronen 1991, 64–66, 111–114.) Hieman vastaavan kaltaista haastattelututkimusta on tehty sittemminkin, sekä urbaanissa ympäristössä (Lapintie & Hasu 2010) että uudehkolla pientaloalueella (Toivanen 2010). Laadullista tutkimusta edustaa myös median representoiman kuvan tarkastelu. Pirjo Sanaksenaho (2017) on tutkinut omakotitaloasumisen ihanteita 1950- ja 1960-lukujen aikakauslehdissä.

Samaa kirjallista aineistoa on pro gradussaan hyödyntänyt myös Minna Nerg, joka työnsä johdannossa mainitsee olevansa tietoinen minun silloin proseminaarivaiheen työstäni (Nerg 2020, 14). Nerg nostaa työssään omakotitalon rakentamisen motiiveiksi sen soveltuvuuden lapsiperheelle sekä mahdollisuuden saada yksilöllinen, omaa elämäntapaa ilmaiseva koti (Nerg 2020, 85–86).

2.5 Keskeiset käsitteet

Tälle työlle keskeisiä käsitteitä ovat yhteiskuntaluokka, sukupuoli ja valta. Yhteiskuntaluokkaa voidaan tarkastella monesta eri tutkimusperinteestä käsin. Marxilaisessa viitekehyksessä luokka on kapitalismin rakenteellinen tekijä; työväenluokka joutuu myymään työvoimaansa tuotantovälineiden omistajille. Tästä viitekehyksestä tehty suomalainen tutkimus on esimerkiksi tarkastellut luokkarakennetta ja -tietoisuutta. Max Weberin ajattelussa luokka-asema taas muodostuu markkina- ja työaseman eronteossa. Toinen määräävä tekijä on status, ja näiden yhteisvaikutuksesta muodostuu yhteiskunnallista kerrostumista eli stratifikaatiota. Weberiläisessä tutkimusperinteessä stratifikaatioiden lisäksi on tutkittu muun muassa sosiaalista liikkuvuutta. Tälle työlle kuitenkin luontevin luokkatutkimuksellinen viitekehys on Pierre Bourdieun distinktioteoria, jossa luokat erottautuvat ennen kaikkea kulttuurisesti eli makuihin ja tyyliin kiinnittyvinä käytäntöinä. Bourdieun teoria ei rakennu työn ja pääoman vastakkainasettelulle tai keskity ylipäättään taloudelliseen pääomaan, vaan siihen miten luokka-asema ruumiillistuu ja yhteiskunnallinen yksilöllistyy. (Anttila ym. 2016, 333–336, 339.) Yhteiskuntaluokka on siis materiaallinen käsite, mutta se ei pohjautu pelkästään tuloeroihin vaan myös siihen, miten yksilö käyttää resurssejaan (Tolonen 2008, 13).

Bourdieun lähestymistapa rakentuu sille olettamukselle, että yhteiskunnassa eri ihmisryhmät käyvät symbolista kamppailua. Yläluokan maku on legitiimi ja sille on ominaista tarkkanäköinen hienovaraisten kulttuuristen erojen ymmärrys. Keskiluokalta tämä luonteva pienten erontekojen taju taas puuttuu, joten ainoaksi vaihtoehdoksi jää

yläluokan maun jäljittely. Tätä Bourdieu kutsuu hyväksi kulttuuritahdoksi. Keskiluokka siis tiedostaa mikä on legitiimiä kulttuuria, vaikka ei pääse sitä itse määrittelemään. Työväenluokalla taas Bourdieun mukaan ole resursseja osallistua tähän symboliseen kamppailuun. (Kahma 2011, 16.) Luokka-asema määräytyy neljän perityn tai itse hankitun pääoman välityksellä. Pääomia ovat taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen sekä symbolinen, jollaiseksi kaikki muut pääomat ovat viime kädessä vaihdettavissa. Pääomat kytkeytyvät luokkaan habituksen käsitteen avulla. Sillä tarkoitetaan luokkia sisäisesti yhdistävää yhteistä elämäntapaa eli pääomien kokonaisuutta ja ilmenemistapaa. Luokat eroavat toisistaan pääomien kokonaismäärän, koostumuksen eli sen ovatko pääomat pääasiassa taloudellisia vai kulttuurisia sekä ajallisen ulottuvuuden (perittyä vai vastikään hankittua) perusteella. (Kahma 2011, 23–24.) Bourdielaista luokka-analyysia tehdessä on yleensä tarkasteltu pääasiassa varallisuutta ja ammattiasemaa ja toisaalta taas harrastuksia ja kulttuurin kulutusta eli niin kutsuttua makuavaruutta (ks. Kahma 2011, 34, 43). Asumiseen liittyvät kysymykset ovat tutkimuksissa usein taustatekijöinä. Suomalaisessa bourdielaisesta viitekehystä tehdessä tutkimuksessa asumista on sivuttu vain Semi Purhosen toimittamassa tutkimuksessa (Purhonen ym. 2014).

Toinen tälle työlle keskeinen käsite on sukupuoli. Samalla kun asunnon tila jäsentää asukkaidensa elämää, myös ruumiillinen ja sukupuolinen käyttäjä muovaa tilaa teoillaan ja liikkeillään. Sekä tila että sukupuoli konstruoidut jokapäiväisissä käytännöissä ja rutiineissa. Asunnon tiloja voi siis tarkastella sekä sukupuolitettuna että sukupuolittavana, sillä tilalliset järjestelyt asettavat sukupuolet paikoilleen suhteessa toisiinsa ja tilaan. Asunnot tilat eivät kuitenkaan ole ennalta sukupuolittuneet, vaan se tapahtuu tilajärjestysten, rutiinien, kulttuurisen kontekstin ja asukkaiden vuorovaikutuksessa. (Saarikangas 1999, 14–15.) Kodin tiloissa modernin yhteiskunnan käyttäytymis- ja moraalikoodit tulevat merkityiksi kansalaisten mieliin ja ruumiisiin. Konstruoidut sukupuolierot saavat historiallisen merkityksensä muun muassa asuntoja käytettäessä ja niissä liikuttaessa. Sukupuoli-identiteetit ja rakennettu ympäristö ovatkin jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Sanoitetut ja tiedostamattomat

käsitykset asukkaista, perheestä sekä sukupuolierosta vaikuttavat niin asuntopolitiikan periaatteissa kuin käsityksiin siitä, miten ihmisten tulisi asua. Asunto jäsentää sukupuolieroja kulttuuristen merkitysten lisäksi myös materiaalisesti. Tila- ja huonejärjestys, huoneiden nimeäminen sekä asukkaiden liikkumisen mahdollistaminen tai hankaloittaminen tilassa määrittää asukkaiden välisiä kohtaamisia, työnjakoa sekä asumisen käytäntöjä. (Saarikangas 1999, 86–87.) Kyse on kuitenkin asunnon ideologisista merkityksistä, jotka eivät suoraan sanele asuntojen käyttöä (Heininen-Blomstedt 2013, 91).

Myös sukupuoli ja luokka kytkeytyvät moninaisilla tavoilla yhteen, sillä yhteiskuntaluokkien määrittely sekä seksuaalisuuden ja sukupuolen tuottaminen ovat historiallisesti kytkeytyneet toisiinsa. Sukupuolen ja luokan kytkeytyminen juontaa juurensa porvariston esiinnoisuuteen, sillä porvaristo määritteli itseään erottautumalla toisaalta turmeltuneesta yläluokasta ja toisaalta taas kurittomasta työväenluokasta. Erontekoa rakennettiin erityisesti hygienian diskurssilla, jolla nivottiin luokka, rotu, sukupuolisuus ja seksuaalisuus toisiinsa. Hygieniadiskurssi taas sai käyttövoimansa markkinataloudesta ja kuluttamisesta merkitsemällä esimerkiksi saippuan keinoksi, jolla luokan, rodun ja seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden muodostamia uhkia voitiin kätevästi torjua. (Skeggs 2014, 31–32). Tämä luokan ja sukupuolen tekemisen projekti kiteytyy juuri kodissa ja sen tiloissa.

Kolmas tälle työlle keskeinen teoreettinen käsite on valta. Asuminen liittyy laajempaan tuotannon ja uusintamisen kehikkoon yhteiskunnassa. Asuminen sopeutuu tuotannon ehtoihin. Sen lisäksi se on omavaraistalouden ja markkinatalouden tuote sekä kulutuksen areena. Tuotanto siirtyi pois asunnon piiristä teollistumisen myötä, mutta kulutus ja uusintaminen jäivät sinne. Uusintamisen turvaaminen on määrittänyt asumisen historiallista kehitystä ja usein ollut asuntopolitiikan tehostamisen taustalla. Asunto toimiikin mikrovaltion välineenä ja näyttämönä. Näin myös tilaa voi tarkastella yhteiskunnallisena järjestelmänä. (Juntto 1990, 29–30.)

Foucault on tarkastellut tilan ja vallan yhteen kietoutumista tuotannossaan. Arkkitehtuuri, tilan käyttämisen tavat ja diskursiivinen taso muodostavat yhdessä vallan verkoston, joka säätelee ihmisten suhteita. Tähän liittyy myös ajallinen aspekti, arkkitehtoninen tila sosiaalisia suhteita säätelevänä vallan verkostona saa historiallisesti erityisiä merkityksiä. Asunto- ja kaupunkisuunnittelussa kehittyi 1800-luvun aikana kansalaisia sääteleviä ja normalisoivia käytäntöjä. Arkkitehtuurissa ei keskitytty hallitsevien vallan osoittamiseen, vaan ihmisten koulumiseen ja normaalistamiseen. Arkkitehtuurin nähtiin ruumista suojelevana ja sen käyttöä tehostavana välineenä. Tätä Foucault nimittää ihmisruumiin poliittiseksi teknologiaksi tai biovallaksi. Foucault näkee biovallan olevan leimallista modernille yhteiskunnalle ja operoivan normalisoinnin ja kontrollin kautta. (Saarikangas 2002, 20, 32, 70.)

3. Teorettinen konteksti

3.1 Oma koti luokkanousun välineenä

Jotta omakotitalon merkityksellisyyttä voidaan hahmottaa, on tarkasteltava omakotiasumisen historiallisia juuria. Jäljitän sekä omakotitalon käsitteeseen että asuntokysymykseen vaikuttaneita aatteita. Tämä on oleellista siksi, että aineistoni talon rakennuttamiseen ryhtyvät nykykuluttajat asemoituvat väistämättä osaksi sekä entisajan talonrakentajien ketjua että omakotiasumisen ideologista kenttää. Tässä alaluvussa paneudun siihen, millaista kansalaisuutta omakotitaloaatteen avulla on rakennettu.

Suomalaiseen yhteiskuntaan kiinteästi kuuluvan kodin omistamisen haave pohjautuu maaseudun tilattoman väestön asemaan ja sen ylläpitämään haaveeseen sosiaalisesta noususta (Juntto 1990, 61). Vielä 1800-luvulla maaseudun maanomistus oli vain harvojen käsissä, erityisesti Etelä-Suomessa, jossa maat omisti vain muutaman prosentin vähemmistö. Suurin osa maaseudun väestöstä oli joko vuokralla torpissa ja mäkituvissa tai vaihtoehtoisesti asuivat palkollisina tupien nurkissa. Suuret nälkävuodet 1860-luvulla kärjistikivät tilannetta entisestään ja maaseudun vanha

yhteiskuntajärjestelmä oli romahduksen partaalla. (Lampi 2007, 22–23.) Maaseudun köyhälistön asema oli ennestäänkin vaikea, ja kun maanviljelyn tuottavuuden kasvu nosti maan hintaa, vaikeutui torppien saanti ennestään. (Juntto 1990, 65). Tilatonta väkeä lähtikin sankoin määrin siirtolaisiksi (Juntto 1990, 61). Samanaikaisesti autonominen Suomi kehittyi ja alkoi teollistua pitkälti emämaa-Venäjälle suuntautuvan viennin ansiosta. Suomen kansantulo kolminkertaistui 1860-luvun ja 1910-luvun välisenä aikana, koululaitos perustettiin ja kansan sivistystaso alkoi kohota nopeasti. Kansainväliset työväen reformiliikkeet rantoutuivat aatteen tasolla Suomeenkin, ja unelma omasta kodista alkoi itää yli kahden miljoonan suomalaisen mielessä. Maaseudun tilaton väestö alkoi vaatia parempia elinoloja työväenliikkeen avulla ja perusti torppari- ja mäkitupalaisten yhdistyksiä ympäri maata. (Lampi 2007, 22–24.)

Kasvava tilattoman väestön määrä alettiin viime vuosisadan vaihteessa nähdä yhteiskuntarauhaa vaarantavana ilmiönä. Tilannetta rauhoittaakseen valtiovalta keskittyikin 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kiinnittämään valtaosan väestöstä maaseudulle sekä itsenäistämällä vuokralla olevia torppia että myöhemmin asuttamaan myös tilatonta väestöä Lex Kallioksi kutsutun maanhankintalain avulla. Näillä päätöksillä oli kauaskantoiset seuraukset. Valitulla asutuspolitiikalla viivytettiin väistämätöntä rakennemuutosta useilla vuosikymmenillä sekä vakiinnutettiin maalaisköyhyyttä, sillä tilakoot olivat liian pieniä antaakseen perheille riittävän elannon. Asutustoiminnalla korvattiin maaseudun köyhälle väestölle suunnattua sosiaalivakuutukselle perustuvaa sosiaaliturvaa, jollaista käytettiin muualla Euroopassa. Pientiloihin perustuvalla maanomistuksella pyrittiin siis ehkäisemään luokkaperusteisia ristiriitoja sekä korvaamaan puuttuva sosiaaliturvajärjestelmä. Samalla varmistettiin työvoiman saatavuus maaseudun suurille tilanomistajille. Oman torpan rakentaminen ja pienen peltoalan viljely mahdollistivat ainakin unelman köyhyydestä vapautumisesta ja sosiaalisesta noususta. (Palomäki 2011, 53, 62–64.)

Toinen merkittävä suomalaiseen omakotitaloasumiseen vaikuttanut merkittävä ajanjakso on sotien jälkeinen jälleenrakennusaika. Rauhanneuvotteluissa Suomi menetti

Karjalan kannaksen, jonka asukkaat piti asuttaa uudelleen. Sen lisäksi valtio oli luvannut rintamamiehille kompensatioksi oman kodin ja viljelyalan. Asuttamistoimet olivat ennen näkemätön ponnistus. (Palomäki 2011, 450–451.) Mittavassa urakassa onnistuttiin hyödyntämällä tyyppiirustuksia, joita suunnittelemaan värvättiin eturivin arkkitehdit. Tyyppiirustuksissa keskityttiin edullisiin ja tehokkaisiin ratkaisuihin, jotta omakotitalo olisi kaikille mahdollinen. (Juntto 1990, 181.)

Omakotitalo valittiin ratkaisuksi rintamaväen asuttamiseksi, koska se voitiin rakentaa omatoimisesti ja pula-aikanakin saatavilla olevasta puutavarasta. Jälleenrakennustoimet aloitettiin maaseudulta, koska rintamamiehille oli sodan aikana luvattu maata kompensatioksi, ja omavaraisviljely vähensi tarvetta sosiaalipolitiikalle. Puutalo sopi myös luontevasti agraariseen ympäristöön. (Heininen-Blomstedt 2013, 78.) Taloihin sai piirustukset ja lainaa, mikäli täytti tietyt kriteerit, ja talot rakennettiin maanhankintalain määrittelemille alueille. Itse maanhankilain sorvaaminen sodan jälkeisessä yhteiskunnassa oli vaativaa, sillä oikeisto halusi rajata maanluovutuksen mahdollisimman harvoille, koska se soti omaisuudensuojaa vastaan. Rintamamiestaloja rakennettiin ensisijaisesti maaseudulle, jossa tonttimaata otettiin joko valtion metsämaista tai paljon maata omistavilta. Myöhemmin asutustoiminta laajeni myös kaupunkiin, joissa perustettiin laajoja asevelikyliä kaupunkien maille. Suomen jälleenrakennus oli siis ensisijaisesti omakotitalojen rakentamista. (Palomäki 2011, 12).

Maanhankintalain mukaan maansaantioikeus rajattiin vain perheellisille rintamamiehille, jotka olivat ruumiillisen työn tekijöitä. Korkeasti koulutettujen Näitä rajoituksia oli erityisesti muovaamassa maanhankintalakiin voimakkaasti vaikuttanut Väestöliitto tarkoituksenaan vaikuttaa syntyvyyden kasvuun. Tämä johti siihen, että asuntokysymys tuli ratkaisuksi vain osittain. Kodinomistus kytkettiin siis tiukasti tuotantoon ja reproduktioon. (Palomäki 2011, 331, 455–456.) Aivan kuten torpparien ja tilattoman väestön maareformikin, päätettiin myös jälleenrakennus ratkaista sijoittamalla rintamamiehet ja siirtoväki pääasiassa maaseudulle pienille kannattamattomille tiloille. Ulkopoliittisista syistä Suomi ei ottanut Yhdysvaltojen

tarjoamaa Marshall-apua vastaan. Tarjottu avustus olisi ollut suuruudeltaan merkittävä, ja sitä olisi voitu käyttää teollisuuden tuotantokoneiston rakentamiseen ja talouden uudelleenrakentamiseen. Sotien jälkeistä jälleenrakennuksen muodosta päätettäessä ei myöskään tunnistettu jo ennen sotia käynnistynyttä talouden rakennemuutosta ja alkanutta kaupungistumiskehitystä. Maanhankintalakia muotoiltaessa ei uskottu teollisuuden kykyyn työllistää sekä painotettiin ruuantuotannon omavaraisuutta. (Palomäki 2011, 19–20.) Uuden sodan syttymistä pelättiin kuitenkin edelleen, ja maaseudulla asuvien miesten nähtiin olevan parempia sotilaita. Tämä oli eräs syy, miksi rintamamiehet asutettiin ensisijaisesti maaseudulle. (Palomäki 2011, 461.)

Miksi siis omakotitaloasumisella on niin merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa? Osin siksi, että suomalaiset asutettiin kahteen kertaan pääosin maaseudulle yhden perheen taloihin. Ensin maaseudun tilatonta väkeä sidottiin paikoilleen pientiloille, jotka olivat alun alkaenkin liian pieniä mahdollistaakseen perheen elannon. Uudemman kerran maaseudulle pyrittiin sijoittamaan rintamamiehen väestönkasvun ja elintarviketuotannon turvaamiseksi. Näillä toimilla viivästyttiin välttämätöntä talouden rakennemuutosta – joka lopulta tapahtui vasta paria vuosikymmentä myöhemmin, kun arkkitehti Kukkosen kuvaama suuri muuttoliike siirsi suomalaiset lähiökerrostalojen ankeisiin asuntoihin. Omakotitaloihin asuttamisella korvattiin myös muualla Euroopassa käytetty sosiaaliturvajärjestelmä, mikä osaltaan oli ehkä luomassa suomalaiselle kulttuurille ominaista yksin pärjäämisen eetosta. Nämä kaksi merkittävää ja polkuriippuvuudenkin näkökulmasta kauaskantoista ajanjaksoa kuvaavat sitä, miten asuminen on osa tuotannon, uusintamisen ja hallinnan kehikkoa. Asuttamispolitiikalla haluttiin turvata maaseudun työvoiman tarjonta sekä varmistaa väestön uusintaminen rajaamalla rintamamiestalo perheellisille. Sijoittamalla talot pääosin maaseudulle haluttiin lisäksi turvata kunnollisen sotilasaineksen saanti siltä varalta, että Suomi joutuu uudelleen taistelemaan itsenäisyytensä puolesta. Pientiloille ja omakotitaloihin sijoittaminen onnistui tarjoamalla suomalaisille haaveen luokkanoususta ja autonomiasta, jota oma koti symboloi.

3.2 Uudet aatteet

Reaalipolitiikan tapahtumat eivät kuitenkaan yksinään ole vaikuttaneet omakotitalon, kansalaisuuden, tuotannon ja uusintamisen monimutkaisiin suhteisiin, sillä 1900-luvun aatteilla oli myös iso merkitys. Näitä ovat puutarhakaupunkiaate, modernismi sekä Suomessa etenkin Väestöliiton edistämä kotikultti. Vaikka Suomessa harjoitettiin maaseudulle keskittyvää asutuspolitiikkaa vielä sotien jälkeenkin, seurattiin maassamme samanaikaisesti kansainvälistä asumiskeskustelua tiiviisti. Erityisesti huomiota sai Ebenezer Howardin 1900-luvun ensimmäisinä vuosina esiin nostama puutarhakaupunkiaate. Sen tarkoituksena oli kansainvälisen asuntoreformiaatteen mukaisesti häivyttää luokkaeroja. Työläisten ahtaiden ja miltei asuinkelvottomien asuntojen ajateltiin johtavan työväestön rappeutumiseen ja vaarantavan yhteiskuntarauhan. Ratkaisuksi Howard esitti kaupunkien laidoille sijoitettuja puutarhakaupunkeja, joissa työläiset voisivat viljellä omaa puutarhapalstaa sekä asua terveellisissä pientaloissa. (Palomäki 2011, 94–95, 97.) Puutarhakaupunkiaatteen ideana oli yhteiskuntarauhan takaaminen hahmottamalla kolmas vaihtoehto kommunismin ja individualismin väliin. Ratkaisu olisi ollut kollektiivisesti omistettu kaupunki, jossa sosiaaliluokat olisivat sekoittuneet ja maan hinnannousu olisi hyödyttänyt koko yhteisöä. Howard hahmotteli siis radikaalia sosialistista järjestelmää. (Heininen-Blomstedt 2013, 68.)

Puutarhakaupunkiaate oli yritys ratkaista suurkaupunkien slummien ongelmat ja kurjat asunto-olot. Suomessa köyhien asuntokysymys koski kuitenkin pääasiassa maaseutua. Näin ollen puutarhakaupunkiaatteen vaikutus jäi lähinnä ideologiselle tasolle, ajatukseksi luonnonläheisyyden ihmistä jalostavasta vaikutuksesta. (Heininen-Blomstedt 2013, 65.) Jos työväestö ei Suomessa pääsytäkään nauttimaan puutarhakaupunkien mukavuudesta, innoitti liike porvariston ja uuden keskiluokan hankkimaan itselleen kesäasunnon hyvien liikenneyhteyksien varrelle rakennetuista uusista huvilakaupungeista (Saarikangas 2002, 128). Puutarhakaupunkiaatteesta innostuessaan porvaristo pääsikin rekonstruoimaan ja idealisoimaan omaa maalaistaustaansa (Juntto 1990, 122). Vaikka puutarhakaupunkiliikkeestä ei

syntyntykään laajakantaisia sovelluksia, nosti se esiin luonnonläheisyyden ja oman puutarhatilkun tärkeyden. Puutarhakaupunkiaatteen mukaisen työväen asumuksen ja huvilan erottaakin toisistaan juuri kotipuutarha, sillä huviloissa ei kotitarveviljelyä harrastettu. (Sanaksenaho 2017, 49.)

Vielä puutarhakaupunkiaatettakin kauaskantoisempi merkitys oli modernismilla. Modernistinen arkkitehtuuri, jota Pohjolassa usein kutsutaan funktionalismiksi, kumpusi ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta tyrmistyksestä. Samaan aikaan Neuvostoliiton perustaminen nosti julkiseen keskusteluun sosialistiset utopiat. Näistä aineksista modernismi rakentui tavoittelemaan kaikkien ihmisten tasa-arvoa. Tekniikan päättymätön kehitys ja insinööriajattelu toimivat modernismin reseptinä uuden uljaan maailman luomiseksi. Vaikuttavimmin modernismin suuntalinjoja muotoili Le Corbusier vuonna 1923 julkaisemassaan pamfletissa *Vers une Architecture* (suom. *Kohti uutta arkkitehtuuria*). Le Corbusier, joka uudisti arkkitehtuuria ilman muodollista arkkitehdin koulutusta, haki innoitusta lentokoneen suunnittelusta ja hahmotti talon asumiskoneena. (Nikula 2014, 52.)

Funktionalismissa uskottiin kaikkien tasa-arvoon ja haluttiin rakentaa uusi uljas yhteiskunta. Tästä seurasi jopa vihamielinen suhtautuminen aiempaan porvarilliseen arkkitehtuuriin ja kaupunkisuunnitteluun. Funktionalismi korosti edistystä, valoa, vihreyttä, tehokkuutta ja tuottavuutta. Se operoi normittamisen kautta; tarkat säädökset koskivat niin talojen sijoittumista maastoon, auringonvalon saantia, asumistiheyksiä kuin työmatkojen pituutta, liikennevirtoja ja liikkumisnopeuksia. Suunnitteluun ja normittamiseen osallistui tilastotieteilijöitä, sosiologeja ja taloustieteilijöitä. Aiemmin suunnittelua ohjanneen yhteiskuntaluokan sijaan asunnot suunniteltiin perheeseen, tuloluokkien ja ikäryhmien mukaan. Funktionalistiset suunnitteluperiaatteet johtivat siihen, että keskiluokan asunnot pienenevät mutta ahtaasti asunut työväenluokka sai lisää tilaa. Luokkakysymyksen käsittelyä kuitenkin välteltiin funktionalistien keskuudessa, sen sijaan puhuttiin eri ammattiryhmistä. Sekä omakotitalot että vapaasti seisovat kerrostalot saivat funktionalismissa suosiota, ja

erityisesti liikkeen parissa keskusteltiin toimeentulominimistä sekä tehokkaan minimiasunnon ominaisuuksista. Aivan kuin puutarhakaupunkiaate muutamaa vuosikymmentä aiemmin, myös funktionalismi levisi nopeasti ideologian tasolla, sillä se nähtiin ainoana keinona ratkaista vaikea asuntopula. (Juntto 1990, 173–175, 178–179.) Samalla funktionalismin uusi muotokieli sopi myös modernin tasavaltalaisen Suomen representaatioksi (Saarikangas 2002, 11). Modernismin valkoiseksi rapatut rakennukset sopivat myös hyvin ilmaisemaan sisällissodan jälkeistä erontekoa pahan punaisen ja hyvän valkoisen välille (Saarikangas 2004b, 29–30).

Funktionalistisen tilakäsitys ulottui asunnon järjestämisestä kaupunkisuunnitteluun ja aina kasvatukseen sekä sosiaali- ja mentaalihygieniaan. Puhtaan ilman ja auringonvalon tuominen tunkkaisena pidettyyn kaupunkiin nosti julkiseen keskusteluun liikkumisen, kohtaamisten ja kosketuksen sääntelyn tilojen eriyttämällä. Näin asunnosta sekä julkisesta tilasta tuli merkittävä arkielämän järjestämisen väline. Asunto-oloja ja asuntojen hygieenisyyttä tutkittiinkin Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolla ja samalla julkiseen keskusteluun nousi modernia asuntoa koskeva diskursiivinen kenttä. (Saarikangas 2002, 44, 51.)

Asunnon modernisoinnin ja puhdistamisen kohteena oli aluksi ensisijaisesti työväestön ja maaseudun asunnot. Vähitellen funktionalismin luokattomana esitetty porvarillinen kodin puhdistamisen projekti eteni kuitenkin myös keskiluokan omaan asumiseen. Samalla kun porvarillista hygieniäkäsitystä synnyttiin ja edistettiin, nähtiin kodin ja sen rauhan olevan myös uhattuna. Kodin puhtautta vaaransivat fyysisen lian lisäksi moraalinen lika eli prostituoidut, aviorikokset sekä kaupungin viettelevä elämänmeno. Samaan aikaan porvariston oman kodin puhtaus tiivistyi kysymykseen palvelijattarista. Palvelusväen tilojen erottamisen porvariston omista tiloista nousi tärkeäksi 1900-luvun alussa. Palvelijattarille ei annettu omaa huonetta vaan heidän tilansa rajoittui keittiön nurkkaan. Samalla he olivat osa talon kalustusta ja näin tarjolla perheen miesväelle. (Saarikangas 2002, 62, 65.)

Funktionalismin kanssa samaan aikaan yhteiskunnallisessa keskustelussa nousi toinenkin asuntoarkkitehtuuriin vaikuttanut ilmiö. Luonnontieteiden kehittyminen johti bakteerien ja muiden taudinaiheuttajien löytymiseen, jolloin oivallettiin tautien leviävän epähygieenisissä oloissa. Bakteerien ajateltiin lisääntyvän tunkkaisessa ilmassa ja pimeydessä, joten tuulettamisesta tuli aikakauden iskulause ja esimerkiksi makuuhuoneiden osalta laskettiin tarkkaan, kuinka monta kuutiota ilmaa nukkuva ihminen tarvitsee. Jälleen kerran keskityttiin ensimmäiseksi työväenluokan asumiseen. Vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä rakennetut umpikorttelit nähtiin haitallisina, sillä rakennusmassan sijoittelu vähensi valon ja raittiin ilman saapumista asuntoihin. Hygienismikin oli siten luokkailmiö, sillä uudet hygieeniset pyrkimykset kohdistettiin ensin työväenluokan asuntorakentamiseen ja vasta myöhemmin ne ulottuivat keskiluokan asuntoihin. Hygienismi näkyi sekä rakennusten ulkomitoissa (aiempaa kapeampi runko ja rakennuksen vapaa sijoittelu eli ”talo puistossa” aiemman umpikorttelin sijasta) että huonejaossa. (Saarikangas 2002, 49–50, 53, 332–333.)

Uuden modernin ihmisen kasvattamiseen liittyi myös määrällinen tavoite. 1930-luvun lama-aikana syntyvyys oli laskenut (Juntto 1990, 166). Huoli väkiluvun kehityksestä synnytti väestöpoliittisesti painotetun sosiaalireformin. (Palomäki 2011, 460). Lapsiperheille annettiin verohelpotuksia, lapset saivat avustuksia ja luotiin äitiyshuoltojärjestelmä. Väestönkasvu oli erityisen heikkoa kaupungeissa, joten asutuslaeilla pyrittiin sijoittamaan väestöä maaseudulle ja puutarhakaupunginosiin. Luonnonläheisen ympäristön ajateltiin luovan onnellisempaa ja lisääntymiskykyisempää väestöä. (Palomäki 2011, 29) Samalla väestön laadun vaaliminen nousi uudenlaiseksi moraaliseksi tehtäväksi (Palomäki 2011, 460). Aikakauden retoriikalla oli yhtymäkohtia myös rotuhygieeniseen diskurssiin (Palomäki 2011, 190). Talvisodan väestötappiot lisäsivät entisestään huolta kansakunnan tulevaisuudesta, joten syntyvyyden kasvattaminen nousi vieläkin kiireellisemmäksi tehtäväksi. Tärkeään rooliin tässä ideologisessa työssä nousi vuonna 1941 perustettu Väestöliitto, joka toimi väliportaana kansalaisjärjestöjen ja valtiovallan välillä. Väestöliitto ajoikin jälkikäteen kotikultiksi jälkikäteen nimettyä ideologiaa, jolla oli merkittäviä vaikutuksia poliittisiin päätöksiin.

Esimerkiksi maanhankintalaissa rajattiin perheettömät rintamamiehet asutustoiminnan ulkopuolelle, mikä johti maanhankintalain merkityksen osittaiseen vesittymiseen sekä perheettömien miesten suuriin vaikeuksiin asunnon löytämisessä. (Palomäki 2011, 460–461.)

Väestöliiton keskeinen teesi oli, että hyvä koti on sosiaalinen perusyksikkö, joka on synnyttämässä uutta eheämpää yhteiskuntaa. Kotikultissa uskottiin luonnonläheisen ympäristön ihmistä jalostavaan voimaan, joten maaseudulla tai ainakin puutarhakaupungissa asumisen nähtiin suotavana. Tämän lisäksi omakotitalossa asumisen nähtiin torjuvan työväestön radikalisoitumista. Tyypitaloja alettiinkin funktionalismin rantautuessa 1930-luvulla kehittää juuri siksi, että laajoilla kansanosilla olisi mahdollisuus asua jalostavassa omakotitaloympäristössä. (Palomäki 2011, 462)

Koti-ideologia vaikutti siihen, että koti ei enää kuulunut vain yksityiseen elämänpiiriin, vaan valtio asetti reproduktiivisen tavoitteen kotitalouksille. Vaikka moraalinen sääntely ja erityisesti työväenluokan asumiseen puuttuminen oli ennenkin ollut olennainen osa asuntopolitiikkaa, tuli normittamisesta ja sääntelystä aiempaa läpitunkevampaa. Kotikultti saattoi vakiintua vain siten, että käsitys kodista tuotantoyksikkönä heikentyi. Tämä oli mahdollista selkeyttämällä perheenjäsenten välistä työnjakoa ja eriyttämällä se kodin ulkopuolella tehtävään miehiseen sfääriin kuuluvaan palkkatyöhön ja yksityiseen sfääriin kuuluvaan naiselliseen kotityöhön. (Palomäki 2011, 93–94.) Paradoksaalisesti Suomessa naiset kuitenkin kävivät yleisesti palkkatyössä kodin ulkopuolella (Juntto 1990, 172).

3.3 Modernin tilajärjestyksen muotoutuminen

Kuten edellä on todettu, modernismi kumpusi 1. maailmansodan aiheuttamasta tyrmistyksestä. Tämän seurauksena haluttiin rakentaa uusi yhteiskunta ja synnyttää uusi ihminen. Samalla luotiin uusi asunto, jolla otettiin haltuun uusintaminen ja seksuaalisuus *eli tehtiin siitä mikrovallan väline*. Jotta tätä voidaan ymmärtää, täytyy peruuttaa hieman ajassa taaksepäin ja tarkastella modernin asunnon tilajärjestelyn

muotoutumista. Vielä 1900-luvun alussa niin asunnon koko ja tilajärjestelyt kuin asumisen sosiaaliset käytännötkin riippuivat yhteiskuntaluokasta ja asuinpaikasta (Saarikangas 2002, 9). Asuminen oli siis luokkaperusteista, ja vasta funktionalismi yhtenäisti asuntojen tilanjaon. Seuraavaksi tarkastelemme asuntojen tilajaon muuntumista tarkemmin.

Modernin asunnon genealogiassa matkalla nykyisenkaltaiseksi asunnoksi on löydettävissä kolme käännettä: porvarisasuntojen tilanjako, 1920-luvun klassismin asunto sekä modernismin uusi kolmijako. Modernismi muutti niin kaupunki- ja aluesuunnittelua kuin asuntoarkkitehtuuriakin. Valtaosa suomalaisista asui maaseudulla aina 1950-luvulle saakka ja agraari asuminen erosi suuresti kaupunkien asunto-oloista. Vielä 1800-luvulla maaseudun talot olivat usein pohjaratkaisuiltaan yhtä eriytymätöntä tilaa, jossa asui monta sukupolvea sekä tilatonta väkeä. Maatalouden tuottavuuden parantuessa sosiaalinen kuilu isäntäväen ja palkollisten välillä kasvoi, jolloin isäntäväki alkoi nukkua erillisissä kamareissa ja syödä parempaa ruokaa. (Junto 1990, 61–65.) Myös kaupunkitilat jakautuivat sosioekonomisen aseman mukaan. Varakkaan väen asunnot sijaitsivat kerrostaloissa valoisalla kadun puolella ja pihan puolen ahtaat ja pimeät asunnot oli osoitettu työläisille (Saarikangas 2002, 134). Käsityöläisten ja työläisten taas oli mahdollista saada tonttimaata vain kaupungin rajojen ulkopuolelta, sillä keskeisiä kaupunginosia suojattiin vähävaraisten rakentamiselta (Junto 1990, 74). Kaupunkien porvarisasunnoissa tilajako oli 1800-luvulla jäsentynyt yhtä suuriin huoneisiin, joita käytettiin moniin eri tarkoituksiin. Asunnon tiloja ei jaettu myöskään julkisen ja yksityisen sfääreihin, vaan koko asuntoa voitiin käyttää edustamiseen ja vieraiden viihdyttämiseen. (Saarikangas 2002, 143–144.) Porvariston asunnoissa palvelusväen tilat olivat selkeästi erotettu muista asuintiloista. Kaupunkiasuntojen lisäksi varakkailla usein erityisille huvila-alueille rakennettu villa, jonne siirryttiin kesänviettoon. Myös huviloiden tilanjako noudatti porvarillista jakoa, sillä alakerran tilat oli varattu seurapiirielämälle ja yläkerta taas oli yksityistilaa. Myös palvelusväen käyttämä talousosa oli huvilan alakerrassa. Esimerkiksi Helsingin lähistöllä

varakkaamman väen huvilayhdyskuntia perustettiin muun muassa Kulosaareen ja Kauniaisiin. (Sanaksenaho 2017, 49.)

Esimoderni porvarisasunnon syntymisen käänne tapahtui 1800-luvun lopulla, jolloin porvarisasunnon tilat jaettiin julkiseen ja yksityiseen. Vieraita ei ollut enää luontevaa päästää koko asuntoon, vaan heille esiteltiin kadun puolelle sijoitetut sali, kirjasto ja ruokasali. Nämä tilat oli mahdollista yhdistää yhdeksi suureksi tilaksi väliovet avaamalla. Edustustiloihin saattoi liittyä vielä yksi makuuhuone. (Saarikangas 2002, 146–147.) Samalla kun vieraiden viihdyttämistä varten oli varattu suuri osa asunnosta, nukkumiselle oli osoitettu pienet kamarit, jotka jaettiin usean henkilön kesken. Yksityinen ei ollut yksityistä tavalla, jolla me sen ymmärrämme, sillä saman makuutilan saattoi jakaa jopa kahdeksan ihmistä. Myös keittiötä käytettiin yleisesti nukkumiseen, siellä nukkui joko palveluväkeä tai jopa asunnon asukkaita. (Saarikangas 2002, 152–153.) Asuntoa käytettiin juhlien ja asumisen lisäksi myös kokouksiin, virallisiin ja epävirallisiin tapaamisiin sekä usein myös porvarismiehen työskentelyyn. (Saarikangas 2002, 162–163.)

Yhteiskunnan modernisoituessa keskiluokka kasvoi ja samalla myös köyhtyi. Porvarisasunnon ja kasvavan keskiluokan asunnolla ei juuri ollut muuta eroa kuin asunnon koko, sillä keskiluokka kopioi porvarisasunnon tilajaon, vaikka asuihin ahtaammin. Työväenluokan asunnot sen sijaan olivat vain asumiskäytössä ilman julkista käyttötarkoitusta. Asunnot olivat ahtaita ja niissä saattoi asua ydinperheen ulkopuolisia alivuokralaisia tai sukulaisia. Työväenasunnot koostuivat enimmillään huoneesta ja hellahuoneesta, usein kuitenkin vain yhdestä huoneesta. Nukkuminen vei suurimman osan asunnon tilasta. Hiljalleen luokkien väliset erot asuntojen koossa alkoivat kuitenkin tasaantua, ja tämä kehitys sai alkunsa jo ennen funktionalismin rantautumista. (Saarikangas 2002, 164–165, 187.)

Porvarisillisen asunnon sosiaalinen kolmijako julkiseen, yksityiseen ja palvelusväen tiloihin muuntui nyt perheen sisäisten toimintojen kolmijakoon eli kotitaloustyöhön,

vapaa-aikaan ja uneen. Asunto privatisoitui ydinperheen ympärille, jolloin porvarisasunnoissa vallinnutta sosiaalista jakoa yksityiseen ja julkiseen ei enää ylläpidetty. Ydinperheestä tuli asuntosuunnittelun normi. Funktionalismissa ihminen nähtiin suorittajana, asunto asumiskoneena ja asukas koneen osan kaltaisena standardikomponenttina. (Saarikangas 2002, 278–279, 285.) Vähitellen asuntopoliittinen keskustelu laajeni koskemaan työväenluokan lisäksi myös keskiluokkaa, joka sen kasvaneen koon ja suhteellisesti heikentyneen taloudellisen aseman erosi aiemmasta kerskakuluttavasta porvaristosta. Sekä taloudelliset olosuhteet että palveluskunnan väheneminen johtivat asumisratkaisujen rationalisointiin. Valmistuvien asuntojen kuutiotilavuutta pienennettiin 1920-luvulla ja lattiapinta-alaa seuraavalla vuosikymmenellä. (Juntto 1990, 164.)

3.4 Modernin kurivalta

Kuten edellä todettiin, vielä 1900-luvun alussa kullakin yhteiskuntaluokalla oli oma asumisen malli ja asunnon tilajärjestys. Nykyistä keittiön, makuuhuoneiden, olohuoneen ja kylpyhuoneen sisältävää asuntoa ei vielä tunnettu. Uudet tilajärjestelyt muokkasivat niin liikkumista kuin ajankäyttöäkin asuinnoissa ja kaupunkien sekä lähiöiden asuinympäristöissä. Asunnon modernisointi vaikutti siten tilaan, aikaan ja ruumiiseen. Modernin asunnon muotoutuminen merkitsi yhdenmukaistumisen lisäksi myös uudenlaista normittamista ja standardointia. (Saarikangas 2002, 9.) Modernin asunnon luomisella siis oli tarkoitus synnyttää uusi ihminen ja uusi yhteiskunta. Miten tämä muutos sitten tehtiin? Kirsi Saarikangas toteaa sen tapahtuneen tilaa, aikaa ja ruumista muokkaamalla. On kuitenkin todettava, että tämän murroksen takana ei ollut yhtä tahoa vaan pikemminkin ajan henki. (Saarikangas 2002, 15.)

Miten modernismin mukanaan tuomat muutokset sitten vaikuttivat arjen ja asumisen jäsentymiseen? Ensinnäkin modernismi siirsi sosiaalisen elämän asunnoista julkisiin tiloihin. Asuntosuunnittelun lähtökohtana oli ajatus kodin pyhittämisestä perheen intiimille yhdessäololle, eli viime kädessä uusintavalle hoiva- ja kotitaloudesta.

Asuntojen tilajako oli jaettu perheen ruokailuun, lepoon ja seksuaaliseen kanssakäymiseen sekä perheenjäsen yhdessäoloon. (Saarikangas 2002, 256.)

Toiseksi moderni asunto toimi yhtenä sukupuoliroolien jäsentämisen areenana. Uusi keskiluokkainen asunto tuotti ja ylläpiti ydinperheeseen perustuvaa asumisen mallia määrittämällä kodin äidin, isän ja lasten tilaksi. Se oli myös nimenomaisesti äidin työpaikka ja isän lepopaikka. Asunnon tilajärjestely oli siten sukupuolittanut ja uudelleen sukupuolittava, sillä se rakentui heteronormatiivisen, kahden toisiaan täydentävän ja myös toisiaan edellyttävän sukupuolen varaan. Tämä ei tietenkään tarkoita, että asuntojen tilajärjestys yksinään vaikuttaisi perheenjäsenten sukupuolittuneeseen työnjakoon tai arjen käytäntöjen muovaantumiseen, mutta se vahvisti ja osaltaan ylläpiti sukupuolirooleihin liitettyjä kulttuurisia merkityksiä. Vaikka funktionalismi oli radikaali, uudenlaisen yhteiskunnan muovaamiseen tähtäävä liike, korosti se paradoksaalisesti perinteisiä perhemalleja ja näki ydinperheen yhteiskunnan perustana (Saarikangas 2002, 279.)

Kolmanneksi moderni asunto nosti arjen ja kotitaloustyön näyttämölle. Keskiluokkaisen asunnon tarkoituksena oli varmistaa uusintaminen yhteiskunnassa. Tämän vuoksi se korosti naisen ja kodin liittoa nostamalla kotitaloustyön esiin keittiön tilajärjestelyiden avulla. (Saarikangas 2002, 448.) Tämä näkyi tyyppitaloissa keittiön ja makuuhuoneen sijoittamisella vierekkäin, siirtämällä ruokailu keittiöön erillisen ruokasalin sijaan sekä olohuoneen sijoittamisella kauimmaksi. Olohuone oli miehen ja vieraiden paikka, kun taas ruuanlaittopuuhissa oleva äiti kykeni keittiöstä käsin vahtimaan makuuhuoneessa nukkuvia lapsiaan. (Saarikangas 2002, 378.) Funktionalismin ajan kerrostaloasunnoissa arjen esillepano ja naisen kotitaloustyön korostaminen taas näkyi olohuoneen ja keittiön sijainnin sekä tilajärjestelyn muutoksessa. Funktionalismin aikakaudella keittiötä ei enää sijoitettukaan mahdollisimman kauas oleskelutiloista, vaan siitä tehtiin tilallisesti keskeinen ja oleskelutiloihin avoimesti limittyvä tila. Tällä tavalla korostettiin perheenäidin tekemän kotitaloustyön arvoa. Samalla keittiö muuttui aiemmasta likaisena mielletystä ja palvelusväen hallitsemasta huoneesta hygieenisyyttä

representoimaksi ja myös sitä tuottavaksi tilaksi. Keittiön sijaintia ja huoneiden välisiä kulkuyhteyksiä analysoimalla voidaankin hahmottaa asunnon tilajärjestystä vallan verkostona ja tällä tavalla analysoida tilan sekä sen sukupuolisten käyttäjien keskinäisiä suhteita arkkitehtonisella, diskursiivisella ja arjen tilankäytön tasolla. (Saarikangas 1999, 89.) Sukupuolitettujen roolien lisäksi asunnon tilajärjestelyiden muutoksia jäljittämällä voi myös löytää luokkaerontekoja. Hygienian parantamisesta alettiin ensin kampanjoimaan työväenluokan keskuudessa ja vasta myöhemmin se laajeni koskettamaan myös keskiluokan asuntoja. (Saarikangas 2002, 64). Hygienian ja saippuan avulla keskiluokka rakensi erontekoa työväenluokkaan (Skeggs 2014, 32).

Neljänneksi seksuaalisuutta alettiin säädellä ja tuottaa makuuhuoneen tilajärjestelyillä. Saarikangas on tarkastellut 1800-luvun lopun ja 1900-luvun perhettä foucault'laisesti vallan ja nautintojen verkostona. Esimodernissa asunnossa samassa huoneessa nukkui useita ihmisiä, ja kaikkia kodin tiloja saatettiin käyttää myös nukkumiseen. Modernin asunnon arkkitehtuuri sen sijaan korosti avioparin omaa tilaa, ja näin seksuaalisuuden kieltämisen sijaan pikemminkin korosti sitä. (Saarikangas 2002, 248.)

Voidaankin todeta, että modernismin aikakaudella kodin yksityistyminen oli lopulta näennäistä. Vaikka raja yksityisen ja julkisen välillä siirtyikin asunnosta sen ulkopuolelle, alettiin asumista, kodinhoitoa ja perheenjäsenten välisiä suhteita säädellä yhteiskunnallisesti. Koti nähtiin yhteiskunnan pienimpänä osasena ja sen vuoksi se kytkettiin osaksi julkista keskustelua. (Saarikangas 2006, 230.) Yhteiskunnan ja kodin modernisaatioprosessissa valta muuttui mikrovallaksi ja samalla vallankäytön kohteena olevat kansalaiset tulivat voimakkaammin yksilöidyiksi (Juntto 1990, 179). Moderni arkkitehtuuri julisti olevansa samanaikaisesti ajatonta ja toisaalta tulkitsevansa ajan henkeä. Sen muotokieli eli yksinkertaisuus, läpinäkyvyys ja funktionaalisuus muodostuivat representaation kohteiksi. Näin niistä tulikin eräänlaisia naamioita. Koska funktionalismi pyrki esittämään uudenaikaisuutta, muuttui aiempi porvarillinen sosiaalisen edistäminen modernin esittämiseksi. (Saarikangas 2002, 257, 479.)

Moderni asunto synnyttiin siis politiikan, pakon ja vapaaehtoisuuden avulla. Uusien asumismallien vakiinnuttamisessa hyödynnettiin niin ideologista vaikuttamista, taloudellista tukea, normeja kuin myös muotivirtauksia ja uusia innovaatioita. (Juntto 1990, 28). Kurkistus omakotitalon historiaan osoittaa, että se on latautunut käsite. Sen avulla vahvistettiin ydinperheen ideaalia ja samalla rakennettiin ihannetta luokattomasta ja modernista yhteiskunnasta.

Olen tässä luvussa tarkastellut ensin suomalaisen kodinomistamisen historiallisia juuria eli maaseudun tilattoman väestön sekä myöhemmin sota- ja jälleenrakennusajan siirtoväen ja rintamasotilaiden asuttamistoimia. Tulkitsen näiden muuhun Eurooppaan nähden täysin poikkeuksellisten toimien osaltaan selittävän omakotitaloasumisen ja toisaalta myös suomalaista itse pärjäämisen eetoksen suurta merkitystä. Olen myös tarkastellut modernin asunnon tilajärjestyksen muovautumiseen johtaneita ideologisia liikkeitä eli puutarhakaupunkiaatetta, modernismia sekä omakotitaloaatetta, jolla pyrittiin nostamaan alhaista syntyvyyttä. Kaikkien näiden aatteiden taustalla oli huoli yhteiskunnallisen vakauden horjumisesta. Puutarhakaupunkiaate pyrki luomaan kolmannen tien sosialismin ja kapitalismin välille sekä parantamaan työväestön oloja. Modernismi taas kumpusi ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta tyrmistyksestä, ja halusta rakentaa aidosti tasa-arvoisempaa ja parempaa yhteiskuntaa. Moderni asunto valoisine huonetiloineen ja uudenajan mukavuuksine merkitsikin aiempaa parempia asuinolosuhteita kansanosille, jotka olivat ennen asuneet ahtaissa hellahuoneissa ilman juoksevaa vettä ja omaa käymälää. Nämä 1900-luvun voimakkaat muutoksen tuulet merkitsivät suuria asumisen, arjen ja yhteiskunnan muutoksia.

Modernismin avulla luotiin uusi uljas ja näennäisen luokaton yhteiskunta. Samalla Suomi kävi läpi voimakkaan rakennemuutoksen agraarista teollistuneeksi ja kaupungistuneeksi yhteiskunnaksi. Asunnon modernisoituminen merkitsi sisätilojen jäsentelyn merkittävää muutosta, joka taas merkitsi arjen toimintojen ja käytäntöjen muuttumista. Ulkoisten muutosten lisäksi näillä oli vaikutusta myös yhteiskunnan ja yksilön välisiin suhteisiin. Aiempi paikallisyhteisöjen kurivalta vaihtui verhotummaksi kontrolliksi. Modernismi

operoi normittamisen, valistuksen ja sääntelyn kautta. Tämä sääntely ulottui ruokailusta hygieniaan ja nukkumisjärjestelyihin, ja verhotusti säänteli myös uudella tavalla yksilöiden seksuaalisuutta, lasten kasvatusta ja naisen roolia. Kuten aiemmin on todettu, rakennettu tila on eräs minän tuottamisen teknologia ja täten osallistuu yksilöä muokkaavaan subjektituotantoon.

Aloitin luvun toteamalla, ettei nykyajassa elävää omakotitalon rakennuttajaa voi ymmärtää tarkastelematta omakotitalon ja modernin asunnon historiallisia juuria. Seuraavassa luvussa osoitan, miten toisaalta modernismin ihanteet ja velvoittavuus sekä toisaalta mikrovalta ja minätekniikat näkyvät nykyrakentajia käsittelevässä aineistossani. Modernismin velvoittavuus ja 1900-luvun myrskyisät muutoksen tuulet elävät ja vaikuttavat meissä edelleen.

4. Analyysi

4.1 Arkkitehtuuri ja modernismin velvoittavuus

Olen edellä tarkastellut omakotitalon historiallisia juuria. Tässä luvussa analysoin, miten nämä vaikuttavat aineistoni eli 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen omakotitalorakentajiin. Kuten edellä on todettu, modernistista arkkitehtuuria käytettiin rakentamaan uutta, sotien jälkeistä valkoista Suomea, joka oli nimellisesti tasa-arvoinen ja luokkaeroista vapaa (Saarikangas 2002, 11; Saarikangas 2004, 29). Modernismin – josta Suomessa käytetään käsitettä funktionalismi – muotokieli eroaa merkittävästi aiemmasta. Uusia piirteitä olivat asunnon yksityisen ja julkisen tilan sekoittuminen, siirreltävät ja liikkuvat seinät sekä suuret lasipinnat. Käänteentekevää oli etenkin luonnonvalon hyödyntäminen teräsbetonin käyttöönoton mahdollistaessa suuret jännevälit ja täten isot ikkuna-aukot. Asuntoihin lankeava luonnonvalo representoi terveellisyyttä ja hygieenisyyttä. Uutta modernistista muotokieltä edustivat jo Le Corbusierin Valla Savoy (1928) sekä Walter Gropiuksen Meisterhäuser-talot (1928), vaikka talojen tilanjako noudattikin vielä porvarillista kolmijakoa. Modernistiset asumisen ideaalit näkyivät jo selvästi Suomessakin noteeratuissa Mies Van der Rohen

Farnsworth Houses (1945–51) sekä Philip Johnsonin Glass Houses (1949), joiden avoimet pohjaratkaisut sekä esteettömät näkymät vaativat jo asukkailtaankin uudenlaista sopeutumista. Uudet aatteet saivat ohjelmallisen julistuksensa Yhdysvalloissa vuonna 1945 alkaneessa Case Study House-ohjelmassa, jonka puitteissa suunniteltiin useita kokeellisia ja moderneja tyyppitaloja, joita olisi mahdollista valmistaa teollisena sarjatuotantona. (Sanaksenaho 2017, 70–73.)

Modernismi väistyi 1960-luvulla (ja Suomessa viimeistään 1980-luvulla) subjektiivisen individualismin myötä. Tälle ominaista oli kulutuskulttuurin nousu ja omanlaisen elämäntyylin ilmaisu sekä aiemmin modernismille ominaisen asiantuntijavallan mureneminen. Individualismin aikakaudella elämäntyyliä ilmaistaan kuluttamalla, symbolisia merkkejä hankkimalla. Omakotitalo edustaa rakennuttajalleen juuri tällaista symbolista merkkiä, jolla omaa identiteettiä ja elämäntyyliä voi ilmaista. Elämäntyylin ilmaiseminen kulutusvalintojen, ja etenkin asuntokuluttamisen kautta vaatii myös taloudellista pääomaa (Sanaksenaho 2017, 61–62). Tarkastelen seuraavaksi, miten aineistossani eli Ahvenniemen & Lähteeniemen, Leppäsen, Rantasen, Tervomaan sekä de Wolffin omakotitalojen rakentamisesta kertovissa teoksissa kuvataan rakennuttamiseen ryhtymistä ja sopivan talomallin valintaa.

Millaisin motiivein rakentamiseen siis aineistossa ryhdytään? Annetaanpa kirjailijoiden vastata. Kaarina de Wolffin *Oma tupa ja takka*-teoksessa rakennusprojektiin päädytään, jotta hollantilaisen puolison sukulaiset mahtuisivat majoittumaan. Samalla rakentaminen tuntuu myös uskaliaalta:

”Oli päätetty, että rakennetaan. Isovanhempien ikäiset ihmiset, eka kertaa elämässään. Aikoinaan olin kadehtinut sellaisia ihmisiä, jotka rakensivat. Se tuntui käsittämättömältä. Sellaiselta, joka ei kuulunut minulle. Eikä kuulunutkaan entisessä elämässä. Ei ennen Martinia.” (OTJT, 9)

Vaikka rakentamaan lopulta ryhdytäänkin, edustaa se sankarillista ja rohkeaa tekoa, johon kaikki eivät kykene. Hiljalleen kypsyi ajatus rakentamaan ryhtymisestä myös *Mistä on omat talot tehty*-teoksen molemmilla rakennuttajilla. Kumpikin perheenäiti

kaipaisi lisää tilaa, kaappitilan vähyys ja pienet huonetilat harmittavat. (MOOTT, 12–13.)

”Vähän salaa ja puoliksi naureskellen tilailen talopakettiesitteitä. Sitten selailen niitä jo päivittäin ja lopulta Villenkin nähden sohvalla. Pian olen jo seota: se on joko mökki tai omakotitalo. Oman rauhan ja tilan kaipuu on jotain, joka muistuttaa sairautta. Ehkä se kuitenkin on talo. Oma talo” (MOOTT, 13)

Oma tupa ja takka-teoksessa talon rakennuttajat saivat melkein pä myyttisen merkityksen rohkeudessaan. Kun edellisessä katkelmassa rakennuttajat nähtiin rohkeina ja uskaliaina, näyttäytyy *Mistä on omat talot tehty*-teoksessa omakotitalo haaveiden täyttymyksenä. Sekä omakotitaloja että niiden rakentajia arvostetaan suomalaisessa kulttuurissa, ja tämä näkyy myös edellä siteeratuissa lainauksissa. Puutteelliselta tuntuvat asumisolot sekä huono omakotitalojen tarjonta ovat rakentamisen taustalla myös Kari Rantasen *Suomalaisessa miehuuskokeessa*. ”Mutta vaikka 98 neliön asunto ei ollut ennen tuntunut pieneltä kuin ehkä säilytystilojen kannalta, ”suuresta maailmasta” takaisin tultuamme iski ahtauden tunne” (SM, 13). Yhdysvalloissa asutut vuodet olivat totuttaneet perheen väljempään asumiseen, jollaista Suomen asuntomarkkinoilta ei tunnu löytyvän. Rakentamisen motiivina on siis aineistossa oman asumisen laatutason parantaminen ja asuntomarkkinoiden huono tarjonta. Suomalainen asuntotuotanto onkin kovin yksipuolista. Esimerkiksi 1970-luvun aravarahoitetuista kerrostaloista yli 80 prosentissa on käytetty vain kymmentä erilaista pohjaratkaisua (Kaasalainen & Huuhka 2016, 156). Samanlainen yksipuolinen suunnittelu koskee rivitaloja. Suomalaista rivitaloa tutkinut Riitta Nikula onkin todennut, että rivitaloasunto ei asukkaalleen edusta seikkailua eikä se ole itsensä toteuttamisen näyttämö (Nikula 2014, 6). Yhdessäkään teoksessa ei kuitenkaan käsitelty suomalaista asuntotuotantoa tai kuvattu niitä asuntoja, joita kirjoittajat olivat käyneet katsomassa ennen kuin päätyivät oman talon rakennuttamiseen.

Rakennusprojektia ei kuitenkaan voi aloittaa ennen kuin sopiva tontti on löytynyt. Aineistossa tontin etsinnän vaikeutta kuvataan seikkaperäisesti. Vain *Oho kallista kotia*-teoksessa uusi talo rakentuu jo samalle tontille, jossa rakennuttajien nykyinen

rintamamiestalo sijaitsee. Rakentamisen kallis hinta, luokkaeronteot ja statuskysymykset nousevat esiin jo tonttia etsiessä.

”Lähdemme pois, sisimmässäni myllertää. Mitä jos nuo ovat optiomiljonäärejä, Nokian tai Fortumin pomoja tai heidän perillisiä. Mitä jos he ostavat tontin nenämme alta täyteen hintaan vielä tänä iltana?” (K, 14.)

Leppäsen *Kotitehtävässä* mieluinen tontti löytyy sattumalta läheltä nykyistä kotia, mutta samaa tonttia havittelevat muutkin. Tontin hintatasoa kommentoidaan teoksessa: ”Ja jos Espoossa jää odottamaan maanhinnan laskua, saa pyöritellä peukaloitaan maailman tappiin asti” (K, 15). Kirjoittaja osoittaa katkelmassa ymmärtävänsä asuinalueiden arvonmuodostuksen lainalaisuudet, ja sen miten arvostettu postinumero vaikuttaa myös rakennettavan talon arvoon. Myös *Suomalaisessa miehuuskokeessa* löytyy vapaita tontteja kirjoittajan nykyisestä kotikunnasta: ”Tonttien hinnaksi oli kuulemma sovittu 66 000 euroa. Se ei kuulostanut ollenkaan halvalta, mutta ehkä kuitenkin mahdolliselta tai järkevältä” (SM, 17). Tontin hinta kuulostaa kirjoittajasta kalliilta, mutta oman asuinkunnan arvostettu maine sinetöi päätöksen.

Asuinalueen valinnalla vahvistetaan omaa luokka-asemaa ja toisaalta myös vaikutetaan talon arvoon. Kyselytutkimuksissa on huomattu, että 2000-luvulla asukkaat kokevat turvattomaksi ja rauhattomaksi alueet, jotka ovat kerrostalovaltaisista ja joissa asuu vähiten tienaavia. Tuloerojen kasvu ja erityisesti eniten tienaavien muita tuloluokkia nopeampi vaurastuminen on eriyttänyt asuntomarkkinoita. (Kortteinen ym. 2005, 126–127). Asuinalueiden erilaiset hintatasot huomioidaan myös aineistossa. Rakentajat joutuvat kohtaamaan maksukykyensä synnyttämät realiteetit jo aivan rakennusprosessin alkumetreillä.

Tarkkaavaisimmin asuinalueiden hintatason ja luokkastatuksen lainalaisuuksia kuvataan *Oma tupa ja takka*-teoksessa. Mieluisan ja sopivan hintaisen tontin etsintä on haasteellista, ja rakennuttajat joutuvat kaluamaan myytäviä tontteja usean kunnan alueelta. Samalla kirjoittajalle kirkastuu niin asuinalueiden statuserot kuin hintatasokin:

”Ja miten Helsinki sitten (tonttia on kyllä turha hakea!), olet olevinasi hienompi ihminen kun asut Lauttasaassa, vaikkapa vain vuokralla kuin jos sinulla on omistusasunto Kannelmässä. Eikö joka kaupungissa ole alueita, jotka on tarkoitettu paremmalle välle ja osia, joissa perinteisesti asuu luusereita?” (OTJT, 20)

Kirjailija käyttää ilmausta ”olla olevinaan” viitaten luokkaerontekojen teennäisyyteen tai kulttuurisen taustaan. Samalla hän kuitenkin tavoittelee tonttia maksukykynsä rajoissa mahdollisimman arvostetulta alueelta, ja näin osoittaa sen, että yhteiskuntaluokkiin ja varallisuuteen liittyvää kulttuurista arvottamista on mahdoton paeta. Arvostettujen asuinalueiden hintataso herättää kirjoittajassa tyrmistystä:

”Mistä ihmeestä ihmisillä on rahaa? Perittyä? Kovalla työllä hankittua? Kukaan ei elinaikanaan voi hankkia tavallisella työllä sellaisia määriä, että pystyy ostamaan 385 tuhannen euron tontin ja rakentamaan siihen sitten vaikkapa 500 tuhannen euron mökin. Masentavaa, masentavaa. Köyhän kuului pysyä reviirollään.” (OTJT, 16.)

Katkelmassa kirjoittaja on selvittänyt, paljonko tontti maksaisi Helsingin Karhusaassa. Hän hämmästelee tontin hintaa sekä suomalaisten varallisuuseroja. Keskiluokkaista, tavallista palkkatyötä tekevän näkökulmasta tontin hinta tuntuu kalliilta ja käyttää ilmausta kovalla työllä hankittu ikään kuin viitaten siihen, että kaikki työ ei ole yhtä kovaa tai että työ, jolla rikastutaan ei ole rehellistä kovaa työtä. Suomalaisen työväenluokkaisen omakotitalon historia onkin kovan työn historiaa, sillä talot on usein rakennettu hartiapankilla iltaisin ja viikonloppuisin työn ohessa. Kirjoittaja rinnastaa tekstissä puolen miljoonan asunnon sekä mökin, eli asettaa vastakkain varakkaiden asumisvalintojen mahdollisuudet sekä ne mahdollisuudet, joihin hänen kotitaloudellaan on varaa.

Kirjoittaja on asunut rivitalossa Helsingin Puistolassa ja sieltä käsin arvioinut naapurikuntia: ”Vielä pari vuotta sitten ajattelin koko kunnasta: ei Vantaata, sehän on yksi iso slummi. Siellä asuu rupusakkia.” (OTJT, 19.) Lopulta Helsingin ympäryskuntien hintataso pakotti laajentamaan etsintöjä kauemmas, ja lopulta sopiva tontti löytyi Jokelasta, Tuusulasta. Ostopäätöstä perustellaan kirjassa myös luokkatapaisuuksien kautta, sillä että alueella asuu kirjoittajan kaltaisia ihmisiä:

”Ihmiset asuivat täällä. No, joo, eihän se porukka ihan sitä luokkaa näyttänyt olevan, joka Tapiolan Stokkalla asioi. Niitä terassilla ja pubissa roikkujia riitti kyllä näihin paikallisiin kuppiloihin. Mutta ihan tolkun kansalaisia aamulla asemalla. Sanoisinpa, että fiksumman näköisiä kuin monella muulla asemalla, jolta olin elämäni aikana junaan noussut.” (OTJT, 22.)

Katkelmassa tunnistetaan, etteivät alueen asukkaat vaikuta Stockmannilla asioivalta varakkaalta ylemmältä keskiluokalta, mutta kuitenkin työssäkäyvältä keskiluokalta. Hankintapäätöstä helpotti myös se, että kirjoittaja kuuli toisenkin muuttajan tarinan: ”Rouva Kuusisto kunnan kiinteistötoimistosta oli itsekkin muuttanut aikoinaan Helsingistä, korkeita asumiskuluja karkuun. Mieskin oli löytynyt täältä ja työpaikka” (OTJT, 17). Teoksissa tehdäänkin asuinaluetta etsiessä tarkkaa luokkaerontekoa, joskus selkeämmin ilmaisten ja joskus taas verhotummin. Tilanne vertautuu modernismin luokattomaan ihanteeseen, jossa kaikilla tuloluokalla kuitenkin oli kuitenkin osoitettu omat asuinalueensa ja asuntonsa. Aineistossa luovitaan neuvokkaasti tässä tuloryhmien ja yhteiskuntaluokkien maantieteessä, ja yritetään asemoida oma paikkansa siinä mahdollisimman edullisesti. Koti eroaakin muusta omistamisesta siten, että se paljastaa omistajiensa sosiaalisen statuksen tarkemmin kuin muut omistamisen lajit. Tämä johtuu siitä, että asuminen vaatii niin suuria investointeja, joten asunnolla on suora yhteys taloudellisen pääoman määrään. (Purhonen ym. 2014, 224.)

Kun sopiva tontti on löytynyt, voi oman unelmatalon suunnittelu alkaa. Valmistaloteollisuus monipuolistui 1970-luvulla markkinoiden ja rakentamisen sääntelyn vähetessä. Markkinoille tulleet talotoimittajat alkoivat 1980-luvulla markkinoida talojaan aiempaan tehokkaammin hyödyntämällä mielikuvia ja mainostoimistojen suunnittelemaa talokirjoja. (Koskelo 2013, 19–20.) Valmistalomallien määräävä asema käy hyvin ilmi myös aineistosta, sillä *Oho kallista kotia*-teosta lukuun ottamatta kaikilla valintaprosessi alkoi talotehtaiden esitteitä selaamalla.

”Meillä naisväki iski silmänsä talokuvastojen niin kutsuttuihin perinnetalomalleihin. Niistä alkoi pian löytyä niin sisäratkaisuiltaan kuin ulkonäöltäänkin heidän silmiään hiveleviä taloja. En minäkään niitä rumina pitänyt, mutta itselläni oli kyllä mielessä jotain vähemmän kruusatun ja hiukan modernimman näköistä, joskaan ei ihan pulpettikattoista kottaraispönttöäkään.” (SM, 16.)

Katkelmassa valitaan talomallia esteettisten kriteerien perusteella, ja erityisesti romanttiset perinnetaloiksi nimetyt mallit tuntuvat perheen naisista kiinnostavilta. Katkelman mieskertoja hieman väheksyy naisten makua nimittämällä taloja ”kruusatuiksi”. Kertoja itse viehätty modernimmasta muotokielestä paheksuen samalla aikansa muoti-ilmiötä, ”kottaraispönttöä”. Arkkitehti Karin Krokfors on verrannut suomalaista valmistaloteollisuuden nojaavaa omakotirakentamista totalitäärisen teollistamisen läpikäyneisiin maihin, joissa yksioikoisen elementtirakentamisen vastareaktioksi muodostunut valmistalorakentaminen peilaa arkkityypistä ”kotini on linnani”-ajattelua (Krokfors 2006, 54). Suomalaisissa valmistalomallistoissa onkin vapaasti rekonstruoitu uudelleen modernismiin katkaisemaa kansanrakentamien perinnettä sekä hyödynnetty niin ulkomaisia esikuvia kuin postmodernismiäkin (Koskelo 2013, 6). Vaikka valmistalojen ulkoasussa on korostettu kulloinkin muodissa olleita piirteitä, ei talojen tilajäsentelyssä tai typologiassa ole tapahtunut muutoksia. Ostajille tarjottu valinnanvapaus ja yksilöllisyys on kuitenkin ollut näennäistä. Uudistuotannon markkinointifraasit, yksilöllisyys ja muunneltavuus, eivät käytännössä ole toteutuneet. Yksipuolinen ja teknokraattinen asuntotuotanto on ajanut kuluttajat etsimään parempia vaihtoehtoja mielikuvamarkkinointia hyödyntäneestä valmistaloteollisuudesta. (Krokfors 2006, 41–42.)

Nykyiset pientalorakentajat ovat talotehtaiden mallistojen armoilla ja samalla kun asumiseen toivotaan yksilöllisyyttä, tulisi paradoksaaliseksi oma yksilöllinen koti löytyä talotehtaiden valmiista mallistoista:

”Viimein tuskastun talotehtaiden esitteiden selailuun ja revin irti niistä ne sivut, joiden taloista pidämme jonkin verran. Istun netissä selkäranka vääntyneenä klikkaillen esiin toinen toistaan hienompia rakennuksia, mutta päädyn lopulta aina siihen, että talot ovat joko liian massiivisia, kaavaan sopimattomia tai ei ainakaan meidän talojamme.” (MOOTT, 29)

Kun oman talon löytyminen valmiista kirjasta on miltei mahdotonta, nojataan päätöksenteossa modernismiin ihanteisiin. Ne toimivat aineiston kirjoittajille tienviittoina kohti hyvää asumista kaikille ja samalla ei kenellekään käyvien valmispohjien viidakossa suunnistaessa:

”Selaan kirjan nopeasti. Kymmenkunta arkkitehtia on saanut luomuksensa näytille; toinen toistaan komeampia kivitaloja, pulpettikattoja, terasseja ja erkkereitä. Värit ovat kuin muumimaasta. Muutama kohde tuo mieleen Alvar Aallon työt ja tyylin.” (K, 25)

Keijo Leppäsen *Kotitehtävässä* selataan kivitalovalmistajan mallikirjaa, jossa esitellään eri arkkitehtien suunnitelmia. Katkelmassa Alvar Aallon representoima modernistinen tyyli edustaa oikeaa tai parempaa arkkitehtuuria erotuksena värikkäistä ja monia koristeellisia elementtejä sisältävistä taloista. Lopulta suunnittelutyöhön palkataan yksi alvaraaltomaisista arkkitehteistä. Tekstissä karsastetaan elementtejä, jotka viittaavat joko arkkitehtuurin postmodernismiin tai amerikkalaisesta pientaloperinteestä omaksuttuihin piirteisiin. Modernismilla tarkoitetaan arkkitehtuurissa 1900-luvun alkupuolella syntynyttä tyyliä, jota määritteli puhdas muotokieli sekä teollinen rakennustapa. Arkkitehtuurin modernismin kanssa rinnakkain syntyi taiteen modernismi. Taiteessa modernismin murroksia alkoi esiintyä jo varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi populaarikulttuurista ammentava pop-taiteen muodossa, mutta arkkitehtuurissa modernismin vastaliike syntyi vasta 1970–1980-lukujen postmodernissa (Sanaksenaho 2017, 60–61).

Myös muissa teoksissa suomalaisen funktionalistiseen arkkitehtuurin perinteeseen nojataan tiiviisti. Pohjois-Tapiolaan rakentuvaan kivitaloon haaveillaan punatiilistä rakennettavaa lattiaa mutta samalla sen käytännöllisyys epäilyttää: ”Onko punatiililattia liian rajua, hankalaakin sen tekeminen voi olla, entä puhtaanapito? Arkkitehdistä valinta oli hieno. Punatiiltä ja vaaleaa puuta niin kuin Alvar Aallolla.” (MOOTT, 221.) Talon piirtäneen arkkitehdin siunaus tälle modernistiselle valinnalle ja etenkin viittaus Aallon arkkitehtuuriin kääntää valinnan punatiililattian puolelle. Vaikka talon piirtäneen arkkitehdin mielipide ehkä vaikuttaakin päätöksentekoon, osoittaa kirjoittaja kuitenkin tuntevansa legitimiin sisustusmaun.

”Laattojemme on oltava ajattomia. Se on tavoite koko talon kanssa. Selaan työni puolesta ja etenkin huvikseni uusia sisustuslehtiä jatkuvasti, mutta tosi paikan tullen katsomme mallia Tapiolan koteja –kirjasta. Se on vuodelta 1963. (MOOTT, 217)

Sisustuslehdet edustavat huvia ja kirjoittajan toimittajan työssä on tärkeä tietää, mikä milloinkin on muodissa, mutta oman talon sisustusvalinnat tehdään toisin periaattein. Kirjoittajalle legitiimiä makua osoittaa modernismin muotopuhtaan arkkitehtuurin kunnioittaminen. Hän ei käytä inspiraationa kaikkien saatavilla olevia aikakauslehtiä, vaan vuosikymmeniä sitten julkaistua kirjaa, aivan kuin alleviivataksaan sisustamisen edellyttävän kirjallista ja koulutuksen tuomaa sivistystä kuten modernismin aikakaudella ennen individualistisen kulutuskulttuurin nousua. Myös Tapiolalla on lainauksessa aivan erityinen merkitys. Toisen maailmansodan jälkeistä murrosajan rakentamista pidetään suomalaisen asuntoarkkitehtuurin kultakautena. Tällöin maineikkaat arkkitehdit paneutuivat asuntoalueiden ja pienasuntojen suunnitteluun. Alueista kuuluisin on Espoon Tapiola, joka oli uusista metsälähiöistä kunnianhimoisin ja myös kansainvälisesti tunnettu. Tapiolan aluerakentamisessa nähdään yhdistyvän aikakauden yhteiskuntautopiat eli usko asuntosuunnittelun merkitykseen sosiaalisen muutoksen airueena sekä tulevaisuusoptimismi. Samalla Tapiola edusti aikakautensa uusinta ja kunnianhimoisinta arkkitehtuuria. Vaikka Tapiolan rakennuttaja Asuntosäätiö perustettiin useiden sosiaalisten järjestöjen toimesta ja vaikka alueen oli tarkoitus toimia työmiehen ja professorin yhdistävänä ”läpileikkausyhteiskuntana”, muodostui alue kuitenkin akateemisten ja hyvin toimeen tulevien asuinalueeksi. (Saarikangas 2002, 385, 398–400.) Tapiolaan viittaaminen sisältää siten myös konnotaation luokkasemaan. Samalla viittaus Tapiolan aikansa moderneimpaan ja kokeellisimpaan arkkitehtuuriin osoittaa sekä hyvää kulttuuritahtoa että modernistisen arkkitehtuurin tuntemista.

Funktionalismin aikakauden uudet rakennustekniset innovaatiot mahdollistivat aiempaa vapaamman tilajaon. Esimerkiksi Raija Tervomaan teoksessa *Oho kallista kotia* avara yhtenäinen tila on tärkeämpää kuin tilan kalustettavuus:

”Olohuone-keittiö tulee olemaan yhtenäinen tila. Näin toivoimme. Siitä seuraa, ettei siihen tilaan juuri mitään mahdu. Takka, ovet ja ikkunat vievät tilaa seiniltä, mutta avaruutta tulee olemaan.” (OKK, 65.)

Modernistinen avaruuden imperatiivi tuntuu jopa niin sisäistetyltä, että rakennuttajat ovat valmiita isoihinkin kompromisseihin tilan käytettävyyden suhteen – pienipinta-

alaisissa valmistalomalleissa kun modernismin kuuluisien huviloiden ehyet oleskelutilat eivät ole mahdollisia. Avaruuden vaatimus ajaa jopa akustiikan ohi:

”Eilen illalla mulle esiteltiin jotain uutta suunnitelmaa, ku E oli funtsannut yhdessä Keitsin kanssa. Et jos vaikka saunan jälkeen takkahuoneessa on jotain illan istumista, ni kaikki kuuluu ylös asti. Tarttettas siis joku väliovi tai seinä. ”Jos vaikka on muijien saunailta!” No mitä hitsin mölyiltä me nyt vietettäs. Paljon tärkeempää on kai se, et on avaruutta ja tilaa.” (OKK, 67.)

Modernismin ajan kuuluisat huvilat edustivat uutta aikakautta niin äärimmillään, että niissä eläminen piti sopeuttaa talon arkkitehtuuriin. Katkelmassa kirjoittajan aviomies on yhdessä rakennusmiehen kanssa pohtinut äänieristävän seinän tai oven lisäämistä takkahuoneeseen. Vaimon mielestä ajatus on huono, sillä hänestä se vähentäisi tilan avoimuutta. Funktionalismi kytki hyveellisen kansalaisuuden sekä avoimuutta ja läpinäkyvyyttä korostavan kansalaisuuden. Modernin projekti sälytettiin ennen kaikkea naisten tehtäväksi, sillä mies edusti muuttumatonta ja pysyvää. Juuri naisen piti luopua koristeellisuudesta ja omaksua uusi askeettisempi muotokieli. (Saarikangas 2002, 277.) Katkelmassakin juuri nainen pitää avaruuden vaatimuksesta tiukasti kiinni. Sama avaruuden imperatiivi on näkyvissä *Mistä on omat talot tehty*-teoksessakin:

”Kyllä-listan ensimmäiseksi tulee valoisuus ja avaruus – ei kovin omaperäistä. Toisena on ajattomuus: emme halua taloa, josta näkee heti, että se on suunniteltu suunnilleen vuonna 2006. Ei-listan kärkeen kirjaan erikoisuuden tavoittelun ja krumeluurit. Ennemmin kulmikasta kuin pyöreää tai kaarevaa, kirjoitan. Erityinen ei kaikelle sille, mistä lapsena haaveilin: kaariholville, näyttävälle erkkereille ja pyöreille ikkunoille.” (MOOT, 35)

Arkkitehti pyytännyt kirjoittajaa listaamaan itselleen tärkeät asiat, jotka kirjoittaja ehdottomasti haluaisi tulevassa talossa olevan. Tälläkin kertaa juuri tärkeimmäksi kriteeriksi nousevat tarkemmin määrittelemätön avaruus ja valoisuus. Samalla kirjoittaja tietää niiden olevan kaikkien muidenkin talonrakentajien toiveena. Seuraavana toivelistalla oli ajattomuus, mikä sekin oli funktionalismin keskeinen tavoite. Kirjoittajan oma unelmatalon lista noudattaakin tarkasti funktionalismin tyypillisiä piirteitä. Samalla hän tekee eronteon 1980-lukulaiseen postmodernismiin, joka näyttäytyy mauttomana ja jopa kurittomana kerskakulutuksena.

Vaikka modernismi keskittyi uudenlaisen tehokkaasti järjestetyn ja tieteellisiin periaattein järjestetyn yhteiskunnan luomiseen, oli luonnonläheisyydellä silti iso merkitys. Uutta ylevää ihmistä luotaessa yhteys turmeltumattomaan luontoon oli tärkeää, ja tässä siltana toimi juuri arkkitehtuuri, taide sekä taideteollisuus (Sarantola-Weiss 2003, 70).

”Tontin takana oli pelto, joka kohta muuttuisi puistoksi. Kunta jo teki siinä töitä. Sitten alkoi metsä. Puiston ja metsän väliin nousisi joskus, ehkä jo syksyllä pari taloa. Ne olivat niin kaukana ettei haitannut. Minulle jäisivät puut ja tähtitaivas loppukesän öisin.” (OTJT, 12)

Katkelmassa luonto ja sen havainnointi merkitsee aitoutta, vastakohtaa ehkä pinnallisellekin asuntokulutukselle. Luonnonläheiselle tontille rakentuva talo ylevöittää asujansa, tarjoaa mahdollisuuden kokea jotain aitoa. Huomionarvoista on myös ihmisen rakentaman luonnon eli pellolle rakentuvan puiston ja aidon luonnon eli sen takana häämöttävän metsän erottaminen. Puisto ja sen toiseen reunaan myöhemmin rakennettavat talot ovat jotain, josta kirjoittajan on oltava välittämättä. Villistä luonnosta halutaan kuitenkin vain tietyt palat:

”Terassilla juokseleva pieni hiiri saa tyttären innostumaan. »Sillä on niin lempeä katse», hän sanoo. En missään nimessä halua nähdä sitä katsetta.

Mutta hiirenkorvia minä rakastan. Aamuisin seison ensin makuuhuoneen ja sitten olohuoneen ikkunassa ja katson metsäämme, muutamaa ikiomaa koivua ja mäntyä sekä kaupungin puita niiden takana.” (MOOTT, 264.)

Vaikka talon kulmalla juoksevat hiiret eivät aiheutakaan aikuisissa erityistä ihastusta, edustavat oman tontin puut ja metsäinen maisema toteutunutta unelmaa, jota tiiviisti rakennettujen lähiöiden asunnoissa ei voi kokea. Oman tontin luontoa halutaan myös suojella:

”Kuljettaessani noita peltiseppiä katsomassa taloamme eri puolilta he lompsivat 48-numeroisilla saappaillaan meidän suurella vaivalla koko rakennusprojektin ajan suojelemallamme poronjäkälällä kuin elefanttilauma. Tuon huomattuani käskin heitä katsomaan mihin astuvat ja kävelemään vain paljaiden kallioiden päällä kuten itsekin tein. (SM, 290.)

Metsäluonnolla oli funktionalismissa erityinen merkitys. Talot haluttiin sijoittaa luontoon sen sijaan että ne sijaitisivat luonnon lähellä. Käsitys suomalaisten läheisestä

luontosuhteesta oli syntynyt jo 1800-luvun sivistyneistön parissa, ja erityisesti suomalaisessa funktionalismissa metsä, luonto ja kansallinen mytologia saivat korostuneen merkityksen. (Saarikangas 2002, 340.)

Vaikka modernismin tyyli puhdas koruttomuus vaikuttaakin arvomaailmassa, halutaan talojen ilmaisevan myös omaa elämäntyyliä:

”Samoin jotkut hyvät ratkaisut ihanaksi kokemastamme Kalifornian asumisesta uivat mukaan tähän ”toiveiden tynnyriin”, kuten esimerkiksi kunnollinen päämakuuhuone ja sen yhteydessä oma kylpyhuone ja vaatehuone. Myös loistavaksi osoittautunut idea vierashuoneesta, josta pääsee suoraan omaan vessaan ja kylpyhuoneeseen, saatiin lopulta sopimaan suunnitelmaan.” (SM, 20.)

Suomalaisessa miehuuskokeessa amerikkalainen asumisen malli näkyy selvästi perheen siellä viettämien vuosien vuoksi. Perhe rakentaa omakotitaloaan amerikkalaiseksi unelmaksi, jossa on useita kylpyhuoneita sekä vieraille kokonaan oma makutila. Keskiluokkaistuneen omakotirakentamisen mallia onkin Suomessa haettu tyyppillisesti juuri Yhdysvalloista, jonka rakentamisen trendejä seurattiin tiiviisti kotimaisessa lehdistössä varsinkin funktionalismin aikakautena. Amerikkalaisen unelman käsitettä käytettiin kuvamaan omaa taloa ja esikaupunkialueella sijaitsevaa tonttia jo 1800-luvulla, ja Yhdysvaltoihin oli jo 1900-luvun alussa valmistaloteollisuuden myötävaikutuksella syntynyt laajoja esikaupunkialueita. (Lampi 2007, 30–31.)

Individualistisesta kulutuskulttuurista huolimatta ylellisen asutokulutuksen valitseminen perustellaan ja ikään kuin oikeutetaan teoksissa huolellisesti. Perusteluksi käy esimerkiksi omat pohjalaiset juuret, jotka oikeuttavat suurellisen rakennustyylin:

”Entisenä eteläpohjalaisena alan visioida kaksikerroksisesta puutalosta, jonka portaiden edessä saa auton vekslamatta ympäri vähän samaan tapaan kuin Vanajanlinnassa (K, 24).

Myös kansallisromanttinen rakennusperinne eli jälleen kerran sivistykseen ja hyvään kulttuuritahtoon nojautuminen oikeuttaa ylellisen valinnan: ”Yhden ihastuttavan yksityiskohdan halusimme välttämättä lainata kansallisarkkitehtiemme palatseista Hvitträsk-järven rannalla” (SM, 20). *Suomalaisessa miehuuskokeessa* unelmatalon

piirteitä etsitään suomalaisesta kansalliskuvastosta. Kirjoittaja käyttää sanaa palatsi, joka ei edusta suomalaista vaatimattomuutta. Valinta heijastelee hedonistista halua, aivan kuin perheen Amerikan-vuodet, joihin kirjoittaja toistuvasti viittaa, olisivat vapauttaneet unelmoimaan vapaammin.

Paradoksaalisesti ylelliset rakennusvalinnat koetaan myös aineistossa velvoittaviksi. Jos rakennuttamaan ryhdytään, pitää asumismukavuuden nousta ja saavuttaa ainakin muiden uudehkojen omakotitalojen varustelutaso. ”Rakennuttamisen pääperiaatteet ovat kristallinkirkkaat: ökylinnaan ei ole varaa eikä halua, mutta ihan Älvsby-linjallekaan ei mennä. Munaa ei kannata vaihtaa munaan” (K, 21). Hyvä kulttuuritahto ja modernistisen arkkitehtuuriin nojautuminen koetaan velvoittavaksi, mutta niin koetaan myös elämäntyylin ilmaisemisen asumisvalintojen kautta. ”Lasipintaa on paljon, mutta sitä pitäisi edelleen lisätä. Terasseja on kolme. Ne ovat näyttäviä, mutta kalliita” (K, 43). *Kotitehtävässä* ei terassi- tai ikkuna-aukotusratkaisuja pohdita niinkään perheen arjen toimintojen tai käytön kannalta, vaan niiden representoiman statusarvon kannalta. Suuret lasipinnat ja moninaiset terassit kuuluvat suomalaiseen arvotaloon, joten niitä tulee lisätä riippumatta siitä, ovatko ne tarkoituksenmukaisia. Samanlaista statusarvoa edustaa 2000-luvulla yleistynyt kuilumaisen korkea olohuone, joka on *Mistä on omat talot tehty* –teoksen espoolaisperhe arkkitehdilleen antamalla toivomuslistalla: ”Viestin lopussa listaan jo tiukkasanaisesti korkean olohuoneen olevan hyvin tärkeä.” (MOOT, 39). Anneli Juntto on kiinnittänyt huomiota siihen, että porvarilliseen asuntoon kuulunut sali eli hienompi huone näyttää palanneen suuriin asuntoihin. Taloihin rakennetaan korkeaa tilaa oleva, edustuskäyttöön tarkoitettu olohuone ja sen lisäksi tv:n ja mahdollisesti takan sisältävä arkioloahuone. Vanha maaseudun tupakin on kokenut paluun, kun avokeittiöt ja ruokailutilat liitetään oleskelutiloihin. (Juntto 2010a, 29.) Vaikka kaikissa teoksissa reflektoidaan omaan suhdetta modernistiseen rakennusperinteeseen ja koetaan siihen liitetyt piirteet velvoittaviksi omaa taloa suunnitellessa, pohjautuvat rakennusvalinnat silti viime kädessä nykyaikaiseen kulutuskulttuuriin. Funktionalismi edustaa siis pikemminkin hyvän kansalaisuuden ideaalia kuin käytännön suunnitteluperiaatteita.

4.2 Sisustamisen luokkatapaisuudet

Aineistossa talojen rakentamisen lisäksi runsaasti tilaa saa sisustaminen ja oikeanlaisten sisustusratkaisujen pohtiminen. Teoksissa sisustaminen näyttäytyy ennen kaikkea naisille säilytettynä työnä. Sisustusvalinnoilla myös määritellään omaa asemaa luokkakentässä. Kuten aiemminkin on todettu, luokkaperusteisuuden juuret ulottuvat pitkälle modernin yhteiskunnan historiaan. Sillä, kuka sisustaa ja miten sisustaa on ollut suuri merkitys oman luokka-aseman ilmaisemiseksi. Aristokratian piirissä asunto oli julkista tilaa, jossa oma säätöasema tehtiin näkyväksi. Tämän vuoksi oli tärkeää, että asunto oli sisustettu ammattisisustajan toimesta. Porvariston parissa ihanne taas oli päinvastainen. Porvariston piirissä koti nähtiin ennen kaikkea moraalisenä projektina, jonka tarkoituksena oli kasvattaa tervehenkisiä yhteiskunnan jäseniä. Tämän kasvatustyön tuli olla mahdollisimman näkyvää – samalla kuin palvelusväen tekemän kotityön tuli pysyä mahdollisimman näkymättömissä. Porvariston moraalinen työ tehtiin näkyväksi juuri sisustuksella; mitä kauniimpi sisustus, sitä pontevammin perheen emäntä suhtautui tähän moraaliseen velvollisuuteen. Näin perheen emännästä muodostui ainoa mahdollinen kodin sisustaja, ja muiden sisustamassa kodissa asuminen nähtiin jopa moraalialue uhkaavana. Sisustustyöstä tuli näin osa porvarisnaisen elämäntapaa ja samalla kodista luotiin naiselle oma toiminnan alue, kodin ulkopuolisen elämänpiirin jäädessä miehen vastuulle. (Sarantola-Weiss 2003, 61.)

Porvarillinen sisustuskäsitys limittyikin yhteen kulutustavaroiden joukkotuotannon kanssa. Kulutuskulttuuri synnytti uudenlaisen mahdollisuuden valita omaa habitusta ja identiteettiä vastaavat tavarat. Kulutushyödykkeiden sokkelossa suunnistaminen edellytti kykyä valita oikeanlaiset tavarat, jolloin sisustamista ryhdyttiin käsittelemään alueena, jossa tarvitaan asiantuntijoiden apua. Nämä asiantuntijat koostuivat niin arkkitehteistä, sisustustuotteiden myyjistä kuin journalisteistakin. (Sarantola-Weiss 2003, 61, 63.)

Samalla sisustamisen luokkasidonnaisuus säilyi. Työväestölle nähtiin moraalittomaksi kuluttaa vähiä varoja koristeellisiin tavaroihin, ja etenkin juuri työväestön makua oli jalostettava. Työväestölle suunniteltiinkin jo Pariisin maailmannäyttelystä 1867 eteenpäin omat koristeista riisutut kalusteet, jotka samalla korostivat porvariston ja työväestön erilaiseksi määriteltyä kulttuurista olemusta. 1800-luvulla käynnistyi laaja sivilisointiprosessi, joka kohdistettiin työväestöön ja alempaan keskiluokkaan. Porvarilliseen maailmankuvaan kuului ajatus, jonka mukaan fyysinen ympäristö vaikutti yksilön henkiseen kehitykseen. Arkkitehtuuri, taide ja taideteollisuus nähtiin keinona ylevöittää ihminen ja luoda yhteys turmeltumattomaan luontoon. (Sarantola-Weiss 2003, 70, 71.) Oma luokka-asemaa ilmaistiin siis kodin sisustuksella, ja erontekoa rakennettiin myös sillä, kuka kodin on sisustanut. Vastaavan kaltainen sisustamisen luokkasidonnaisuus näkyy myös aineistossa, sillä osassa teoksista samaistutaan vaatimattomaan rationaaliseen kuluttajuuteen ja osassa taas tavoitellaan ylellisyyttä ja hyödynnetään ammattisisustajia.

Keskiluokkaista rationaalista kansalaisuutta edustaa ylenpalttisen kerskakuluttamisen väheksyminen. Mauttomasta kuluttamisesta löydetään esimerkkejä *Mistä on omat talot tehty*- teoksessa vuosittain järjestettäviltä asuntomessuilta:

”Muistan, kuinka tyrmistyin elämäni ensimmäisillä asuntomessuilla Lappeenrannassa 1999. Yhden messutalon saunaan oli varta vasten tehty ikkuna television katsomista varten: elokuvia lauteille löylyjen lomaan.” (MOOTT, 228)

Kerskakulutusta edustaa asuntomessujen holtiton hedonismi, saunaan ei elokuvien katselu kuulu. Rakentajien pitää siis luovia tässä kuluttamisen maailmassa, sisustus ei saa olla liian hienoa ja ylenpalttista, vaikka sellaista ehkä haluaisikin. Vaikka asuntomessuilla on myös ylilyöntejä, edustavat ne samalla keskiluokkaisen maun ja ajankohtaisten rakennustrendien näyttämöä:

”Kuljen Oulun asuntomessuilla tavallista innostuneempana. Lehdistöpäivänä alueella on runsaasti tilaa eikä kohteisiin tarvitse jonottaa. [...] Olen salakuljettanut alueelle myös vaimoni ja ystävistämme sen, johon tyylikysymyksissä eniten luotamme. Marken maku on kiistatta hyvä ja into sammumaton.” (K, 39.)

Asuntomessuille mukaan otetaan ystävistä se, jolla tiedetään olevan kiistatta oikea maku. Sisustamisessa on käynnissä symbolinen prosessi, jossa rakennetaan erontekoa muihin, mutta samalla yritetään saavuttaa hyvä keskiluokkainen maku.

Aineistossa nojataan myös sisustamisen portinvartijoiden mielipiteisiin ostopäätöksiä tehdessä. *Oho kallista kotia*-teoksessa vaimo päätyy tekemään hankintansa laattaliikkeestä, jossa myyjällä on tehnyt korkeakoulututkinto taiteen alalta. ”Meit opasti semmonen sisustusneuvoja, kun on kuulemma taiteen maisteri ja asiansa osaava se tuntuki olevan” (OKK, 58). Tässä tapauksessa juuri myyjän koulutus on ratkaiseva tekijä ostopaikan valinnassa, ja samassa yhteydessä kirjoittaja pohtii, kuinka osaa valita taloonsa materiaalit, jotka sekä kestäisivät aikaa että nostaisivat talon arvoa. Myös keittiövalinnoissa myyjän mielipide ratkaisee:

”Keittiösuunnittelijat kertovat, että yli puolet keittiön ostajista on viime vuosina halunnut kiiltävät, valkoiset ovet. Päätös mattavalkoisista ovista tuntuu suorastaan yksilölliseltä.” [...] ”Putkien, johtojen ja kaapelien jälkeen on ihanaa ihastua keittiön oveen. Leveä koivuinen kourureuna ei ehkä ole kätevin vedin, mutta haluan uskoa myyjää: tekniikkalaji, helppoa kun sen osaa. Ja ne ovet, ne ovat kiiltävän valkoiset.” (MOOTT, 210–211)

Katkelmassa päädytään sittenkin valitsemaan muodin mukaiset kiiltävät ovet ja oven käyttökelpoisuudessakin uskotaan myyjää.

Oikeanlaisen kuluttajuuden kenttä on kapea. Jos erontekoa on tehtävä ylenpalttiseen kuluttamiseen, niin myös työväenluokkaisessa koristeellisuudessa on vaaransa. Varminta olisi hyödyntää sisustuksen portinvartijoiden minimalistista muotokieltä.

”Koko aika vaan funtsaan, kuin sitä osaa budjaa, ku kaikki on uutta. Voiko sinne panna meiän kaikki vanhat kamat ja milt ne näyttää. Uusiikaan en haluu hankkii. Vanhat saa kelpaa, ku ne on hyviks havaittu ennenki.” (OKK, 66.)

Katkelman kirjoittaja ei halua puhdistaa kotiaan omista rakkaista tavaroistaan. Samalla päätös omien vanhojen tavaroiden pitämisestä tuntuu luvattomalta, ja päätöstä pitää perustella hyveelliseen, vaatimattomaan kansalaisuuteen vetoamalla. Kuluttamisella ilmaistava kansalaisuus on velvoittavaa, eli vanhat tavaransa pitämällä kirjoittaja uhmaa tuota velvollisuutta. Uusien tavaroiden hankkimisella ja toisaalta taas koristeellisuuden

välttämisellä on pitkä historia. Uudenlaista modernia kansalaisuutta luotaessa muutos kiinnitettiin erityisesti juuri naisiin. Siinä missä mies ja erityisesti miesten ajaton ja hyvin leikattu puku toimi modernin arkkitehtuurin ja standardoinnin mallina, asetettiin juuri naisille vaatimus muuttua ja modernisoitua. Moderni asunto luotiin puhdistamalla se naisellisina pidetyistä koristeellisista elementeistä. (Saarikangas 2002, 478–479.)

Kaikissa aineiston teoksissa ei suinkaan pyritä kiinnittymään vaatimattomaan kuluttajuuteen ja hyveelliseen kansalaisuuteen:

”Lopulta paikalle tuli myös sisustussuunnittelija Josefiina, jota entinen työtoverini ja partnerini oli minulle suositellut jo ikiajat sitten. Aloimme heti näyttää hänelle paikkoja ja kertoa meidän ajatuksistamme materiaalien ja värien suhteen. [...] Parasta oli, että jonkinmoinen osa meidän väri- ja tyyliajatuksistamme sai selkeän vahvistuksen ammattilaiselta ja muutamissa tärkeissä asioissa alkoi löytyä kokonaislinjaa läpi koko huushollin.” (SM, 199.)

Katkelmassa sisustussuunnittelijan osaamisen takeena toimii kirjoittajan oman viiteryhmän eli yhtiökumppanin hyväksyntä. Sisustussuunnitteluun sijoittaminen näyttäytyy myös miltei välttämättömältä, sillä sitä oli rakennuttajalle suositeltu jo rakennusprojektin alkuvaiheessa. Samalla kuitenkin alleviivataan helposti löydettävää yhteistä säveltä sisustajan kanssa. Oikeanlainen hegemoninen sisustusmaku on siis jo hallussa, ammattimaista sisustajaa tarvitaan vain nimeksi. Suurta tyydytystä kirjoittajalle tuottaa se, että osa hänen ja hänen vaimonsa ehdotuksista sai sisustussuunnittelijan hyväksynnän. Kirjoittajalla siis on kyky tunnistaa, mikä on legitiimiä makua.

Myös Leppäsen *Kotitehtävässä* käytetään sisustussuunnittelijaa. Tällä kertaa vieläpä Suomen tunnetuinta ja kenties jopa kalleinta.

”Tunnen entuudestaan yhden maan maineikkaimmista sisustussuunnittelijoista ja otan yhteyttä. Valjakan tuntipalkka alveineen kaikkineen on kolme kertaa niin suuri kuin omani. En pysty rekrytoimaan häntä pitkäksi aikaa, muutamaksi päiväksi korkeintaan tai ehkä vain tunneiksi.” (K, 69.)

Katkelmassa sisustaminen nähdään niin tärkeänä työnä, että siihen vaaditaan erityistä osaamista. Myös tällä on oma historiallinen jatkuvuutensa. Minna Sarantola-Weiss on

todennut, että 1960-luvulta lähtien kodinsisustuksen puheavaruutta eli hegemonista tapaa puhua sisustamisesta, sääteli yhtenäinen makueliitti. Tämä makueliitti pyrki määrittelemään sen, mikä kulloinkin oli hyvän maun mukaista sisustusta. Osallistuminen tähän määrittelyprosessiin toimi keinona erottua rahvaasta. Tämä makueliitti koostui asemansa opintojensa kautta legitimoineesta keskiluokasta, ja määrittelyvaltaansa he käyttivät niin sisustukseen liittyvissä kysymyksissä kuin muissakin yhteiskunnallisissa asioissa. Tästä keskiluokkaisista kaupunkilaisten joukosta on vielä erikseen erotettavissa todelliset portinvartijat, kuten sisustusarkkitehdit, jotka muotoilivat oikeanlaisen sisustamisen ideologian muun keskiluokan levitettäväksi. (Sarantola-Weiss 2003, 41)

Molemmissa edellä siteeratuissa lainauksissa ei niinkään rakennettu hyveellistä kansalaisuutta, vaan sen sijaan korostettiin omaa ylempää luokka-asemaa. Maineikkaiden sisustussuunnittelijoiden käyttämisellä sekä oikeanlaisen maun tunnistamisella kiinnitytään yläluokkaan, joka ei itse kotejaan sisusta. Samalla vaarana on tipahtaa buordielaisittain hyvän kulttuuritahdon esittämiseen.

Aineistossa käsitellään sisustamisen maailmaa tarkoin linjauksin. Minna Sarantola-Weiss on kartoittanut sitä, miten kodista on muodostettu areena, jossa kansalaisen on mahdollista käyttää yhteiskunnallista vaikutusvaltaansa kuluttamisen kautta. Kodin sisustaminen liittyy siis kuluttamisen lisäksi myös kansalaisuuden rakentamiseen. Suomessa kansalaisuus oli alun perin sidottu maanomistukseen. Maareformin jälkeen kansalaisuuden mitaksi tuli akateemisen keskiluokan edistämät sivistykselliset ja materiaaliset päämäärät. (Sarantola-Weiss 2003, 389–390.) Se, millaisia sisustuksellisia kulutusvalintoja tekee, ei siis ole merkityksetöntä. Kaikissa edellä siteeratuissa lainauksissa rakennetaankin lopulta hyveellistä kansalaisuutta. Tapiolaan viittaamalla kirjoittaja osoittaa edelleen osallistuvansa porvarillista alkuperää olevaan sivilisointiprosessiin, kannattavansa kansalaisia ylevöittävää arkkitehtuuria ja sosiaalisia yhteiskuntautopioita. Asuntomessujen ajattelematonta ja huonoa suunnittelua edustavaa kerskakulutusta kritisoimalla taas osoitetaan omaa arkkitehtuurin tuntemusta ja erottaudutaan kerskakuluttajuudesta.

Aineistossa tehty sisustustyö on kodin kalustamisen lisäksi myös oman luokka-aseman sanoittamista ja näkyväksi tekemistä. Sisustusarkkitehdin, keittiömyyjän tai laattakauppiaan näkemyksiin nojautumalla ilmaistaan sitä, kuulutaanko alempaan vai ylempään keskiluokkaan. Minna Sarantola-Weiss onkin osuvasti todennut, että funktionalismin johtoajatus luokattomasta yhteiskunnasta oli yhtä luokkasidonnaista kuin aiempi porvarillinen kodinrakennuskulttuurikin (Sarantola-Weiss 2003, 386). Sisustusvalintoja tekevät rakennuttajat eivät ole tästä luokkasidonnaisuudesta vapaita, vaan joutuvat tekemään omat valintansa. Omakotitalon rakentamisessa on käynnissä symbolinen prosessi, jossa samalla rakennetaan erontekoa muihin, mutta samalla yritetään saavuttaa hyvä ja oikeanlainen keskiluokkainen maku. Aineistossa oman elämäntyylin ilmaisemisen tarve ja toisaalta myös modernismin velvoittavuus näkyy selvästi. Kaikki rakennuttajat refleктоivat jollakin tasolla omaa suhdettaan modernistiseen rakennusperinteeseen. Teoksissa pohdittiin rajanvetoa erityisesti modernismin ja ylellisyyden välillä, ja toisaalta taa yksilöllisen maun ja massatuotannon välillä. Aineistossa tämä elämäntyylin ja identiteetin ilmaisemisen tärkeys näkyi selvästi, samalla kuin funktionalistisen arkkitehtuurin perinne tai jopa painolasti vaikutti voimakkaasti kirjoittajien käsityksiin unelmatalosta.

4.3 Rakennusalan käytännöt ja hyväuskoinen kuluttaja

Suomessa rakentaminen on rakennusliikevoittoista. Suomalainen erikoisuus, asunto-osakeyhtiöjärjestelmä on hallinnut suomalaista kaupunkirakentamisesta sotien jälkeen. Asunto-osakeyhtiöt on rakennettu perustajaurakoinnilla, jota myös grynderirakentamiseksi kutsutaan. Tämä juontaa juurensa Saksan spekulatiiviseen rakentamiseen 1800-luvulla. Asunto-osakejärjestelmä on johtanut asuntotuotannon voimakkaaseen suhdanneherkkyyteen. Asuntojen hintataso sen sijaan on pidetty korkeana suhdanteista riippumatta eikä asukkaille ole muodostunut mahdollisuuksia vaikuttaa omaan asumiseensa rakennusvaiheessa. (Juntto 2010a, 24–25.) Anne Haila onkin asuntojen tarjontaa ja uusliberaalia kiinteistöpolitiikkaa tarkastellessaan todennut rakennusliikkeillä olevan suuresti valtaa, mikä on johtanut asuntotuotannon

yksipuolisuuteen ja sen korkeaan hintatasoon. Vaikka kunnilla on lain suoma kaavamonopoli, vaikuttavat rakennusliikkeet erilaisin kumppanuuskaavoituksin ja – sopimuksin voimakkaasti lopputulokseen. (Haila 2010, 20–21, 27-30.) Yhdyskuntasuunnittelun ja markkinatalouden suhde ei aina ole ristiriidaton. Rakentamiselle asetetut laatutavoitteet usein nostavat lopputuotteiden hintaa, mutta niistä tinkiminenkään ei usein näy kuluttajahinnoissa, vaan säästetyt kustannukset jäävät rakennuttajien taskuihin. (Lapintie 2010, 55.)

Rakennuttamalla itse oman talonsa teosten kirjoittajat yrittävät välttyä ylihintaiselta ja huonolaatuiselta rakentamiselta, mutta päätyvätkin valmistaloteollisuuden myyjien sekä rakennusalan toimijoiden huijaamaksi. Suorasanaisesti rakennusala kuvataan *Oma tupa- ja takka*-teoksessa:

”Martin oli raivoissaan. Fakmii ja fakjuu. Ei heillä Hollannissa. Kuinka monennen kerran sainkaan kuulla tästä hänkipänkibisneksestä, jota Suomessa tunnuttiin käyvän rakentamisen tiimoilla. Eikä kukaan puutu asiaan. Eikö kellään ole eväitä puuttua? Talomyyjät ja suunnittelijat ovat shit. Heti kun rahat on plakkarissa, loppuu ystävällisyys ja palvelualltius. Vastaavat mestarit ansaitsevat rahansa tyhjästä, ns. ammattimiehet ovat toinen toistaan luihumpia. Hän pähkäili tätä illalla kotona ja päivällä Rabben kanssa työmaalla. Naapurit istuivat kahvilla, napsivat kaurakeksejä ja nöykyttelivät. Kaikilla samat kokemukset, kaikilla samat tunnot.” (OTJT, 62.)

Katkelmassa Hollannista Suomeen muuttanut rakennuttaja hämmästelee suomalaisen rakennusalan käytäntöjä. Tekstissä jaetaan yhteinen kokemus niin muiden rakennuttajien kuin työmaalla apuna työskentelevän timpurinkin mielestä. Myöskään rakennusvirheet eivät ole ennen kuulumattomia:

”Merin ja Ranenkaan talossa ei esimerkiksi ollut yläkerran seinäelementeissä ollenkaan sähköjohtoja. Noin vaan. Olivat varmaan maanantaipäivän elementtejä. Niiden eteen Meri sai tapella firman kanssa.” [...] ”Merin ja Ranen yhden tuttavan talosta olivat puuttuneet putket alakerran elementeistä. Taisi olla sama firma.” (OTJT, 138.)

Teoksissa kuluttajan kuvataan olevan rakennusalan armoilla. Rakennusalan toimijoilla ja talotehtaiden myyjillä on tiedollinen ylivalta. Talotehtaiden tarjouksia on mahdoton vertailla keskenään, eivätkä rakennusalan toimijat sisällytä urakkatarjouksiinsa kaikkia

työvaiheita jotta pääsevät laskuttamaan lisää. Kuvaukset rakennusalan todellisuudesta vertautuvatkin teoksissa kapitalismin lainalaisuuksiin ja talouskeinotteluun. Esimerkiksi *Kotitehtävässä* pohditaan laajasti harmaata taloutta, ulkomaisen halpatyövoiman käytön vaikutuksia sekä työnantajamaksujen laiminlyönnin seurauksia. Harmaaseen talouteen päästään tutustumaan myös *Oma tupa ja takka*-teoksessa:

”Hinnaksi sovittiin 25 euroa tunti, sisältäen alvin. Tai sitten vaarivainaan verokirjalla, ehdotti Issakainen. Vaarivainaan verokirjalla..., maistelin käsitettä, ennen kuin minulle valkeni. Sellaista verokirjaa ei verovirasto varmaankaan Issakaiselle ollut lähettänyt, eikä siitä tarvinnut ilmoitusta tehdä.” (OTJT, 42)

Myös luotettavan timpurin löytäminen tuottaa teoksissa päänvaivaa:

”Vaikka hän sanoo, ettei hän ehdi, hän ehtii sittenkin. Hän vain haluaa tavata meidät. Hän on googlannut, keitä me olemme ja haluaa nähdä piirustukset. Hän tutkii papereitamme eräänä sunnuntaina keittiönpöytämme ääressä kaikessa rauhassa. Otatko sinä tämän työn, haluaisin kiljaista aina puheen tauotessa, mutta saan pidettyä suuni kiinni.” (MOOTT, 84.)

Katkelmassa kertoja on kuullut työkaveriltaan täsmällisestä ja mahdolliset virheensä korjaavasta työmiehestä. Samaiselle rakennusmiehelle on soittanut moni muukin rakennuttajaksi aikova, ja katkelmassa jännitetään kelpaavatko rakennuttajat timpurille. Aineiston julkaisuajankohta osuu nousukaudelle ja ns. Järvenpää-ilmiön huippuvuosiin, jolloin rakennusalan tekijöistä oli kova kysyntä. Asetelma on katkelmassa epätavanomainen, työn tilaaja joutuu markkinoimaan itseään työntekijälle. Omakotitalon rakennuttaminen vertautuu aineiston teksteissä muuhun taloudelliseen toimeliaisuuteen ja rakennuttajat muihin yrittäjiin, jotka yrittävät saada Suomen talouden rattaat pyörimään kaikista vaikeuksista huolimatta. Aineistossa alun epävarmoista talohaaveilijoista kehkeytyykin rakennusalan konnankoukut ymmärtäviä rakennuttajia: ”Tajuttiin silloin vasta, että Ari oli sidoksissa Nurmelaan ja maanrakennusfirmaankin. Kytköksissä. Toinen toisilleen keikkoja buukkailivat.” (OTJT, 39)

Talon rakennuttaminen edellyttää myös rakennusfysiikan ymmärtämistä:

”Logistiikkaongelma liittyy myös hiekkaan, ja jälleen soitan omituisia puheluita. Minua kiinnostaa, mihin meidän hiekkamme on viety siltä kohtaa, mistä kaukolämpö tulee. Kyseessä on melkoinen kaivanto. Minun ei kuulemma pitäisi olla huolissani. He palauttavat hiekan. ”Ei ole tapana varastaa kenenkään hiekkaa”, kaukolämmön toimitusta organisoiva mies nauraa, mutta minä jatkan: ”onko se meidän hiekkamme, jonka te tuotte takaisin?” Ehkä miehenkin mielestä keskustelu on käynyt kummalliseksi, eikä hän vastaa. Palautettu hiekka on eri hiekkaa.” (MOOTT, 172)

Katkelmassa *Mistä on omat talot tehty*- teoksen toinen naiskirjoittajista yrittää selvittää kaukolämpöliittymän kaivannosta kadonneen hiekan kohtaloa. Nainen on oppinut vastaavalta työnjohtajalta, että talon perustuksia vasten tulisi olla karkeampaa kiviainesta. Hän ei kuitenkaan osaa selittää asiaa ensimmäistä taloaan rakennuttavana, ja joutuu selvittämään kadonneen hiekkansa kohtaloa ikään kuin tyhmiä kysymyksiä esittämällä. Vaikka hän on täysin oikeassa, kiviaineksella on väliä sillä hieno hiekka johtaa vettä, tulee hän kertarakentajana ja ehkä myös naisena väheksytyksi. Sitkeästä yrityksestään huolimatta kaukolämpöyhtiö palauttaa tontille vääränlaista hiekkaa. Rakennuttaja on projektistaan itse vastuussa, mutta ei kykene ongelmaansa saamaan ratkaisua. Kaukolämpöyhtiö sai palauttaa tontille millaista kiviainesta tahansa, eikä kokematon rakennuttaja lopulta kyennyt asiaan vaikuttamaan.

Rakennusalan kirjavat ja osin päivänvaloa kestävämmät käytännöt aiheuttivat aineistossa isoja harmejä kirjoittajille. Kasvaneet kustannukset ja tehdyt rakennusvirheet jäivät rakennuttajien vastuulle ja maksettaviksi. Syntyneitä lisäkustannuksia yritettiin aineistossa kompensoida omalla työllä: ”Huhu kertoo, että kun rakentaa kolme taloa, asuu jokaisessa sen kaksi vuotta ennenkuin myy, on vapaa veloistaan. Kukapa tietää.” (OTJT, 35.) Aineiston rakennuttajat yrittävät omalla työpanoksellaan ja sitkeydellään selittää kestävämmän kalliiksi tulevaa ja perävalotakuulla operoivaa rakennusala. Kokemistaan pettymyksistä ja takaiskuista rakentajat selviävät nojautumalla hartiapankkirakentajan ja korvenraivaajan myytteihin, jotka lupaavat onnen olevan saavutettavissa kunhan tarpeeksi vain kamppailee ja uurastaa.

4.4 Työmaan luokkaristiriidat

Jos rakennuttajilla on haasteita talotoimittajien kanssa, niin niitä piisaa myös työmaalla työskentelevien rakennusmiesten kanssa. Näennäisen luokatonta omakotitaloa rakentaessa luokkaristiriidat iskevätkin silmille. Aineistossa onkin runsaasti kuvauksia työmaan hiljaisista ja välillä suoristakin valtakamppailuista. Talotoimittajien ja muiden rakennusalan myyjien armoilla olleista rakennuttajista sulkeutuukin työmaalla työnantajia. Työmaalla vallitsee valta-asema, rakennuttajalla on pääomaa, vaikkakin pankin myöntämää, ja työmiehet tarvitsevat työtä. Valtasuhdetta hämärtääkseen rakennusmiehillä on monenlaisia strategioita. Yksi niistä on viivyttely ja työn hidastaminen.

”Näitä ehtojaan Martin oli koko ajan yrittänyt sanella kaikille. Varsinkin viime aikoina. Tai jo keväästä alkaen. En muista enää, ikuisuuden kuitenkin. Rabben olisi pitänyt olla joka aamu klo 8 työmaalla. Se nyt vaan ei ollut. Tuli nykyisin yhdeksältä ja kymmeneltä.” (OTJT, 126.)

Katkelma kuvaa työmaan kamppailua, jossa rakennuttaja-Martin yrittää vaikuttaa työntekijänsä työaikoihin. Rakennusmies vastaa omaa kunniantuntoaan loukkaavaan komenteluun saapumalla joka aamu myöhässä. Käynnissä on valtapeli, jossa työnantaja pyytää työaikojen noudattamista kaikilta ja koko ajan, ja kukaan ei niitä noudata. Kertoja luonnehtii myöhästelyä kulttuuriseksi tavaksi:

”Tietysti koko rakennusaika oli ollut hermostuttavaa myös näiden työmiesten suhteen. Kukaan ei koskaan tullut ajallaan. Ja suomalainen tapa oli, ettei kukaan soittanut, kun ei ilmestynyt. Ja sitten kun niille seuraavana päivänä soitti, ne selitti että kiirettä on. ”Mutta kun lupasit tulla?”. ”Tjaa, täytyy kattoo, jos vaikka ens viikolla”. (OTJT, 126–127.)

Rakennusmiehet säilyttävät autonomiansa rikkomalla sovitut aikataulut. Oman kunniantunnon ylläpitäminen tapahtuu kuitenkin hienovaraisesti vetoamalla kiireeseen ja lupautumalla työmaalle ensi viikolla. Lupaukseenkin sisältyy kuitenkin epävarmuus, joka pitää määräysvallan työntekijällä ja pakottaa rakennuttajan pyytämään ja soittamaan perään. Palkan maksava rakennuttaja yrittää ylläpitää pomon rooliaan ja käyttää siihen kuuluvaa määräysvaltaa, mutta rakennusmiesten kollektiivinen ”maan

tapa” pakottaa rakennuttajan sopeutumaan sattumanvaraisiin sopimuksiin ja aikatauluihin.

Toinen työntekijöiden vastarinnan tapa on omavaltaisten, työehtosopimukseen kuulumattomien taukojen pito. Työnantaja yrittää saada aikaan mahdollisimman suuren työtehon ja työntekijä luvattomilla tauoillaan taas vähentää työtahtiaan ja kuormitustaan. ”Kun timpurien tuhkakuppi terassilla pursuaa natsoja, en mieti heidän keuhkojaan vaan vain sitä, kuinka paljon työaika kaikkien niiden tupakoiden polttamiseen on mennyt.” (MOOTT, 183.) Tuntipalkalla olevien timpurien tupakointi aiheuttaa ärtymystä. Rakennuttaja ostaa aikaa, ja sitä aikaa työmiehet haluavat käyttää vapaammin.

Rakentamisen arjessa näkyviin piirtyvä työmaan valtakamppailu saa ilmiänsä myös pienissä päivittäisissä konflikteissa. Työt kyllä suoritetaan likimain ohjeen mukaan, mutta hieman huonommin tai ainakin viivytellen. *Suomalaisessa miehuuskokeessa* perustusten täyttövalu oli tehty suurpiirteisesti ja sitä oli korjattu vielä huonommin niin, että mittavirheet olivat kuusinkertaisia sallittuihin arvoihin nähden. Huonosta työstä annettu palaute johti huonon työpöytätyön jatkumiseen.

”Paulin porukka asenteli terassin kaakkoiskulmaan kestopuista runkoa, jonka olin aikanaan sisällyttänyt hänen urakkaansa. Vähän pitkin hampain sitä vissiin tehtiin tuon persiilleen tehdyn täytevalun ja siitä annetun palautteen jälkeen. Työn jälki oli sen mukaista.” (SM, 109.)

Myös kertaalleen käytetyn lautatavaran käyttäminen kuvataan tekstissä arvonalennuksena. Rakennusmiesten kunniantuntoon nivoutuu vapaus päättää työn suorittamiseen liittyvät käytännön asiat kuten materiaalivalinnat.

”Havaitsimme myös, ettei niitä meidän perkaamiamme lautoja ollut viitsitty käyttää ollenkaan. Kaikki pätkätkin oli taas saatu vain uudesta laudasta. Tietenkin. Arvonsa tuntevien ”timpurimiesten” kuuluu saada käyttää vain priimaa tavaraa. Näin olin itse asiassa odottanutkin tapahtuvan – siitäkkin huolimatta että olin pariinkin otteeseen sanonut Paulille.” (SM, 90.)

Kertaalleen käytetyn materiaalin hyödyntäminen säästäisi rakennuttajalta rahaa, joten sitä ei käytetä. Kyseessä jälleen hienovaraisen vastarinnan osoitus rakennuttajalle, joka

huomauttelee työnjäljestä ja tehokkuudesta. Samalla kirjoittaja alleviivaa tekstissä tietävänsä näin käyvän – osoittaakseen kenties lukijoilleen ymmärtävänsä työmaan valtakamppailun ja antavansa sen tapahtua. Samanlainen pelin sääntöjen tunnistaminen näkyy myös *Kotitehtävässä*:

”Timpurit ovat tarkkoja ja tulkitsevat tilanteen niin, että kun mestari ei ole hoitanut hommiaan, eivät hekään veny pyhätöihin. Ymmärrän ikaikaisen vastakkainasettelun pomojen ja työntekijöiden välillä. Yleisellä tasolla niin saa mielihyvin olla, mutta tässä yksittäistapauksessa pitää löytyä ratkaisu.” (K, 99.)

Katkelmassa timpurit eivät suostu hitsaamaan kattopalkkeja itsenäisyyspäivänä, vaikka viettävät pyhäpäivänsä väliaikaismajoituksessa kaukana Pohjanmaalla sijaitsevista kodeistaan. Kyse on periaatteesta ja kunniantunnosta. Rakennuttaja kuitenkin lopulta junailee työtehtävän sujumisen suostuttelemalla mestarin korjaamaan metallipajan kanssa tehdyn virheensä. Komentoketjun pohjalla sijaitsevat timpurit uhrautuvat vain, jos uhrauksia tekevät myös muut. Samalla välikohtaus näyttäytyy miesten välisenä hierarkiana, sillä lopulta rakennuttajana toimiva kaikkien tuntema tv-kasvo saa sekä metallipajan, työmaapäällikön ja timpurit työskentelemään itsenäisyyspäivänä (K, 99–100).

Työmailla käydään siis monenlaisia kamppailuja, mutta mistä ne kertovat? Matti Kortteinen on tarkastellut, miten työläinen hankkii oman kunniantunteensa ja arvonsa tilanteessa, jossa se on johtamisvallan alainen. Kunniantunto otetaan niskoittelemalla ja lähiesimiestä huijaamalla. Kortteisen aineistossa koulutus on miehiä jakavan eronteon keskeinen väline. Haastatellut koneistajat kertovat miten olisivat halunneet kouluttautua, mutta elämänkulku ei sitä mahdollistanut. Oman kunniantunnon suojaamiseksi kouluttautuneisiin esimiehiin suhtaudutaan halveksien. Vapautta ja omaa tilaa työntekijät hankkivat kahdella keinolla. Ensinnäkin kehittämällä työtehtävänsä suorittamisen tapaa niin paljon tehokkaammaksi ja monimutkaisemmaksi, ettei työtä valvoja esimies osaa työstä suoriutumista enää hahmottaa. Toinen vapauden hankkimisen keino on huijata itselleen joutohetkiä esimerkiksi koneen käymisnopeutta hidastamalla. Kummatkin keinot tähtäävät vapauden ja paremman aseman saavuttamiseen. Kun työntekijällä on esimiehiä vahvempi ymmärrys

tuotantoprosessista, syntyy hänelle neuvotteluvoimaa. Kyse on sekä kunniantunnosta että oman työmarkkina-aseman parantamisesta. (Kortteinen 1992, 92, 148, 164.) Myös aineiston työmailla rakennusmiehet ymmärtävät rakentamisesta enemmän kuin ensimmäistä taloaan rakennuttavat kirjoittajat. Tämä tuo heille neuvotteluvälit, jota he käyttävät työskentelyolosuhteidensa parantamiseksi ja autonomian lisäämiseksi.

Teosten rakennuttajat kuuluvat koulutettuun keskiluokkaan, joka yrittää pärjätä kamppailussa palkkaamiensa rakentajien kanssa. Rakennuttajat eivät kuitenkaan jää tässä kamppailussa toimeksi, vaan heilläkin on omat strategiansa. Kirjoittajilla ei ehkä ole rakentamisessa tarvittavaa osaamista, mutta heidän hallussaan on ymmärrys luokkatapaisuuksista. Asetelma muistuttaa porvarillista sivistysprojektia, eikä rakennusalan työvoimaa kuvata aina mairittelevin ilmaisin.

”On kuin olisi tekemisissä jonkun kokonaan toisen lajin kanssa, jonka käsitemaailma on niin erilainen, että kommunikointi ei onnistu vaikka kieli on näennäisesti sama? Mitä silloin voi ihminen tehdä, taikka rakentaja? Todennäköisesti tämä toinen laji ymmärtäisi uhkauksia ja sanktioita? Örähtelyä ja irvistelyä sillä lailla kirves kohotettuna. Mutta jos ryhdyn panemaan peliin tällaisia panoksia, saan paitsi urakoitsijat pitämään itseäni jonain hörhönä, myös priorisoimaan minun työmaani sen mukaisesti” (SM, 329.)

Katkelmassa työmiehet olivat tärvelleet rakennuksen taakse jätettyä herkkää kallioluontoa, siitäkkin huolimatta, että rakennuttaja oli asiasta toistuvasti muistuttanut. Koska kirjoittaja ei saanut työmiehiään käyttäytymään haluamallaan tavalla, nimittää hän työntekijöitään kivikauteen ja ehkäpä neandertalinihmisiin viittavilla kuvauksilla. Katkelma on samalla kuvaus luokkaristiriidoista ja erilaisista arvostuksista. Kallion sammalpinna ei herätä rakennusmiehissä samanlaista suojelunhalua kuin tontin omistajassa, mitä tämän on vaikea ymmärtää.

Eräs strategia työmaan valtakamppailujen ratkaisussa on käyttää välittäjänä vaimoa:

”Martin ja Rabbe alkoivat sitten tehdä sähkötoita sitä mukaa, kun Martin tavasi piirustuksista. Pakkohan sitä oli edetä. Keksittiin lopulta ruveta soittamaan sähkömiehen vaimolle. Ja kuka se taas soittikaan? Vaimo Routamaa oli mukava ihminen. Vaimojen on hyvä puhua keskenään. Etenkin jos puhuvat samaa kieltä. Fyysisesti ja henkisesti. Hän siellä toisessa päässä selitti, että Eino ei oo laiskana ollut.

Ihan yötä myöten tekee. Kun on saatava se Kauniaisten linna valmiiksi. Lähes tuhat neliötä.” (OTJT, 66.)

Oma tupa ja takka-teoksessa vaimo yrittää saada sähkömiehen työmaalle tämän vaimon avulla. Tällä kertaa syynä ei välttämättä ollutkaan rakentajan huono käytös, vaan Kauniaisten rakennusprojekti, eli toinen rakentaja, jolla on enemmän pääomaa ja täten enemmän määräysvaltaa. Rakennuttajat arvotetaan siis myös keskenään; suuri työmaa tarkoittaa suurempia urakoita ja sitä kautta suurempaa saneluvaltaa.

Teosten kirjoittajat etsivät omaa paikkaansa suomalaisessa hartiapankkirakentamisen perinteessä. He yrittävät selvitä rakennuttamisen haasteista oman, modernin tietotyöläisyyden synnyttämän osaamisen turvin. Teoksista piirtyykin sankarirakentajan kuva, joka selvittää jatkuvasti esiin nousevat haasteet neuvokkuutensa ja koulutuksensa turvin. Samalla tämä moderni sankari joutuu kohtaamaan vastoinkäymisen toisensa perään.

4.5 Sukupuoliroolit ja perhe

Modernismissa pienen yksityisen kodin ja suuren yhteiskunnallisen kodin välille luotiin tiivis yhteys. Modernin asunnon muotoutuminen merkitsi sitä, että kotia ei enää käytetty entiseen tapaan sosiaaliseen edustamiseen, vaan se oli perheen yksityinen tila. Samalla koti kuitenkin paradoksaalisesti muuttui entistä julkisemmaksi ja säädellymmäksi tilaksi. Koti kytkettiin tiiviiksi yhteiskunnan työpariksi, ja sen tehtäväksi asetettiin uuden uljaan kansakunnan jäsenten kasvattaminen. Arkkitehtuurin tehtävänä oli sekä järjestää ihmisten elämää että ratkaista väestönkasvun, terveyden ja asumisen ongelmat. Asunnosta tuli sekä kansalaiskelpoisuuden mitta että sosiaalisen kasvatuksen väline. (Saarikangas 2006, 280–282.)

Modernismi operoi sääntelyn kautta, ja tämä sääntely ulottui nukkumisjärjestelyistä aina sukupuolten rooleihin. Kaikuja tästä näkyy myös aineistossa:

”Irtirevittyjä esitesivuja ja tulosteita löytyy joka puolelta: vessasta, keittiöstä, kassien pohjilta, sänkyjen alta. Tytär ottaa niitä leikkeihinsä ja puhuu: »Tossa mä nukun, tossa

nukkuu äiti, tossa me syödään, tossa nukkuu isä... » Kiiruhdan katsomaan, että nukumme Villen kanssa sentään samassa huoneessa. (MOOTT, 29)

Humoristisessa katkelmassa lapsi leikkii, niin kuin lapsen kuuluu. Leikissä lapsi käy läpi kodin tiloja sijoittaen niihin perheen arjen toimintoja. Lapsi leikkiessä kotia talomallien pohjapiirustuksilla äiti kokee tarpeelliseksi varmistaa, että lapsi on sijoittanut vanhemmat nukkumaan samaan tilaan. Kohtaus osoittaa tilajäsentelyn ja perhesuhteiden vankkumattoman liiton, jota kuitenkin pitää vaalia ja suojella – vaikka sitten varmistamalla, että lapsi leikkii ”oikein”.

Katja Yesilova on tarkastellut Foucault'n pohjautuen ydinperheen normatiivisuutta. Ydinperheen käsite ilmestyi julkiseen puheeseen samanaikaisesti siihen liittyvien ihmistyyppien, kuten tasapainoisen lapsen, äidillisen äidin ja vastuuntuntoisen isän kanssa. Sosiologiassa normi ymmärretään yleisesti käyttäytymissääntöinä. Foucault 'laisessa traditiossa se taas viittaa normaaliin; normaalista poikennut yritetään palauttaa normaaliksi normalisoimalla. Normalisoinnista tuli 1900-alussa asuntokysymyksen ratkaisemisen keskeinen tekijä. Tässä yhteydessä myös asuinjärjestelyt ja perhe-elämä jokaista yksityiskohtaansa myöten tuli tarkastelun kohteeksi. (Yesilova 2009, 32.) Asuntokysymykseen liittyvä normalisointi ilmeni erityisesti haluna määritellä perheen sisäistä arkkitehtuuria. Säätelyn kohteeksi nousi erityisesti se, kuka asui missä ja kenen kanssa. Perheiksi rajaaminen tapahtui myös materiaalsen avulla. Tämä tapahtui tarkkojen ohjeiden avulla, jotka koskivat asuntoa, arkkitehtuuria, kodikkuutta, seiniä, sänkyjä ja huonekalujen oikeaoppista sijoittamista. Perheenjäseniä järjestettiin suhteessa toisiinsa elämäntulon normalisoinnin nimissä. Perheen jäsentäminen tapahtui erityisesti paikan, eli kodin, luomisesta käsin. Ydinperheen käsite luotiin sijoittamalla kodiksi nimettyyn fyysiseen tilaan aviosuhteen, vanhemmuuden ja kotitalouden mentaaliset rakenteet. (Yesilova 2009, 21–25, 32, 34-36.)

”Kun olin pieni, naapurissamme asui arkkitehti, joka heitti taloesitteitä roskiin; silloin ei tainnut olla vielä paperinkeräyslaatikoita. Minä kaivoin esitteet roskiksesta takaisin

päivänvaloon, toin kotiin ja aloin jäljentää ruutupaperivihkoihin 70-luvun isoja olohuoneita, pitkiä käytäviä, askartelu- ja takkahuoneita, joista olin erityisen innostunut. Täytin piirustusvihin käsityksilläni unelmaperheen unelmatalosta, sellaisesta jossa asuisin isona Rahikaisen Antin kanssa.” (MOOT, 29.)

Katkelma kuvaa oivaltavasti omakotitalon, kodin arkkitehtuurin ja ydinperheen moninaisia sidoksia. Kirjoittaja on lapsena ihastunut poikaan ja unelmoi hänestä juuri talon pohjapiiruksia laatimalla. Rakkaus, tai tässä tapauksessa lapsen ihastus, saa ilmiänsä tilallisesti, käytäviä ja huonetiloja laatimalla. Teksti jatkuu nykyaikaan liittyen:

”Nyt minulla on Ville eikä enää tarkkaa käsitystä perheemme unelmatalosta. En halukaan pitkää käytävää enkä askarteluhuonetta, mutta en oikein tiedä, mitä haluan, kun saisi lopultakin haluta jotain.” (MOOT, 29.)

Kirjoittajalle omakotitalo on näyttäytynyt lapsesta asti unelmana. Lapsuuden ihastus on vaihtunut aikuisuuden rakkauteen, joka on täydentynyt lapsella. Katkelmassa näyttäytyy myös haluamisen ristiriita. Unelmatalosta haaveilu oli helppoa kotileikkiä leikkivälle lapselle, nyt aikuisena haaveilu ja oman unelmakodin suunnittelu onkin vaikeaa.

Rakennusprosessi perheellisenä ei kuitenkaan ole helppoa, ja aineistossa käsitellään laajasti vanhempien kokemaa huonoa omaatuntoa ja toisaalta myös jaksamisen rajalla olemista.

”Ulkona tytär »valaa lattiaa», levittää sateesta märkää kuraa kattopellin palasella sileäksi matoksi harkon päälle. Illalla hän sanoo, että odottaa taloon muuttoa. Ehkä isä sitten vuoden päästä ehtii tehdä jouluksi piparitalon, hän arvelee iloisesti. Voi kärsivällistä raksalasta.” (MOOTT, 171)

Lainaus kuvaa sitä uhrausta, jonka rakennusprojekti vaatii. Isä ei ole yhtäkkiä käytettävissä ja leikit kotona vaihtuvat työmaalle. Unelmatalon rakennuttaminen vaatii uhrauksia kaikilta. Katkelmassa kuvataan riipaisevasti lapsen kokemusta siitä, että isä ei ole pitkään aikaan käytettävissä. Samalla taloa rakennetaan juuri perhettä varten:

”Isä asentaa lauteet paikoilleen ja laittaa niihin kuituvalot, jotka heittävät valoa seinälle. Ja lauteisiin saamme sen L-kirjaimen, jonka mutkassa lapsi voi istua ja katsella talon rakennuttaneita vanhempiaan.” (MOOTT, 230)

Rakennuttaminen ja oma talo näyttäytyy katkelmassa asiana, josta lapsenkin on syytä olla ylpeä. Perheenä yhdessä saunominen liittyy olennaisesti suomalaiseen kulttuuriin

samoin kuin rakentaminen. Katkelmassa ollaankin kansallisen tunnon ytimessä. Samalla tekstissä on hiven ironiaa, sillä lapsilla ei ole tapana katsoa ihailien taloan rakennuttaneita vanhempiaan. Ilmaus sisältää rivien välissä epäröintiä siitä, onko rakennuttamisen vaatima taloudellinen ja ajankäytöllinen uhraus lopulta kaiken arvoista, vai olisiko perhe sittenkin voinut saunoa onnellisena myös rivi- tai kerrostalokodissa.

Jos rakentaminen vaatii lapsilta uhrauksia, se myös järjestyttää se myös parisuhteen rooleja. Rakennusprosessin aikana sukupuoliroolit kuitenkin muuttuvat kaikissa teoksissa; naiset siirtyvät tekemään perinteiset naisten työt ja miehet keskittyvät rakentamiseen.

”Näin perinteiseksi työnjaon ei pitänyt mennä. Suunnitteluvaiheessa lähetin sähköposteja ja istuin talofirma-, LVI- ja sähköpalavereissa siinä missä Timokin. Mutta kun rakentaminen toden teolla alkoi, minusta tuli pikku apulainen.” (MOOTT, 178)

Kirjoittaja harmittelee oman roolinsa typistymistä apulaisen tehtävään. Talon suunnittelu ja hankintapäätöksissä molemmat olivat mukana tasavertaisina kumppaneina, mutta rakentamisen käynnistyessä roolit muuttuivat. Kirjoittaja jatkaa viittaamalla muihin rakentajiin:

”Monet talon rakennuttajat sanovat, että työnjako on selkeä, kun mies hoitaa talon rakentamisen ja nainen sisustamisen. Minusta se kuulostaa ikävältä.

Vaikka Timo hoitaa paljon suuremman osan raksaan liittyvistä töistä, olisi sääli, jos en tietäisi, mitä ne työt ovat. Sisustusmateriaaleja en missään tapauksessa halua päättää yksin, ja ihan pian jonain iltayönä otan puheeksi verhot ja vaatekaapit.” (MOOTT, 179)

Nainen siis tunnistaa ikiaikaisen sukupuoliroolijaon, mutta kiistää sen koskevan heitä. Samalla katkelmassa kuitenkin todetaan, miten mies tekee suurimman osan töistä ja nainen miettii verhoja ja vaatekaappeja. Aivan kuin rakentaminen prosessina jollakin tavalla ajaisi pariskunnat takaisin perinteisiin rooleihin.

Samanaikaisesti rakentamista kuvataan aineistossa prosessina, jossa miehet löytävät todellisen miehuutensa:

”Mutta Tiina sanoo sen sijaan: ”kato kuule, se on vähän näin, että joka mies haluaa talon tehdä. Ne pitää sitä jotenkin miehuuden mittana. Kaikki ei vaan osaa. Meillä on sellaiset miehet, jotka osaa. Annetaan niiden näyttää. Meidänkin Raimo oli tosi innoissaan, oikein loisti ja säteili koko vuoden. Niin, vuoden. Sen se ottaa.” (OTJT, 11)

Oma tupa ja takka-teoksessa ystävätär kuvaa rakentamisesta sivuun jättäytymistä vaimon rakkaudellisena eleenä. Rakentaminen näyttäytyy miehuuden mittana, jossa todellisten kykyjen on mahdollista päästä esiin.

Myös Mistä on omat talot tehty- teokset toinen kirjoittaja näkee rakentamisen vaikuttaneen suotuisasti mieheensä:

”Ville on hyvä mies ja ihana puoliso, mutta etenkin raksahankkeen alkuaikoina minä olen ollut niin sanotusti vetovastuussa.

Ville ei ole käynyt armeijaa, mutta hän on käynyt raksan. Jotkut sanovat, että armeija tekee miehen. Kyllä talo hoitelee saman asian – jos näin halutaan ylipäättään puhua. Kun nyt muutaman kuukauden jälkeen katselen Villen otteita, voin vain ihailla. En tiennytkään, että hän noin roheasti lyö naulan seinään tai en uskonut hänen suhtautuvan kevyesti parin millin heittoihin.” (MOOTT, 157.)

Katkelma alkaa naisen maininnalla siitä, miten hän on vastannut rakennusprojektin suunnittelusta. Asia ilmaistaan pehmentetysti käyttämällä ilmausta ”niin sanotusti”, aivan kuin päätöstenteot ja projektin toimeenpano ei sittenkään olisi näyttäisi olevan aivan yksin hänen vastuullaan. Samoin lauseen aloittaminen sillä, että Ville on hyvä mies ja ihana puoliso pehmentää ilmausta ennen merkityksen täysin kääntävää ’mutta’-sanaa. Katkelmassa tuodaan ilmi myös se, että puoliso ei ole käynyt armeijaa. Kuvasto on siis hyvin perinteinen, armeijan kykyyn tehdä pojista miehiä tunnutaan uskovan tässäkin kotitaloudessa. Seuraavaksi todetaan, että omakotitalon rakentaminen hoitaa saman asian ja annetaan miehekkyydestä vielä esimerkit. Miehekkyyttä osoittaa suuripiirteinen suhtautuminen mittojen pieniin heittelyiden ja varma naulaaminen. Katkelma onkin osoitus omakotitalon rakentamisen materiaalisesta, pakottavasta voimasta. Rakennusprojekti sysää perheen prosessiin, jossa ennen kirjoittajan ennen rakennusvaihetta arvostamansa ominaisuudet, kuten siviilipalveluksen suorittamisen ja kyky olla sensitiivisesti parisuhteessa, eivät rakennusaikana olekaan yhtä merkittäviä. Koska talo on saatava rakennetuksi, on nykyaikaiset sukupuolisensitiiviset roolit heitettävä nurkkaan ja tartuttava menneisyyden sukupuolitapaisuuksiin. Kirjoittaja

jollakin tasolla ymmärtää siirtymän kiusallisuuden, sillä toteaa mieheksi tulemista käsitellessään ”jos näin halutaan ylipäättään puhua”. Katkelmassa mieheys on jotakin, jollaiseksi pitää tulla joko armeijan tai rakentamisen myötä. Omakotitalo siis saa ennen niin modernin ja tasa-arvoisen pariskunnan tukeutumaan perinteisiin sukupuolirooleihin. Kappale on teoksessa vielä otsikoitu ’Miehen työksi’ eli työnjako on kyseenalaistamaton.

Samaan miehiseksi mieheksi tulemisen prosessiin viitataan vielä myöhemminkin teoksessa:

”Yksi työtoveri hämmästyy kuitenkin, kun rakentamistouhotusta on jatkunut vuoden. Hän sanoo huomanneensa, että Villekin on reipastunut. Tunnen heti hirmuista syyllisyyttä. Niinpä niin, minähän se olen, joka veti koko perheensä väkisin tähän jamaan, Ville on aina inhonnut keskeneräisiä projekteja, ja miksi muuksi tätä hanketta voisi kutsua? Työkaverin sanojen tarkoitus on kuitenkin rohkaiseva. Hänen mielestään Ville on petraantunut, ja minäkin keuhun, että kyllä viimeistään naulaustalkoissa tuli selväksi, kummalla vasara pysyy kourassa.” (MOOTT, 194)

Katkelmassa työkaveri kehuu, miten puoliso on reipastunut, viitaten siis siihen, että mies ei ole ollut reipas ennen. Samalla nainen tuntee syyllisyyttä siitä, että hänen omakotitalohaaveensa on sysännyt miehen tähän muutokseen. Haluamalla itse rakennetun talon nainen on ikään kuin pakottanut miehensä omaksumaan perinteisen miehen roolin ja hankkimaan rakentamisessa tarvittavan osaamista.

Samankaltainen asetelma sukupuoliroolien suhteen on myös *Oma tupa ja takka-*teoksessa. Katkelmassa suomea taitamaton ja putki- ja sähkötöistä mitään tietämätön puoliso opiskelee iltaisin piirustuksia samalla kun vaimo katsoo vieressä tv:tä.

”Martin opiskeli piirustukset ulkoa, sähköt ja putket. Mukavaa iltalukemista. Itse tuijotin Ally McBealia ja Sinkkuelämää, hän istui toisella sohvalla ja tavasi piirustuksia. Tekninen sanakirja vierellään. Ja välillä kyseli minultakin. Siitä se ei varmaan tullut hullua hurskaammaksi mutta jollakin keinolla ne yhtä suttua olevat kuvat avautuivat hänelle kuin riimukirjoitus tutkijalle. Tämä oli sitä mukavaa yhdessäoloa. Laatuaikaa.” (OTJT, 65.)

Tässäkin päädytään perinteiseen roolijakoon, vaikka myös vaimo olisi voinut opetella piirustuksia tulkitsemaan. Katkelma kuvaa myös sitä valtavaa tiedon määrää, jota ensimmäistä taloan rakennuttava joutuu omaksumaan. *Samalla kuvataan normaalien perhesuhteiden tai parisuhteessa olemisen tapojen tauottamista rakennusprosessin ajaksi.*

Rakennusvaihe on ennen kaikkea materiaallinen projekti, joka edellyttää käytännön tekemistä. Modernin tietotyöläisen Excelissä ilmiänsä saavat projektinhallintataidot eivät enää riitäkään. Mikään ei kuitenkaan määrää, että vasaraan tarttuisi juuri perheen mies. Tämän selittää ne kulttuuriset konventiot, joissa omakotitalo ja perinteinen ydinperhe on niin tiukasti yhteen kiedottu. Parisuhteessa solahdetaan perinteiseen sukupuolitapaisuuteen, vaikka vasaran käyttö on kummallekin ollut aluksi yhtä vierasta.

Myös äidin ja naisen tehtävä korostui modernin ideologiassa. 1600-luvulta lähtien perhe oli nähty kotitaloutena, jota hallitsi isäntä. Tämä isän vallaksi tai patriarkaatiksi kutsuttu logiikka vaikutti niin perheeseen kuin poliittiseen järjestykseenkin, sillä valtion malli johdettiin isäntävaltaisen perheen mallista. Perheen yhteiskunnallisoituessa 1900-luvulla taas äidin rooli korostui. Äidin tehtäväksi tuli taata lasten terveys siivoamalla ja tuulettamalla koti taudinaiheuttajista ja liasta. (Yesilova 2009, 28, 35.)

”Illalla kodinhoitohuoneesta tulee paha mieli. Ajattelen äitiä, joka on vuosikymmenet kumarrellut pyykkikoriin lattianrajaan ja kurottanut pesuaineita ja perusvoiteita yläkaapeista. Hän on mankeloinut kaikki lakanat, työntänyt rullia huonolla selällään syväälle kaappiin ja laittanut silitettyjä sukia viiteen eri kasaan pienempien kodinhoitonurkassaan. Sitten minä saa kaiken tämän. Se ei ole oikein.” (MOOTT, 215)

Katkelmassa tytär muistaa edelleen ulkoa äitinsä kodinhoidon työvaiheet, sen mistä hän kurottaa pesuaineet ja perusvoiteet ja minne laittaa lakanarullat. Tekstissä kuvattu pieni kodinhoitonurkkaus muistuttaa 1920-luvulta lähtien käyttöön otettuja pieniä ja tehokkaita laboratoriokeittiöitä, jotka oli suunniteltu tehokkaalle ja elämästään vastuun ottavalle (nais)kansalaiselle. Kotitaloustyötä koskevaa keskustelua hallitsi funktionalismissa ajatus tieteellisestä hallinnasta (*scientific management*), jonka

mukaan työ tulee jakaa osiin, eriyttää, luokitella ja sarjallistaa. (Saarikangas 2002, 261–262.) Funktionalismi korosti naisen kotitaloustyön merkitystä siirtämällä keittiön ja kodinhuoltotilat asunnossa näkyvälle ja keskeiselle paikalle. Katkelmassa nainen iloitsee tilavasta kodinhoitotilastaan ja samalla suree oman äitinsä joutuneen työskentelemään ahtaissa tiloissa. Kodinhoitotila näyttäytyy tekstissä edelleen kiistatta naisen tilana, arkinen pyykinhuolto kuuluu naisille. Moderni asunnon tilajärjestys teki toisaalta koko asunnosta naisen tilaa ja sysäsi miehen samaan asemaan kuin vierailijat, passiivisesti istumaan olohuoneen nurkkaan (Saarikangas 2004b, 21). Samalla paradoksaaliseksi mikään ei ollut naisen omaa, yksityistä tilaa. Virginia Woolf (1980, 136) on kuuluisassa teoksessaan todennut naisen tarvitsevan oman huoneen. Modernismin tilajärjestelyissä lähimpänä naisen omaa huonetta oli keittiö ja pyykinhuoltotila. Katkelman naiskirjoittaja mieltää edelleen kodinhoitotilan omaksi huoneekseen eli jatkaa perinteistä sukupuolien välistä työnjakoa, jossa siivous ja etenkin pyykinhuolto kuuluvat naisten vastuulle. Edellä siteerattu katkelma osoittaa, miten sukupuolisten tilan käyttäjien suhteet jäsenyivät toisiinsa arkkitehtonisilla ja diskursiivisilla tasoilla. Asunto ja asuminen kantaa mukanaan tiukasti kulttuurisia ja historiallisia merkityksiä, eikä nykyajassa elävä omaa unelmataloaan suunnitteleva ole niistä vapaa. Arkkitehtuuri, tilan materiaalinen jäsentäminen kietoutuu niin tiukasti osaksi ideologisia ja kulttuurisia käytänteitä, että niitä on melkeinpä mahdoton paeta. Tämän vuoksi 2000-luvun haaveidensa omakotitalon suunnitelleelle naiselle kodinhoitotila on edelleen yhtä kuin naisen oma huone.

Materiaalisen asunnon ja sukupuolten välisiä suhteita jäsenetään myös kirjoissa. *Oho kallista kotia*-teoksessa lopussa omakotitalon rakentamisen mielekkyyttä perustellaan miehen viihtymisellä.

”Jotkut väittävät, että miehet viihtyvät huonosti kotona siksi, että koti on naisen valtakunta. Nainen ripustaa verhot ja ostaa matot, kattaa pöydän ja laittaa ruuan. Meillä viihdytään. Tuntuu, että emme saa tarpeeksi tästä uudesta kodistamme. Yhdessä tätä on rakennettu ja ihme olisi, jos se ei pitkän uurastuksen jälkeen olisi myös talon isännälle maailman tärkein paikka. Hyvä me!” (OKK, 131.)

Koti, jonka modernismi osoitti naisen tilaksi samalla kuin julkinen tila ja yhteiskunnallinen osallistuminen osoitettiin miehisen toimijuuden areenaksi, voi tuoda miehelle tyydytystä vain, jos sen on itse rakentanut. Katkelma heijastelee täten modernismin sukupuolijakoa. Naiselle osoitettiin kodin sisustaminen ja kotityöt, kun taas yhteiskuntaan osallistuminen muuten kuin kuluttamisen ja reproduktion kautta kuului miehiseen rooliin. Katkelmassa naisen tehtäviksi kuvataan verhojen ja maton valinta sekä ruuanlaitto viitaten näin siihen, että pöytään tuotu ruoka ja viihtyisäksi sisustettu koti ei voisi itsessään tuottaa iloa ja tyydytystä miehelle. Samalla katkelma osuvasti kuvaa sitä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa juuri omakotitalo, hartiapankkirakentamisen perinne ja onnellinen perhe-elämä on kytketty yhteen. Etenkin mies viihtyy kodissa vain, jos hän on sen itse rakentanut.

4.6 Rakentajien heimo ja kansallinen kuva

Tässä alaluvussa tarkastelen, millaista identiteettityötä omakotitalon rakentajat tekevät rakennusprosessin aikana ja miten he samaistuvat aiempien vuosikymmenten rakentajiin. Suomessa ei perinteisesti ole hyödynnetty asuntopolitiikan mahdollisuuksia, vaan on annettu markkinoiden yrittää ratkaista asumiseen liittyvät ongelmat. Jälleenrakennuskaudella asuntopolitiikkaa kuitenkin käytettiin, mutta se suunnattiin epätasa-arvoisesti vain parempituloisille. Aravalainoja ei aluksi myönnetty vähävaraisille eikä aravastandardin mukainen rakentaminen ollut taloudellisesti mahdollista muille kuin varakkaille. Tämän vuoksi omakotitalorakentaminen oli ainoa mahdollisuus työväenluokkaiselle väestönosalle, ja talot piti rakentaa hitaasti ja työläästi hartiapankilla oman palkkatyön ohessa. (Juntto 1990, 181–227).

Harjoitetusta passiivisesta asuntopolitiikasta tehtiin sotien välissä hyve muodostamalla kansallisen identiteetin pohjaksi kuva maata ja talonsa omistavasta sekä itsensä elättävän talonpojasta. Tällä korvenraivaajan myytillä voitiin turvallisesti pyrkiä eheyttämään luokkakonfliktin jakamaa yhteiskuntaa. Tätä kansallista myyttiä jatkojalostettiin jälleenrakennuskaudella, jolloin modernismin esteettinen niukkuus,

koruttomuus ja luonto yhdistettiin myyttiin sitkeästä ja köyhästä raivaajakansasta. Näistä aineksista rakennettiin 1950-luvun metsälähiöiden moraalis-ideologinen ihanne. Tähän agraarisen ympäristön ja aikakauden ihanteeseen yhdistyi myös porvarillisia hyveitä, kuten yksilöllisyys, omatoimisuus ja yritteliäisyys, ja näin tämä kansallinen kuva saatiin sopimaan myös kaupunkiympäristöön. (Heininen-Blomstedt 2013, 208.)

Suomessa omakotitalo on ollut leimallisesti joko työväenluokan omalla työllä hiljalleen rakentama tai sitten varakkaamman väen rakennuttama huvilatyyppinen talo. Yhtä kaikki omakotitalosta on luotu kansallisen identiteetin perusta. Aineistossa reflektoidaan laajasti myös tätä myyttistä, talonsa itse rakentavaa suomalaista sekä jälleen kerran sivutaan luokkanäkökulmaa.

”En halua liittyä siihen nikkarien rintamaan, joka aloittaa kovalla tohinalla, näännyttää itsensä ja läheisensä ja muuttaa keskeneräiseen taloon heti, kun saa kunnalta leiman paperiin. Se johtaa elämään roikkuvien johtojen ja ilmastointiputkien sekamelskassa. (K, 21).

Kotitehtävässä tunnistetaan tarkkaan edellä kuvattu korvenraivaajan perinne. Omakotitalo on perinteisesti rakennettu osa kerrallaan, palkkatyön ohessa ja tätä kokemusta rakennuttaja ei halua itselleen eikä perheelleen. Katkelma sisältää siten luokkakannanoton, sillä kirjoittajan ei taloudellisten resurssiensa ansiosta tarvitse muuttaa keskeneräiseen taloon tai rakentaa itse työnsä ohella. Sama tilanne ei ole kaikilla aineiston rakentajilla:

”Meidän alue oli ihan uusi. Ennen siinä kohtaa oli ollut valtava pelto, Temmon pelto. Joutomaata, savea ja heinää. Ja käärmeitä. Nyt yhtäkkiä oli Merin ja Ranen talo pystyssä, heitä meidän vieressä aloittivat maatöitään Heikki ja Liisamaria. Heitä vastapäätä Jore. Kaikki rakensivat yksin, ilman ammattilaisia. Ihailta täytyi. Joskus oli joku kaveri tai vanhempi auttamassa.” (OTJT, 39)

Katkelmaa on mahdoton lukea ilman miellelyhtymiä jälleenrakennusajan asuttamistoimiin ja suomalaiseen korvenraivaajamyttiin. Kirjoittaja kuvaa, miten tonttien tilalla on ennen ollut peltoa, ja korostaa sen karuutta ja jopa vaarallisuutta, sillä käärmeitäkin on heinän seassa. Jälleenrakennusajan ideologiassa korostettiin luontoyhteyttä. Perinteinen kivikaupunki nähtiin rappeuttavana, joten jopa

kaupunkimainen asumismuoto eli kerrostalot siirrettiin metsäisille alueille. Ajan arkkitehtuuriajattelussa ja kaupunkisuunnittelussa luonto nostettiin kaiken keskiöön. Moderni niukka muotokieli ja luonto liitettiin kansalaishyveeseen sitkeästä ja köyhästä korvenraivaajakansasta. Näistä aineksista muodostettiin jälleenrakennusajan moraalisis- ideologinen ihanne. Samalla aikakauden ideologia korosti perinteistä omin avuin pärjäämistä, jossa uutterat jälleenrakentajat saavuttivat unelmansa omakotitalosta raivaamalla tyyppitalonsa koskemattoman luonnon keskelle. Jopa luonnonläheiselle esikaupunkialueelle rakentamisen ajateltiin jalostavan kansalaisia ja synnyttävän syvempää sivistystä ja näin löytävän oman paikkansa uudenlaista kansakuntaa rakentavassa yhteiskunnassa. Omakotitalon ajateltiin siis synnyttävän isänmaanrakkautta. (Palomäki 2011, 303.) Kansalaisuus, korvenraivaajajenki eli itse pärjäämisen eetos sekä omakotitalo kytkettiin siis hyveellisen kansalaisuuden rakennusaineksiksi. Raivaamalla omakotitalonsa paikan villin luonnon äärelle kirjoittaja ikään kuin pääsee todellisen suomalaisuuden alkulähteille. Kirjoittaja samaistaa itsensä ja muut alueelle rakentavat tähän kansalliseen myyttiin. Samankaltaiset kokemukset synnyttävät myös yhteishenkeä:

”Kiva fiilis, tässä naapurustossa tullaan kyllä viihtymään, vakuuteltiin toisillemme. Neuvoja ja ohjeita vaihdettiin. Yksi tiesi tämän puodin, toinen tuon ekspertin, kolmannen pikkuserkku oli tehnyt tämän vaiheen noin tai näin. Intoa puhuttiin” (OTJT, 39)

Hartiapankkirakentaminen tarjosi jälleenrakennusajan suomalaisille mahdollisuuden saavuttaa unelmoimansa omistusasunto ja tätä kautta luokkanousu. Samalla se mahdollisti keskittyneen, yksipuolisen ja suuria voittoja tekevän rakennusalan ohittamisen. Katkelmassa kuvataan samankaltaista sankarirakentajan roolia, joka pyrkii ohittamaan rakennusalan sudenkuopat ja omalla neuvokkuudellaan löytämään edullisimmat hinnat ja luotettavimmat tekijät. Rakentajat edustavat kuvauksessa omaa heimoaan auttaen toinen toisiaan. Rakentamisen aikaansaamisesta yhteishengestä kerrotaan myös *Mistä on omat talot tehty*- teoksessa:

”Tilataksi tulee kuudelta. Se vie Timon, veljen ja neljä pystytysporukan miestä jäähalliin. Sieltä matka vielä jatkuu. Kun raahaan ruokaa ja kertakäyttöastioita pyöränsarvessa raksalta kotiin, olen hetken puhtaasti onnellinen rakentamisesta. Tähän on jo päästy ja se on jo jotain.” (MOOTT, 148.)

Katkelmassa kuvataan harjakaisten viettoa eli juhlaa, jota vietetään, kun rakentamisessa on päästy vesikatteeseen. Harjakaisissa talo on saatu ulkoisesti pystytetyksi ja säältä suojaan. Tekstissä on samalla jotain hyvin kansallisromanttista naiskertojan pyöräillessä kotiin eväät pyöränsarvessa keikkuen. Vain puuttuva kuvaus heinäpellon laidasta, sekä maininnat tilataksista ja jäähallista osoittavat tämän rakentajille niin tärkeän riitin ja välitavoitteen toteutumisen tapahtuvan nykyajassa. Kirjoittaja on vilpittömän onnellinen saavutuksesta, onhan hän ratkaissut monta haastetta ja ongelmaa tähän pisteeseen päästäkseen.

Korvenraivaajamyytin ja oman avuin pärjäämisen eetoksen merkittävydestä kertoo sekin, että se on toiminut kansallisen identiteetin rakennusaineena sukupolvesta toiseen. *Mistä on omat talot tehty*-teoksen kirjoittaja kuvaa oman lapsuudenkotinsa rakentamista:

”Koko teini-ikäni kuuntelin kyllästyneenä, kuinka isä kertoi lapsuudenkotini rakentamisesta 70-luvun alussa. Vuosi vuodelta hän oma osuutensa rakentamisesta kasvoi. Kun puhe nyt kääntyy meidän rakentamiseemme, tutut ja vieraat muistelevat innokkaasti, kuinka heinän talonsa nousi viisi tai viisitoista tai viisikymmentä vuotta sitten.

Ymmärrän heitä täysin. Minä aion tehdä juuri samoin.” (MOOTT, 194)

Tässäkin lainauksessa käsitellään korvenraivaajan myyttiä, mutta huumorin keinoin. Suomalaisuus on rakentunut hartiapankkimyytin varaan, johon voidaan nojata riippumatta siitä, onko rakentamisesta kulunut viisi vai viisikymmentä vuotta ja rakennuttajan oman työpanoksen määrästä riippumatta. Hartiapankkirakentamisen sankarillinen identiteetti on muodostunut niin voimakkaaksi, että sitä on melkein mahdoton paeta. Samalla kirjailija huumoria käyttämällä osoittaa ymmärtävänsä rakentajan sankari-identiteetin olevan kansallinen konstruktio. Tulkitsen tämän niin, ettei omakotitalon historiallinen painolasti pakottaa omaksumaan myös siihen liitetyn kulttuurisen merkityksen. Tämä ristiriita ratkaistaan huumorin avulla.

Rakentaminen on myös sukupolvikokemus:

”Kun talot ovat vasta harmaita laatikoita ja piha sekaisena puuröykkiötä, oma isä ja veljen vaimon isä repivät laudoista nauvoja ja pitävät sitten evästauon. He istuvat lankulla itseään korkeamman lautakasan edessä, syövät äidin tekemiä metvurstileipiä, jossa on paksusti voita ja sanovat toisilleen, että komeat talot näistä tulee. Kuvaan heitä videolla, koska haluan palata siihen hetkeen.” (MOOTT, 179)

Kuvauksessa ollaan suomalaisuuden ytimessä. Rakentaminen on niin sukupolvia kuin sukujakin yhdistävä kokemus. Samalla tehdään kaikille rakennuttajille ja apumiehille tuttua työtä, naulojen poistamista laudoista. Taloja koskevat keuhut taitavatkin oikeasti koskea jälkikasvua. Sukupolviasetelmat näkyvät myös rakentamisen historian muisteluina. Nykyaikaisten materiaalien ja rakennusmääräyksien soimaaminen saa kirjojen sivuilla paljon tilaa, ja toisaalta myös se, että rakentamisen laatu ei ole vuosikymmenten saatossa parantunut. Rakentamisen haasteiden selittäminen on myös sukupolvia yhdistävä kokemus:

”Väkisin tuli mieleen se kerta, kun joskus yli 30 vuotta sitten isä ja poika yhdessä purkivat muurarin tekemää hirveän näköistä julkisivumuurausta yhden toisen mäen päällä. Minä olin se poika. Eivät taida ainakaan jotkut asiat muuttua rakennusalalla edes 30 vuodessa! Kerroin tämän ukillekin illemmalla ja naurettiin asialle molemmat.” (SM, 64.)

Selviytymisstrategiana tälläkin kertaa on asialle nauraminen. Oman uutteruuden ja neuvokkuuden avulla selviytyminen toimii rakennuttajia yhdistävänä sukupolvikokemuksena.

Kaikkia ei suomalaiskansallinen sankarirakentajan myyttinen rooli kuitenkaan houkuttele: ”Vantaalla olisi kyllä tarjolla monta muutakin, selvitettiin ilmeisen pitkästyneille nuorille. Hehän eivät olleet rakentajia, eivät sielultaan eivätkä ruumiiltaan, ilmaisi Paavo asian.” (OTJT, 19.) Katkelma kuvaa tilannetta, jossa kerrotaan aikuistuneelle lapselle ja tämän puolisolalle tontin metsästyksen vaiheista. Nuori pari ei vävyajan tarkkanäköisen luonnehdinnan mukaan identifioitu talonrakentajiksi. Tämä vävyn määritelmä itsestään ja puolisostaan valottaa myös osaltaan modernia korvenraivaajamyttiä. Talonrakennus edellyttää rakentajan ruumista ja sielua eli sitä,

että on valmis hyväksymään uhraukset pitkien työpäivien ja hartioita painavan taloudellisen taakan muodossa.

Rakentamiseen ryhdytään oman asumistason parantamiseksi, ja oma unelmatalo kytketään onnelliseksi tulemiseen:

”Tässä sitä nyt sitten istuskeltiin, vasta valetulla terassilla. Äitienpäivä ja kevät alullaan. Tuskin olin edes huomannut hiirenkorvia tänä vuonna. Omituinen ahdistus käänsi sielua, korvensi oikein. Ihan päinvastoin olisi pitänyt olla, sydän täynnä onnea, kevättä.” (OTJT, 7.)

Oma tupa ja takka-teos alkaa kuvauksella siitä, miten rakentaminen ei tuonutkaan onnea vaan suuren ahdistuksen. Ahdistus johtuu rakentamisen ylittyneestä kustannustasosta, siitä että pariskunta päätyi kokemattomana ja hollantilaisen puolison osalta kielitaidottomanakin hankkeeseen, joka lopulta koitui aivan liian kalliiksi. Sama kirjoittaja katselee myöhemmin samalla alueella rakennusprojekteja aloittavia perheitä ja pohtii, kertoisiko heillekin että sankarirakentajan ideaali on vain myytti:

”Yhdet olivat päivällä siellä uudella tontillaan piknikillä, toiset otti kuvaa pikkupojastaan seisomassa tontin kyltin vieressä. Ne on samoissa ajatuksissa, kuin me vuosi sitten. Haaveita ja unelmia. Menisikö neuvomaan? Pilaisiko ilon?” (OTJT, 35)

Miten aineistoni rakentajille sitten lopulta kävi? *Oho kallista kotia*-teoksessa viimeisessä luvussa kuvataan, kuinka kirjoittaja ihailien katselee miehensä kätten jälkeä ja arvostaen kuvailee, kuinka puoliso on lähes yksin rakentanut koko talon (OKK, 130). Rakennuttamisesta tuli siis voimauttava ja jopa perhettä lujittava kokemus, josta myös seuraava katkelma kertoo:

”Muistelen Annalle: » Meitä nauratti, kun ensimmäistä kertaa naksautit valot päälle raksan kattoon.» »Ja tuntui hienolta aukaista väliaikainen ovi, kun vastassa oli kylmyyden sijaan lämpö», Timo sanoo. »Muistatteko, miten hauskaa meillä aina oli kylpyhuoneosastolla?» tytär kysyy.” (MOOTT, 260.)

Rakentamisen virstanpylväät koettiin katkelmassa perheenä, ja raskaan raatamisen lisäksi mukaan mahtui myös leikkisiä hetkiä.

5. Lopuksi

5.1 Johtopäätökset

Olen tässä tutkielmassani kysynyt, millaista modernia ja millaista kansalaisuutta omakotitalo representoi, eli miten yhteiskunnalliset luokkarakenteet, sukupuoliroolit ja tuottava valta kytkeytyvät omakotitalon käsitteeseen. Omakotitalon käsite on modernismin tuotos, sen synty niveltyy puutarhakaupunkiaatteeseen, joka taas syntyi vastaliikkeenä nopealle kaupungistumiselle.

Suomi sekä jälleenrakennettiin sotien jälkeen ja että samalla modernisoitiin omakotitalojen avulla. Tyyppitalot merkitsivät sekä uudenlaista parempaa asumista että samalla representoivat modernia yhteiskuntaa. Ne edustivat sotien jälkeistä tulevaisuusoptimismia. Tyyppitalot toimivat myös siltana agraarin asumisen ja yhteiskuntajärjestyksen sekä uuden modernistisen asumisen mallin välillä. Tarkastellessa suomalaisen asuntopolitiikan sekä toisaalta modernismin juuria omakotitalon monenlaisia merkityksiä alkaakin paljastua. Ensinnäkin suomalainen asumisen ja asuntopolitiikan historia on luokkaristiriitojen sävyttämää. Toiseksi modernismi operoi sääntelyn ja kurivallan kautta.

Asumisella ja luokkaeronteolla on Suomessa oma poliittinen historiansa. Anneli Juntto on osuvasti todennut, että suomalainen asuntopolitiikka on ei-puuttumisen politiikkaa (Juntto 1990, 16). Markkinoiden on ajateltu kykenevän itsenäisesti ratkaisevan asuntomarkkinoiden pulmat. Asuntopolitiikka on aktivoitunut vain ajanjaksoina, jolloin väestökasvu on ollut erityisen heikkoa. Oikeisto vastusti ja hankaloitti asutuslakeja maaseutuköyhälistön asuttamiseksi ja myöhemmin jälleenrakennuskaudellakin. Lisäksi rintamamiestalon saaminen oli sidottu luokkaan, sillä tontin, lainan ja rakennuspiirustukset sai vain perheellinen ja ruumiillista työtä tekevä rintamamies. Asuntopolitiikalla korvattiin pitkään muualla Euroopassa käytettyä sosiaalipolitiikkaa, ja tämä on osaltaan ollut synnyttämässä kulttuurillemme ominaista itsejärjäämisen eetosta.

Modernismilla voidaan lisäksi nähdä olevan hallinnallisia, kuriin liittyviä merkityksiä ja asumista on käytetty erityisesti uusintamisen työkaluna. Asuminen ja asunto ei suinkaan ole vapaata ja yksityisen sfäärin kuuluvaa, ja se on viimeistään 1900-luvulla valjastettu yhteiskunnan osaksi ja siten sääntelyn kohteeksi. Nukkumisjärjestelyt, kodin siisteys, ruuanlaiton ja ruokailun tavat sekä lasten tilat ja jopa leikki ovat olleet tiukasti säädeltyjä. Tämä sääntely on kytketty kansalaisuuteen, luokkaan ja sukupuoleen. Sääntely on alussa kohdistunut erityisesti työväenluokkaan, joka nähtiin moraalisesti rappeutuneena. Fyysinen lika, tieteen ja mikroskoopin löytämät bakteerit sekä moraalinen löyhäperäisyys kytkettiin yhteen. Porvaristo ja sitä seurannut uusi keskiluokka tekivätkin luokkaerontekoa ja konstruoivat omaa asemaansa juuri saippuan avulla.

Kansainvälisestä modernismista kumpuavat uudet asumisen ihanteet olivat näennäisen luokattomia. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta järkytys johti haluun luoda uusi, tasa-arvoisen ja moderni yhteiskunta. Modernismin kautta muodostettava uusi uljas ihminen syntyi uuden asunnon ja uudella tavalla järjestetyn yhteiskunnan kautta. Tähän sääntelytyöhön valjastettiin niin sosiologit, kuin tilastotieteilijät ja maisema-arkkitehditkin. Modernismi ja omakotitalo kytkettiin Suomessa vielä erityisellä tavalla yhteen. Esimerkiksi Ruotsissa modernismi sai ilmiänsä lamellitaloina, mutta täällä se näkyi ensisijaisesti maaseudulle rakennettuina tyyppitaloina. Suomessa modernismiin liitettiin vielä omat merkityksensä, sillä modernien talojen valkoiset julkisivut ja valoistat tilat valjastettiin tasavaltaisen, oikeistolaisen Suomen airueeksi.

Suomessa, jossa voimakkaat luokkaristiriidat olivat saaneet verisen ilmaisunsa vuoden 1918 sisällissodassa, omakotitaloa käytettiin lieventämään näitä luokkaristiriitoja. Tämän valjastamisen välineenä käytettiin suomalaista korvenraivaajamyymiä. Oman kotitalon rakentaminen itse ja usein vielä kiviselle metsämaalle valjastettiin kunniallisen kansalaisen tehtäväksi, se oli sankaruuden mitta. Luokkakytkentöjen lisäksi omakotitalo linkitettiin myös sukupuolten rooleihin. Sekä funktionalismissa että Suomessa erityisesti

jälleenrakennuskaudella omakotitalo valjastettiin erityisesti lapsiperheiden kodiksi ja suuresta lapsiluvusta tehtiin kunniallisen kansalaisuuden mitta.

Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta tyrmistyksestä kummunnut modernismin utopia pyrki luomaan uuden, tasa-arvoisemman yhteiskunnan. Muutos tehtiin niin tilaa kuin ruumista muokkaamalla. Modernismi teki kodista yksityistä aluetta, mutta samalla paradoksaalisesti ulotti yhteiskunnallisen säätelyn kotiin. Moderni asunnon tilajärjestys ylläpiti ja uusinsi sukupuolirooleihin liitettyjä merkityksiä. Se teki kodista naisen työpaikan ja miehen lepopaikan. Miehele jätettiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen areena kun naiset taas valjastettiin moraalisen kunniallisuuden ylläpitäjiksi.

Olen tässä työssäni kysynyt, miksi juuri omakotitalolla on suomalaisessa kulttuurissa niin merkittävä asema? Oma koti ja maatilkku on ainakin 1800-luvulta asti merkinnyt suomalaisille ainakin haavetta luokkanoususta ja toivetta köyhyydestä vapautumisesta. Omakotitaloaatteen avulla liennytettiin yhteiskunnan eheyttä uhanneita luokkaristiriitoja. Samalla sitä käytettiin sosiaalipolitiikan korvikkeena ja paradoksaalisesti sidottiin ihmisiä köyhyyteen, sillä usein pientilat eivät kyenneet tuottamaan perheelle riittävää elantoa. Korvenraivaajan kuva nostettiin kansalliseksi ihanteeksi, ja myöhemmin tähän myytiin liitettiin vielä porvarillisia ihanteita kuten yritteliäisyys. Korvenraivaajamyytti uusinnettiin jälleenrakennuskaudella kun siirtoväen ja rintamasotilaiden asuttaminen tuli ajankohtaiseksi. Samalla hartiapankilla rakentaminen mahdollisti omakotitalon rakentamisen, vaikka lainaa talon rakentamiseen ei olisi saanutkaan. Arkkitehtien piirtämät tyyppitalot ja kerrostaloasunnot toivat myös uuden ajan mukavuudet myös tyväestön ulottuville.

Modernismiin sisältyi kansalaisten tuottamisen aspekti ja nykyaikainen hygieeninen mutta askeettinen koti liitettiin hyveelliseen kansalaisuuteen. Aineistoni talon rakennuttajat nojaavatkin edelleen vankasti modernismin ihanteisiin unelmataloan suunnitellessaan. Avoimet tilaratkaisut, luonnonläheisyys, luonnonvalo, esteettömät näkymät ja modernistinen muotokieli edustivat aineistoni nykyrakentajille ainoaa

oikeaa rakentamisen tapaa. Kirjoittajat osoittivatkin tuntevansa modernistisen arkkitehtuurin perinteen. Funktionalismin tuntemuksella osoitettiin sekä hyvää kulttuuritahtoa että rakennettiin hyveellistä kansalaisuutta.

Hyveellisen kansalaisuuden lisäksi rakentamiseen ja etenkin sisustusvalintoihin linkittyi aineistossa myös tarkkanäköisiä luokkaerontekoja. Sisustusvalinnoilla kirjailijat määrittelivät omaa asemaansa luokkakentässä. Näennäisesti yhtenäisen keskiluokkaisen aineiston sisällä näkyy erottautumista, toiset identifioivat itsensä alempaan keskiluokkaan vaatimattoman ja koruttoman sisustusmaun kautta sekä sisustamalla itse. Toisaalta aineistossa hyödynnettiin myös sisustussuunnittelijoita ja tavoiteltiin ylellistä tyyliä, ja tällä tavalla pyrittiin kiinnittymään osaksi ylempää yhteiskuntaluokkaa.

Aineistoni nykyajan sankarirakentajat kamppailevat myös keskittyneen rakennusalan käytäntöjen sekä mahdottomiksi venyvien kustannusten puristuksessa. Asumisen ja varallisuuden tiivis yhteys tulee rakennuttajille karulla tavalla ilmi jo tonttia etsiessä, ja viimeistään talotehtaiden kanssa asioidessa piilotetut kustannukset ja tarjouksista puuttuvat työvaiheet tulevat tutuiksi. Samalla rakennuttajat kohtaavat hankaluuksia myös työmaalla, kun timpurit ja muut työntekijät sanelevat omat sääntönsä sekä huijaavat urakkasopimuksissa. Työmaan kamppailuissa korostuvat luokkaristiriidat ja työntekijöiden kunniantunnon ylläpitäminen. Näissä työmaalla käytävissä työntekijän ja tilaajan välisissä sanattomissa neuvotteluissa ensi kertaa taloa rakennuttavat kirjoittajat jäävät auttamatta toiseksi. Välillä happamiltakin tuntuvista tappioista selvittää omaan keskiluokkaiseen ja koulutettuun identiteettiin turvautumalla sekä rakennusmiehet järjen sääntöjä noudattamattomiksi muukalaisiksi toiseuttamalla.

Omakotitalolla on myös materiaalista voimaa, joka kutsuu tietynlaiseen elämisen tapaan ja vaikeuttaa toisia. Tämän saavat kokea myös aineistoni omakotitalon rakennuttajat, jotka kaiken uurastamisen keskellä huomaavat omaksuneensa perinteiset sukupuoliroolit. Teoksissa rakennusprojektiin ryhdytään yhdessä, mutta rakentamisen

edetessä fyysinen rakennustyö jää miehille ja naisten osaksi jää sisustusvalinnoista päättäminen sekä lasten ja kodin hoito. Funktionalismin hellimät sukupuoliasetelmat, jotka näkyivät modernin asunnon tilajärjestyksessä, vaikuttavat nykyrakentajienkin käsityksiin tilojen käyttötavoista. Omakotitalon materiaallinen voima näkyy myös siinä, miten aineiston kirjoittajat alkavat käsitteellistää miehen rooliin ja sen, millaista on oikeanlainen miehisuus. Tästä historiallisesta painolastista johtuen mieheyden ja naiseuden muotti koetaan aineistossa niin kapeaksi, että kirjoittajilla on hieman vaikeuksia mahduttaa itseään siihen. Aineistossa käsiteltiin myös omakotitalon ja lapsiperheen tiivistä, historiallisesti rakentunutta sidosta. Teoksissa kuvattiin sitä, miten lapset joutuivat leikkimään työmaalla ja sopeutumaan loputtomiin rautakauppareissuihin. Samalla rivien välissä pohdittiin sitä, onko talonrakentamisen vaiva ja korkeat kustannukset sittenkään kaikkien uhrausten arvoista.

Rakennusprosessin vaativuudesta ja sen mukanaan tuomista uhrauksista selvittiin aineistossa identifioitumalla hartiapankkirakentamisen perinteeseen ja korvenraivaajan myyttiin. Nämä 1900-luvulla suomalaisen yhteiskunnan käyttövoimiksi valjastetut ideaalit vaikuttavat aineiston rakennuttajien mielessä edelleen, ja auttoivat selviytymään pettymyksistä ja takaiskuista. Rakentaminen koettiin aineistossa myös sukupolvia toisiinsa yhdistävänä tekijänä, sillä samat karvaat kokemukset keskittyneen rakennusalan kanssa toimimisesta ja suuret taloudelliset uhraukset toistuivat sukupolvesta toiseen.

Aineistosta piirtyy esiin monia kahtiajakoisuuksia. Rakennusprosessin ja valmistuneen talon sisustamisessa näkyy toisaalta kuluttamisen velvoittavuus ja toisaalta taas ylenpalttiseksi katsotun kuluttamisen paheellisuus. Itse kirjoittajat taas samaistuvat joko työväentaustaisten hartiapankkirakentajien ketjuun tai ylemmän keskiluokan ja porvariston huvilan rakennuttajien perinteeseen. Vaikka aineisto kertookin näennäisen yhtenäisestä keskiluokasta, paljastuu sen sisältä kuitenkin selkeitä luokkaerontekoja ja eroavaisuuksia. Yhtenäistä, samat arvot ja samat kulutusmahdollisuudet jakavaa keskiluokkaa ei aineistosta löydy.

Olen tässä työssä pyrkinyt kuvaamaan asumisen monimutkaista kenttää hahmottamalla toisaalta asuntopolitiikan ja Suomen historian käännteitä, jotka polkuriippuvuuden kautta vaikuttavat nykyajan asumiseenkin. Toisaalta olen kuvannut modernismin näennäisen luokatonta uuden uljaan yhteiskunnan luomisprosessia, jossa moderni kansalainen synnyttiin kotia ja asumista muokkaamalla. Vaikka olen foucault'laiseen tutkimusperinteeseen nojaten tarkastellut asumista osana vallan kenttää, ei tämä kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö asukkailla olisi mahdollisuus itse muovata elämäänsä, asumistaan ja perhesuhteitaan. Vaikka omakotitalolla on materiaalista voimaa, ei se kuitenkaan ole pakottavaa voimaa. Pikemminkin modernismin muovaama asunto ja etenkin omakotitalo kutsuu elämän tietyllä tavalla. Omakotitaloa voi toki hahmottaa modernismin viitekehyksen ulkopuoleltakin, mutta se ei ole aivan helppoa. Tulkintani mukaan aineiston kirjailijat tunnistivat nämä moninaiset historialliset ja kulttuuriset merkitykset, ja käyttivät huumoria ja itseironiaa paikantaessaan asemaansa näiden merkitysten ristitulessa.

5.2 Pohdinta

Tämän opinnäytteen kimmokkeena on ollut kiinnostukseni rakennettua ympäristöä ja etenkin omakotitaloa kohtaan. Suomi on tunnetusti kodinomistusyhteiskunta ja omakotitalo on edelleen asumisbarometreissä suomalaisten yleinen toive. Samalla omakotitalo nähdään asumisuran huipentumana. Tarinat viimein saavutetusta toiveiden omakotitalosta täyttävät sisustus- ja naistenlehtien sivut, talonrakennus on oman Instagram-tilin arvoinen asia, omakotitaloasumista markkinoivat Asuntomessut keräävät kävijöitä vuosi toisensa perään ja edelleen ilmestyy samankaltaista talonrakentamisesta kertovaa kirjallisuutta kuin 2000-luvun alkupuolella ilmestyneessä aineistossani. Omakotitalo on siis haave, joka edelleen meidän suomalaisten mielissä elää. Itsekin sellaisessa asun ja lapsiani kasvatan.

Suomalaisessa yhteiskunnassa omakotitalossa asuminen on ollut keskiluokallekin pitkään mahdollista, mutta tilastot osoittavat, että 2000-luvulla omakotitaloasuminen

on kaupungeissa alkanut karata keskiluokan ulottumattomiin. Aineistossani rakentamisen korkeaa hintatasoa käsiteltiin laajasti ja kustannuksissa pyrittiin omatoimisella rakentamisella säästämään. Aineistoni rakentajat vertasivatkin itseään jälleenrakennuskauden hartiapankilla rakentaneisiin suomalaisiin ja mielsivät itsensä osaksi oman talonsa itse rakentaneiden sukupolvien mittaista ketjua.

Alussa lainattu arkkitehti ja dosentti Heikki Kukkonen sitaatti kuvaa kiintoisasti sitä, miten suomalaisten passiivisen asuntopolitiikan, Suomelle tyypillisen asunto-osakeyhtiömallin sekä rakennusliikkeiden keskittyneen aseman myötä Suomesta on muodostunut ylihintaisten ja huonosti suunniteltujen lähiökerrostaloasuntojen luvattu maa. Rakentamisen huono laatu on vakituisena aiheena valtakunnan sanomalehdissä. Samalla ilmastovastuun kantamisella on perusteltu aiempaa tiiviimpää ja ahtaampaa rakentamista – mikä ainakaan ei ole nostanut asumisen koettua laatutasoa. Kukkonen viittaa myös Suomen myrskyisään historiaan sekä kiintoisasti sosiologien kylmänviileään suhtautumiseen asumisen monitahoiseen kysymykseen. Asumisuran käsite ei siis Kukkonen mielestä aivan taida olla selitysvoimainen kuvaamaan sitä, mitä kaikkea omakotitalo suomalaisille merkitsee.

Eija Hasu on väitöskirjassaan todennut artikkelimuotoisen asumisen tutkimuksen haasteena olevan sen, että merkkimäärältään rajoitetut ja tiettyyn näkökulmaan rajatut artikkelit eivät edistä asumisen syvällistä ymmärtämistä (Hasu 2017, 20). Työn kuluessa omakotitalo on osoittautunut moniulotteiseksi ja monimutkaiseksi käsitteeksi, joka sisältää monenlaisia latautuneita merkityksiä. Kuten työni alussa totesin, tämä mysteeri on pitänyt minua otteessaan dekkarin tavoin. Jotta tätä arvoitusta voi valaista, on ollut pakko tarkastella omakotitalon moninaista historiaa. Tämä omakotitalon kaleidoskooppinen luonne on kuitenkin käsillä olevan opinnäytteen laajuuden huomioiden johtanut väistämättä osa-alueiden pinnalliseen tarkasteluun. Tämän asian kanssa olen tätä työtä tehdessä kamppailnut, mutta samalla olen kokenut tämän lähestymistavan välttämättömäksi. Esimerkiksi Suomelle ominainen osakeyhtiöjärjestelmä ja sen vaikutukset suomalaiseen asuntopolitiikkaan sekä

asuntomarkkinoihin, aravajärjestelmän ja 1960- ja 1970-lukujen lähiörakentamisen tarkempi kuvaaminen, rakennusliikkeiden keskittyneisyys ja maallemme ominainen malli, josta suunnittelusta, rahoituksesta ja rakentamisesta vastaa yksi ja sama taho on pitänyt rajata työn laajuuden huomioon ottaen pois - vaikka ne kaikki osaltaan selittävät omakotitalon erityisiä merkityksiä. Omakotitalon kaleidoskooppimaisen luonteen kaikki puolet eivät siis varmasti ole vielä paljastuneet. Tutkimustyötä voisikin jatkaa laajemmalla aineistolla ja keskittyen syvällisemmin kuhunkin työn osa-alueeseen.

Perustellusti voidaan kysyä, onko asuntopolitiikan historiallisilla käännteillä, arkkitehtuurin modernismilla, 1930-luvulla luodulla kotikultilla tai korvenraivaajan myytillä ja hartiapankkirakentamisen perinteellä enää mitään selitysvoimaa 2000-luvun omakotitalorakentajien kokemuksia tarkastellessa. Voidaan myös pohtia, onko Kirsi Saarikankaan ja osin Anneli Juntonkin käyttämä Foucault’lainen näkökulma asuntoon ja asumiseen linkitetystä kontrollista liioiteltu? Eivätkö 2000-luvun individualistisen kulttuurin aikakautena ihmiset ovat täysin vapaita kaikista asumisen perinteistä?

Aineistoani tarkkaan lukemalla vastaan, että ei. Tarkastelemieni talon rakennuttamista käsittelevissä teoksissa asumista ja talonrakennusta käsitteellistään tavoilla, joita on mielestäni mahdotonta ymmärtää ilman konnotaatiota suomalaiseen asumisen ja omakotitalon historiaan. Kaikesta moderniudesta huolimatta emme edelleenkään elä tyhjiössä, vapaina valitsemaan millaisen asumisen mallin ja perhemuodon tahansa. Aineisto osoittaa, että asumisen kytkennän luokkaan, kansalaisuuteen ja sukupuoleen ovat jäljitettävissä myös nykyaikaa käsittelevässä aineistossa.

Nykyajan omakotitaloa olisikin syytä tutkia tarkemmin, laajemmalla aineistolla. Suomalaisen kotikultin lisäksi omakotitalo ja asuminen edustaa myös kulutuskulttuurin historiaa, se on porvarillisen projektin kuva. Sen lisäksi omakotitalo on myös sukupuoliroolien historiaa, sillä omakotitaloliikkeessä naisen paikka oli kotona ja kuluttamassa kun taas miehelle jätettiin yhteiskunnallisen vaikuttamisen areena. Koti ja erityisesti omakotitalo on myös väestön tuotannon paikka. Väestön uusintamista ja

seksuaalisuutta on voimakkaasti säädelty juuri kodin käsitteen ja asunnon tilajakoon vaikuttamalla.

Anneli Juntto on todennut, että tasa-arvon edistäminen on suomalaisessa asuntopolitiikassa nähty tarpeettomana tavoitteena, vaikka se on kansainvälisesti ollut asuntopolitiikan merkittävä tehtävä (Juntto 1990, 16). Ehkä omakotitaloa voikin pitää paitsi jälleenrakennuksen symbolina, niin myös tasa-arvon instrumenttina. Se tarjosi työväenluokalle ainoan keinon saavuttaa hyvän asumistason, sillä aravalainoitus oli suunnattu vain parempituloisille. Kuuluisa hartiapankki, jolla tämäkin työ on otsikoitu, tarjosi sitä mahdollisuuden luokkanousuun, mutta vaati suuria uhrauksia. Kuten aineistoni nykyrakentajia koskeva aineisto kertoo, on hartiapankki jättänyt kansalliseen kulttuuriin syvät jäljet. Se on tarjonnut mahdollisuuden saavuttaa unelma omasta kodista. Samalla hartiapankki oli vallankäytön instrumentti. Korvenraivaajamyytin ja omin neuvoin pärjäämisen eetoksen korostamisella kansalliseksi ideaaliksi vähennettiin sosiaaliavustusten kysyntää, joihin sodasta toipuvalla köyhällä Suomella ei ollut varaa. Hartiapankki on osoitus myös oikean pankin eli suomalaisen luotonantojärjestelmän valuvioista. Pitkään käytössä ollut aravajärjestelmä ei edistänyt asumisen tasa-arvoa, vaan mahdollisti vain ennestäänkin hyvätuloisten asutokulutuksen parantamisen.

Kuten jo edellä totesin, tässä työssäni hahmottama asumisen kehikko on verrattain monimutkainen työn laajuuteen nähden. Toisaalta nostan esiin suomalaista poliittista, luokkaristiriitojen sävyttämää historiaa sekä asuntopolitiikkaa. Toisaalta taas kuvaan modernismin kontrollivallan sekä tilajärjestelyjen, sukupuolen, kansalaisuuden ja luokan monimutkaisen kudelman. Työn laajuuteen nähden toinen näkökulmista olisi varmasti voinut riittää, mutta aineistoni analyysi olisi jäänyt vajaaksi ja omakotitalon kaleidoskooppinen luonne pimentoon. 2000-luvun aineistoa olisi voinut lukea myös pelkästään nykyajan individualistisen kulutuskulttuurin kuvana, mutta silloinkin suuri osa aineistoni merkityksistä olisi jäänyt tulkitsematta. Alussa siteerattu arkkitehti Kukkosen kritiikki sosiologiaa tai asumistutkimusta kohtaan on osin perusteltua, sillä mielestäni historiallinen ja kulttuurinen näkökulma on välttämätön asumisen

moniulotteisen luonteen hahmottamiseksi. Jotta omakotitalon moninaisia merkityksiä voi hahmottaa, on huomioitava sen historialliset ideologiset juuret mutta myös tarkasteltava sitä materiaalisena objektina, joka mahdollistaa tietynlaiset elämisen tavat ja toisaalta hankaloittavat toisenlaisia. Kukkosen lainaus tiivistää niin suomalaisen asuntopolitiikan suuret linjat ja samalla se kertoo korvenraivaajamyitin omaksuneista sitkeistä puurtajista, jotka jaksavat uurastaa oman asumisunelmansa eteen. Se kuvaa niin hartiapankin velvoittavuutta kuin siihen sisältyvää toiveikkuuttakin.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Ahvenniemi, Ulla & Lähteenmäki, Laura 2009: *Mistä on omat talot tehty : harkkoa ja lautaa kahdella raksalla*. Jyväskylä: Atena.

Leppänen, Keijo 2007: *Kotitehtävä. Rakentajan ilot ja murheet*. Helsinki: Otava.

Rantanen Kari 2007: *Suomalainen miehuuskoe. Omakotirakentajan päiväkirja*. Helsinki: Multikustannus.

Tervomaa, Raija 2007: *Oho kallista kotia. Bygattiin uus hima*. Helsinki: Edico.

Wolff, Kaarina de 2006: *Oma tupa ja takka. Rakentajan muistiinpanot*. Tampere: Pilot-kustannus.

Tutkimuskirjallisuus

Airaksinen, Anne 2024: *Talonrakennustarina: Unelma Hirsitalosta*. Helsinki, Suomi: BoD – Books on Demand.

Ahlqvist, Kirsi 2004: ”Lapsiperheet muuttavat omakotitaloihin”. Teoksessa Kirsi Ahlqvist ja Anu Raijas (toim.) *Ihanne ja todellisuus: näkökulmia kulutuksen muutokseen*. Helsinki: Tilastokeskus. 103–123

Clapham, David 2005: *The meaning of housing. A pathways approach*. Bristol: The Policy Press.

Haila, Anne 2010: ”Ostajaressukat ja osaavat hinnoittelijat.” Teoksessa *Kaikki kotona? Asumisen uuden tuulet*. Toim. Jouni Häkli, Risto Vilkkonen & Leena Vähäkylä. Helsinki: Gaudeamus.

Heininen-Blomstedt, Kirsi 2013: *Jälleenrakennuskauden tyyppitaloalue. Paikan merkitykset ja täydennysrakentaminen*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Jakobs, Keith. 2002: Useful in some approaches but not others? *Housing, Theory and Society*, 17(1), 35-42.

Juhila, Kirsi; Jolanki, Outi; Vilkkonen, Anni 2016: ”Siirtymät ja valinnat asumispoluilla.” Teoksessa Juhila, Kirsi et al. *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Juntto, Anneli 1990: *Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Helsinki: Asuntohallitus.

Juntto Anneli 2004: "Erotteleeko asumisura suomalaisia – asumisuran menestyjät ja syrjäytyvät. Teoksessa Kirsti Ahlqvist ja Anu Raijas (toim.) *Erlaisia kulutusuria Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.

Juntto, Anneli 2007: "Suomalaisten asumistoiveet ja mahdollisuudet." Tulot ja kulutus 2007. Helsinki: Tilastokeskus.

Juntto, Anneli 2010a: "Asumisen historiallinen muutos Suomessa ja polkuriippuvuus". Teoksessa *Asumisen unelmat ja arki*. Toim. Anneli Juntto. Helsinki: Gaudeamus.

Juntto Anneli 2010b: "Lopuksi: Parempaa asumista asukkaan ehdoilla". Teoksessa *Asumisen unelmat ja arki*. Toim. Anneli Juntto. Helsinki: Gaudeamus.

Kaasalainen, T & Huuhka, S: "Homogenous homes of Finland: 'standard' flats in non-standard blocks". *Building Research & Information*, 44:3, 229-247.

Kahma, Nina 2011: *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kortteinen, Matti 1982: *Lähiö : tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsingissä [Hki: Otava, 1982. Print.

Kortteinen, Matti. & Tuominen, Matti. & Vaattovaara, Mari. 2005: "Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla" *Yhteiskuntapolitiikka* 70:2, 121–132.

Kortteinen, Matti., Vaattovaara, Mari. & Alasuutari, Pertti. 2005: "Eliitin eriytymisestä pääkaupunkiseudulla". *Yhteiskuntapolitiikka* 70, 475-487.

Koskelo, Tiia-Pauliina 2013: *Valmistalon evoluutio suomalaisen puutaloteollisuuden mainoskuvastoissa 1980-2000-luvuilla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.

Krokkfors, Karin 2006: *Aika asuntoarkkitehtuurissa, Typologinen joustavuus asuntopuunnittelun uudistamisen välineenä*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 26/2006. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Kukkonen, Heikki 2004: "Esipuhe. Omakotitalo suomalaisessa rakennusperinnössä" Teoksessa *Oma koti. Omakotiasuminen Suomessa*. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto. Suomen kotiseutuliiton julkaisuja A: 10.

Lampi, Pertti 2007: *Oma tupa, oma lupa. Omakotiliikkeen ja -rakentamisen sekä pientaloasumisen historiaa ja kehitysvaiheita*. Helsinki: Suomen Omakotiliitto ry.

Lauronen, Erja 1991: *Unelma ja sen toteuttajat – tutkimus suomalaisista omakotitalorakentajista*. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto. Asuntotutkimuksia 3:1991. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lapintie, Kimmo & Hasu, Eija 2010: Asumisen monet kulttuurit. Teoksessa *Asumisen unelmat ja arki*. Toim. Anneli Juntto. Helsinki: Gaudeamus.

Lapintie, Kimmo 2010: ”Intohimon hämärä kohde - Mitä asukas haluaa?” *Yhdyskuntasuunnittelu*, 48(2), 41-57

Matilainen, Salla 2021: *Pieni Rakennuskirja*. Helsinki: Cozy Publishing.

Meeus, Bruno & De Decker, Pascal 2015: “Stayin Put! A housing pathway analysis of residential stability in Belgium”. *Housing Studies*, 30(7), 116-1134.

Meriläinen, Satu & Tervo, Anne 2022: *Asuntoarkkitehtuurin käsikirja*. Helsinki: Rakennustieto.

Nerg, Minna 2020: *Miksi suomalainen rakentaa? Suomalainen omakotirakentaja 2020*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Nikula, Riitta 2014: *Suomalainen rivitalo. Työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ojala Kari 2023: *Hirret ristiin ja taloksi*. Rajamäki: Aviator.

Palomäki, Antti 2011: *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen: Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. Tampere: Tampere University Press.

Pesonen, Risto 2021: *Tupakkiaskin kannesta massakustomointiin*. Helsinki: Rakennustieto oy.

Purhonen, Semi ym. 2014: *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Ruonavaara, Hannu 2018: ”Theory of Housing, From Housing, About Housing”. *Housing, Theory and Society*. Volume 35, 2018:2. S. 178-192.

Ruotsalainen, Sakari 2011: *1960- ja 70-lukujen matalat tyyppitalot ja asumisen muutos*. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, arkkitehtuurin laitos.

Saarikangas, Kirsi 1993: *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saarikangas, Kirsi 1999: *Eletyt tilat ja sukupuoli. Aukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saarikangas, Kirsi 2002: *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saarikangas, Kirsi 2004a: "Omakotitalon synty". Teoksessa Anna-Maija Halme (toim.) *Oma koti: omakotiasuminen Suomessa*. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto. 14–23

Saarikangas, Kirsi 2004b: "Metsän reunalla. Suomen rakentaminen 1900-luvulla". *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Kolbe, Laura; Saarikangas, Kirsi; Mäenpää, Pasi, Sarantola-Weiss, Minna. Helsinki: Tammi.

Sanaksenaho, Pirjo 2017: *Moderni koti. Pientaloasumisen ihanteet arkkitehtuuri- ja sisustusjulkaisuissa 1950-1960-luvuilla*. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Arkkitehtuurin laitos.

Skeggs, Beverley 2014: *Elävä luokka*. Tampere: Vastapaino.

Strandell, Anna 2017: *Asukasbarometri 2016 – Kysely kaupunkimaisista asuin ympäristöistä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2017. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Toivanen, Sonja 2010: "Asuminen ja elämäntapa uudella pientaloalueella". Teoksessa *Asumisen unelmat ja arki*. Toim. Anneli Junnto. Helsinki: Gaudeamus.

Tolonen, Tarja 2008: "Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa?" Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Vainio, Terttu; Kuismanen, Kimmo; Ala-Kotila, Paula; Vesanen, Teemu 2021: *Asuntotuotannon laatumuutokset 2005-2020. Korkeampaa, tiiviimpää, energiatehokkaampaa*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:29.

Woodward Sophie 2015: "Object interviews, material imaginings and 'unsettling' methods: interdisciplinary approaches to understanding materials and material culture. *Qualitative Research* 16:4, 359-374

Woolf, Virginia ja Kirsti Simonsuuri 1980: *Oma Huone*. Helsinki: Kirjayhtymä.

INTERNET-LÄHTEET

Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkajulkaisu].
ISSN=1798-6745. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 16.6.2024].
Saantitapa: <https://www.stat.fi/til/asas/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennus- ja asuntotuotanto [verkkajulkaisu].
ISSN=1796-3257. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.5.2024].